

บทที่ 2

ทฤษฎีและแนวความคิด

อำนาจพื้นฐานที่สำคัญที่สุดในทางการเมืองก็คืออำนาจของประชาชนในการที่จะทำให้ความปรารถนาของตนไปสู่จุดหมายนั้นคือการที่ประชาชนสามารถควบคุมรัฐบาล (ปกครองและบริหารประเทศ) ให้ปฏิบัติให้เป็นไปตามนโยบายและความต้องการของประชาชน การควบคุมนี้ประชาชนอาจจะกระทำโดยการเลือกตั้ง การแสดงมติมหาชนบังคับให้รัฐบาลทำตามความปรารถนาของตน การใช้อำนาจประชาชนอาจทำอีกกรุปหนึ่งคือ การใช้อิทธิพลเข้าไปมีส่วนบังคับกลไกและกรรมวิธีในการวางนโยบายหรือการตัดสินใจปัญหาต่าง ๆ ของรัฐบาล กล่าวโดยสรุปอำนาจทางการเมืองเป็นอำนาจที่ประชาชนจะบันดาลผลให้เกิดลักษณะ วิธีการและวัตถุประสงค์ของการปกครองประเทศให้เป็นไปตามความปรารถนาของตน¹

ประเด็นที่กล่าวมาข้างต้น จึงเป็นอำนาจของประชาชนที่สามารถกำหนดและควบคุมสภาพการณ์ต่าง ๆ ในทางการเมือง แต่เนื่องจากว่าในทุก ๆ สังคมนั้นประชาชนไม่สามารถที่จะใช้อำนาจตามที่ตนปรารถนาได้ทุกอย่างไม่ เพราะมีฉันทันสังคมที่ย่อมที่จะเกิดความสับสนวุ่นวาย ดังนั้นในทุกสังคมจึงต้องมีผู้แทนซึ่งประชาชนคัดเลือกเข้ามาเพื่อที่จะเป็นผู้ใช้อำนาจแทนประชาชน เพื่อกำหนดบทบาทและกิจกรรมต่าง ๆ ในสังคมและการเมืองโดยมีฐานอำนาจจากแหล่งอื่น ๆ ให้การสนับสนุน

การศึกษาเรื่องการขึ้นสู่อำนาจทางการเมืองของ ชวน หลีกภัย จึงเป็นการสร้างแนวคิดทฤษฎี เพื่อนำไปสู่ลักษณะความเป็นผู้นำรวมไปถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่สามารถทำให้บุคคลผู้นี้ ไปสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีได้ เพราะฉะนั้นบทนี้จึงเป็นการนำเสนอทฤษฎีและแนวความคิดหลัก ๆ 4 ประการ คือ

1. ทฤษฎีและแนวความคิดเชิงอำนาจ (ประเด็นต่าง ๆ เกี่ยวกับอำนาจ)
2. ทฤษฎีและแนวความคิดผู้นำทางการเมือง (ผู้ใช้อำนาจ)
3. บริบทของสถานการณ์การเมืองในขณะนั้น (ประเด็นที่ทำให้ผู้นำทางการเมืองเข้าไปสู่อำนาจสูงสุดได้)
4. แนวความคิดเรื่องทหารกับการเมือง(การเข้ามาแทรกแซงทางการเมืองของทหารและการที่ทหารมีบทบาทต่อการให้การสนับสนุนหรือต่อต้านฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งในทางการเมือง)

¹ จรูญ สุภาพ, สารานุกรมรัฐศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2531), หน้า 154.

1. ทฤษฎีและแนวความคิดเชิงอำนาจ

การใช้อำนาจนั้นส่วนใหญ่จะสัมพันธ์กับการเมืองและมนุษย์ เพราะมนุษย์อยู่ภายใต้ระบบการเมืองและอำนาจก็อยู่ภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับการเมือง ดังนั้นอำนาจจึงเกี่ยวข้องกับมนุษย์ไม่โดยทางตรงก็โดยทางอ้อมภายใต้ระบบการเมือง ดังที่ Dahl ได้กล่าวว่าในดั้งเดิมนั้นอำนาจอาจจะเกี่ยวข้องระหว่างคนกับธรรมชาติ แต่สำหรับการวิเคราะห์ทางการเมืองนั้น อำนาจจะเป็นความสัมพันธ์ในกิจกรรมของมนุษย์เท่านั้น² ซึ่งลักษณะของความสัมพันธ์กันนี้จึงแบ่งประเภทของอำนาจทางการเมืองได้เป็น 2 ประเภทคือ³

1. การเมืองเฉพาะบุคคล (personal politics) ซึ่งเป็นการแสวงหาและการใช้อำนาจของแต่ละคนเพื่อให้ได้มาซึ่งความก้าวหน้าหรือเกิดผลประโยชน์ต่อตัวเองภายในครอบครัว หน้าที่การงาน และอื่น ๆ ฯลฯ

2. การเมืองสาธารณะ (public politics) เป็นการประสานความสัมพันธ์ทางอำนาจ อิทธิพล กฎระเบียบ และการควบคุมกิจกรรมต่าง ๆ หรือนโยบายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกันระหว่างชุมชนขนาดใหญ่กับผู้ปกครอง

อำนาจจึงเกี่ยวข้องกับมนุษย์และการเมืองอยู่ตลอดเวลาโดยอำนาจที่เกิดขึ้นโดยองค์ประกอบของการเมืองสาธารณะ (การดูแลควบคุมของผู้ปกครอง) ได้เข้าไปควบคุมดูแลอำนาจที่เกี่ยวข้องกับการเมืองเฉพาะบุคคล(เพราะว่าบุคคลต่าง ๆ ได้มอบอำนาจให้ผู้ปกครองไปแล้ว) การควบคุมนี้เพื่อให้บุคคลได้ใช้อำนาจไปในทางที่ถูกต้อง และเหมาะสม และถูกต้องตามกฎหมายเกณฑ์ แต่ปฏิสัมพันธ์ของอำนาจเหล่านี้เป็นปฏิสัมพันธ์ที่หลากหลายที่ทำให้เราต้องแสวงหาคำตอบอยู่ตลอดเวลาว่าทำไมมนุษย์เราจึงต้องแสวงหาอำนาจ และทำไมมนุษย์แต่ละคนจึงใช้อำนาจเป็นเครื่องมือในการให้บรรลุวัตถุประสงค์ต่างกัน

1.1 คำนิยามศัพท์

คำที่ใช้เรียกเป็นลักษณะของอำนาจนั้นมีคำต่าง ๆ มากมาย เช่น power, control, influence, dominance, authority, และ legitimacy ซึ่งตามพจนานุกรมให้ความหมายไว้ดังนี้⁴

² Robert A. Dahl, Modern Political Analysis, (Englewood Cliffs, N.J.:Prentice-Hall, Inc., 1970), p.16.

³ Fred H. Willhote, Power and Governments : An Introduction to Politics, (California : Wadsworth Inc., Belmont, 1988), p. 4.

⁴ A.S Hornby and E.C. Parnwell, An English-Reader's Dictionary, (London : Oxford University Press, 1969)

power : หมายถึง

1. ความสามารถในการกระทำ
2. ความแข็งแรง (strength) หรือกำลัง,พลัง(force)
3. พลังงาน (energy) หรือกำลัง,พลัง (force) ที่ใช้ในการทำงาน
4. สิทธิหน้าที่ในการควบคุม (control) และมีอำนาจหน้าที่ (authority)
5. บุคคลหรือองค์กรที่มีอำนาจหน้าที่ (authority)

control : หมายถึง

1. อำนาจ (power) อำนาจหน้าที่ (authority) ในการวางกฎระเบียบหรือคำสั่ง
2. ความหมายของการออกกฎระเบียบ (regulating) หรือการรักษาคำสั่ง
3. ความหมายของเครื่องจักรกลที่ถูกนำมาปฏิบัติหรือใช้งานโดยมนุษย์

authority : หมายถึง

1. อำนาจหรือสิทธิในการออกคำสั่ง
2. บุคคลซึ่งมีอำนาจหน้าที่
3. บุคคลที่มีความรู้พิเศษ

influence : หมายถึง

1. การกระทำของพลัทธิธรรมชาติ
2. เป็นอำนาจที่ไปกระทบกับความเชื่อหรือการกระทำของบุคคล เช่น ความกลัว ความปิติยินดี
3. เป็นอำนาจที่เกี่ยวข้องกับความมั่งคั่ง หรือตำแหน่งหน้าที่การงาน

dominance : หมายถึง

- ลักษณะของผู้ที่มีอำนาจในการควบคุม (control) มีอำนาจหน้าที่ (authority) หรือคำสั่ง (command) ที่เหนือกว่าผู้อื่น

legitimacy : หมายถึง

1. เป็นลักษณะของกฎระเบียบ
2. เป็นลักษณะของความเป็นเหตุเป็นผลที่นำมาตัดสินได้

สรุป : จากคำนิยามของคำที่มีลักษณะของอำนาจนั้นสรุปได้ว่า ลักษณะของความหมายส่วนใหญ่จะมีลักษณะของความสัมพันธ์กัน เช่น "อำนาจครอบงำ" (dominance) หรืออำนาจหน้าที่ (authority) ซึ่งเป็นรูปแบบพิเศษของความสัมพันธ์ทางอำนาจซึ่งผู้ออกกฎคาดหวังว่าคำสั่งของเขาจะถูกเชื่อฟังโดยผู้อยู่ใต้กฎ เพราะว่าพวกเขา รู้สึกว่าพวกเขาออกกฎมีสิทธิหน้าที่ใน

การออกคำสั่ง”⁵ หรือ “ คำว่า authority บ่อยครั้งก็ถูกนิยามว่าเป็น legitimate คือเป็นสิทธิหน้าที่ในการสั่งควบคุม ซึ่งประชาชนจะต้องเชื่อฟังตามพันธะหน้าที่ เพราะจะไม่มีรัฐบาลไหนเลยที่จะมีอำนาจที่ยาวนานได้โดยปราศจาก authority ”⁶ แต่อยู่ที่ผู้ที่ปฏิบัติหรือนำไปใช้ คือผู้ที่นำอำนาจไปใช้ว่าจะใช้อำนาจนั้นไปในทางที่ดีหรือไม่ดี ส่วนความหมายของอำนาจในทางแขนงของความรู้ในสาขาวิชาต่าง ๆ ได้มีผู้ให้แนวความคิดเกี่ยวกับอำนาจไว้มากมายในแขนงการศึกษาต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นนักวิชาการไทย หรือนักวิชาการต่างประเทศ เช่น

อำนาจเชิงจิตวิทยา หมายถึงความสามารถที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสภาพแวดล้อมเพื่อให้เกิดผลตามที่ต้องการ อาจจะเป็นอำนาจทางสังคมหรือทั่ว ๆ ไป อำนาจทางสังคมเกิดจากการทำให้บุคคลอื่นเปลี่ยนแปลง ซึ่งมีผลต่อสิ่งแวดล้อมตามที่ต้องการ อำนาจนี้มี 2 ระดับ คือ อำนาจที่แสดงออก (manifest power) คือเป็นการสร้างหรือใช้อำนาจว่ามีผลต่อบุคคลหรือสิ่งแวดล้อมเพียงใด อีกระดับหนึ่งคือ อำนาจที่แฝงอยู่ (latent power) คือความต้องการที่จะเปรียบเทียบว่ามีอำนาจมากน้อยเพียงใดในการควบคุมการเปลี่ยนแปลงสิ่งอื่น ๆ หรือแม้แต่การคาดหวังและพร้อมที่จะแสดงอำนาจนั้นออกมา⁷

อำนาจเชิงสังคมวิทยา เป็นความสามารถที่จะทำให้เกิดผลกระทบต่อชีวิตสังคม (คือการกระทำทางสังคมหรือวัฒนธรรม) ทางใดทางหนึ่ง⁸

ส่วนอำนาจในแนวความคิดของนักวิชาการต่าง ๆ มีดังนี้

จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ ให้ความหมายของอำนาจไว้ คือ ความสามารถที่จะมีอิทธิพลเหนือพฤติกรรมของคนอื่น หรือความสามารถในการป้องกันมิให้ผู้อื่นมามีอิทธิพลเหนือพฤติกรรมของตน⁹

⁵ The Encyclopedia of Sociology, (Guilford, Connecticut : DPG. Reference Publishing, Inc., 1981) , p . 88.

⁶ Fred H. Willhoite, Power and Governments : an Introduction to Politics, (California : Wadsworth , Inc., Belmont, 1988),p.5.

⁷ พัทธนี วรกวิน ,จิตวิทยาสังคม ,(กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยครูจันทระเกษม, 2522) , หน้า 83.

⁸ สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ,หลักสังคมวิทยา ,(กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2533) ,หน้า 217.

⁹ จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ ,บุคคลชั้นนำ : โครงสร้างอำนาจและการเมืองในชุมชนไทย (กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2513) ,หน้า 25.

บรรพต วีรลัย และเมธิญ ศรีสุวรรณ¹⁰ กล่าวว่า อำนาจหมายถึงการที่ผู้ใดผู้หนึ่งสามารถก่อให้เกิดผลตามที่ตนเองต้องการ ดังนั้นการมีอำนาจจึงหมายถึงการใช้อิทธิพลให้ผู้อื่นกระทำตามต้องการ

สุรวุฒิ ปัดไซสง¹¹ กล่าวถึงอำนาจว่า อำนาจเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมซึ่งเป็นลักษณะของศักยภาพ (potentials) หรือสมรรถภาพ (capacities) นั่นคือบุคคลสามารถครอบครองหรือเป็นเจ้าของได้และสามารถที่จะทำให้อำนาจหรือสมรรถภาพนั้นเกิดอำนาจตามที่ต้องการ ดังนั้นอำนาจจึงต้องมีลักษณะของการบีบบังคับให้อีกฝ่ายหนึ่งเกิดความรู้สึกว่ามีอำนาจบีบบังคับจนต้องทำตาม

David Beetham¹² ได้ให้ความหมายของอำนาจไว้คือ

1. อำนาจในความหมายทั่วไป ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของบุคคล เช่นการมีสุขภาพดี ความแข็งแรง ความรู้ทักษะ และการครอบครองแหล่งทรัพยากรวัตถุดิบ
2. ความหมายในเชิงการมีความอิสระจากการควบคุม และอุปสรรคต่าง ๆ คือผู้ที่มีเสรีภาพไม่ถูกควบคุมโดยผู้อื่นก็ถือว่าผู้นั้นมีอำนาจ และการมีอำนาจที่จะเหนือผู้อื่น ผู้นั้นจะต้องมีอำนาจในการลงโทษด้วยเพื่อแก้ไขในพฤติกรรมของบุคคล

Max Weber¹³ ได้กล่าวถึงอำนาจไว้ว่า อำนาจคือสิ่งที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นสิ่งที่ผู้ใดผู้หนึ่งได้กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งภายใต้ความสัมพันธ์ทางสังคมเพื่อให้บรรลุในสิ่งที่เขาต้องการ

สรุปแล้วอำนาจในทางรัฐศาสตร์จึงเป็นความสัมพันธ์ของมนุษย์ภายในสังคม ซึ่งเป็นลักษณะที่ผู้ใดผู้หนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งสามารถครอบครองเป็นเจ้าของและใช้อำนาจหรืออิทธิพลในการกำหนดให้ผู้อื่นหรือกลุ่มอื่นปฏิบัติตามสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เกิดผลตามความต้องการของผู้มีอำนาจได้ และปัจจัยที่สำคัญของผู้มีอำนาจก็คือ

1. จะต้องมีความเป็นอิสระไม่ตกอยู่ภายใต้การควบคุมของผู้อื่น เพราะการตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของผู้อื่นนั้นถือว่าผู้นั้นไม่มีอำนาจ

¹⁰ บรรพต วีรลัย ,เมธิญ ศรีสุวรรณ ,สังคมวิทยาการเมือง ,(กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2520) ,หน้า 335-336.

¹¹ สุรวุฒิ ปัดไซสง ,อำนาจและทรัพยากรทางการเมือง : ศึกษากรณีจอมพล ป.พิบูลสงคราม ,(กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มศว.ประสานมิตร, 2536) ,หน้า 7-8.

¹² David Beetham, The Legitimation of Power . (London : Macmillan Education Ltd., 1991),p. 42-45.

¹³ Marvin E. Olsen and Martin N.Marger, Power in Modern Societies . (Colorado : Westview Press Inc., 1993) , pp.37.

2. ผู้มีอำนาจจะต้องครอบครองเครื่องมือในการควบคุมผู้อยู่ใต้อำนาจสิ่งนั้นก็คือ “การลงโทษ” ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการรักษาระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ

2. ลักษณะหรือประเภทของอำนาจ

ลักษณะของอำนาจนั้นได้มีผู้แบ่งประเภทของอำนาจออกเป็นประเภทต่าง ๆ ได้ คือ Max Weber ได้แบ่งประเภทของอำนาจออกเป็น 3 แบบคือ อำนาจเชิงบารมีวิสัย, ตรรก-นิติอำนาจ และธรรมเนียมอำนาจหรืออำนาจเชิงประเพณีนิยม¹⁴

1. อำนาจเชิงบารมีวิสัย (charismatic authority) คืออำนาจที่ได้มาจากแรงศรัทธาที่คนอื่น ๆ มีต่อบารมีตนเองเป็นเพราะเป็นที่ประจักษ์ว่ามีความสามารถพิเศษในการสงครามหรือความเป็นผู้สามารถรักษาโรคหรือขจัดภัยพิบัติต่าง ๆ ได้ ดังนั้นบารมีจึงเกิดจากการยอมรับของผู้อื่น

2. ตรรก-นิติอำนาจ (rational - legal authority) ซึ่งลักษณะที่สำคัญของอำนาจนี้คือ

2.1) อำนาจนี้จะต้องมีลักษณะที่ไม่ขึ้นอยู่กับบุคคล แต่ขึ้นอยู่กับข้อบังคับและหลักเหตุผลข้อบังคับหรือกฎหมาย

2.2) กฎหมายที่ตราขึ้นเพื่อรับรองการใช้ของอำนาจนั้นจะต้องเป็นระเบียบปฏิบัติอย่างกว้างๆ

2.3) ผู้มีอำนาจตามตรรก-นิตินัย จะใช้อำนาจได้ในขอบเขตแห่งระเบียบปฏิบัติและกฎหมาย

2.4) ตำแหน่งต่างๆ ในองค์การมีการจัดลำดับลดหลั่น (hierarchy) สูงต่ำตามลำดับการบังคับบัญชา

2.5) การเข้าสู่ตำแหน่งต่างๆ ดังกล่าว จะต้องบรรจบบุคคลผู้ได้รับการฝึกฝนเล่าเรียนหรืออบรมมาโดยเฉพาะ (specialization)

2.6) ตำแหน่งอำนาจหน้าที่แบบตรรก-นิตินัยนี้สามารถเปลี่ยนตัวบุคคลผู้ดำรงตำแหน่งตามวาระได้

2.7) การสั่งงานต่างๆ หรือการวางกฎเกณฑ์ต้องกระทำเป็นลายลักษณ์อักษร

¹⁴ บรรพต วีระสัย, สังคมวิทยาการเมือง, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2529), 361-376.

3 ธรรมเนียมอำนาจหรืออำนาจเชิงประเพณีนิยม (traditional authority) ซึ่งมีลักษณะคือ

3.1) การเชื่อฟังและปฏิบัติตามอำนาจประเภทนี้จะขึ้นอยู่กับศรัทธาในระบบดั้งเดิมที่สืบทอดต่อมา

3.2) การเคารพยำเกรงเกิดมาจากการรู้จักมักคุ้นและจงรักภักดีเป็นการส่วนตัว

3.3) ผู้ที่ติดตามหรือเชื่อฟังจะเป็นลักษณะ “ลูกน้อง” หรือ “ผู้ภักดี”

3.4) ผู้มีอำนาจประเภทนี้สามารถสั่งการได้โดยอาศัยขนบธรรมเนียมโดยตรง และโดยอ้อม

3.5) ระบบการทำงานของอำนาจประเภทนี้จะขาดลักษณะตรรก-นิตินัย

Samuel B. Becharach และ Edward J. Lawler¹⁵ ได้พูดถึงประเภทของอำนาจไว้คือ

1. อำนาจชอบธรรม (legitimacy) เป็นสิ่งซึ่งใช้เรียกเป็นพื้นฐานของอำนาจหน้าที่ (authority) หรือ อำนาจ (power) บนสิทธิในการควบคุมและผู้อื่นมีพันธะหน้าที่ในการเมือง

2. อำนาจอ้างอิง (referent power) เป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับบุคคลซึ่งเป็นไปตามธรรมชาติมากกว่า legitimacy คือเป็นอำนาจที่ทำให้ผู้อื่นเชื่อถือตนได้เหมือนกับเป็นผู้มีบารมี

ลักษณะหรือประเภทของอำนาจจึงแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. อำนาจในลักษณะเชิงนามธรรม อำนาจประเภทนี้ เป็นอำนาจที่ไม่ได้เกิดจากลายลักษณ์อักษร แต่เป็นอำนาจที่เกิดจากธรรมชาติ เกิดจากลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคล เช่น อำนาจที่เกิดขึ้นโดยทางประเพณี เช่น การสืบสันตติวงศ์ของพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นไปตามธรรมเนียมปฏิบัติ ซึ่งไม่จำเป็นต้องร่างเป็นลายลักษณ์อักษร หรืออำนาจที่เกิดขึ้นในลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคล ฯลฯ และกฎระเบียบหรือการลงโทษที่เกิดจากอำนาจนี้ จะเกิดจากการตัดสินใจของผู้มีอำนาจนั้นๆ เอง

2. อำนาจในลักษณะเชิงรูปธรรม อำนาจประเภทนี้ เป็นอำนาจในเชิงเป็นเหตุเป็นผลที่สัมผัสได้อย่างแจ่มชัด นั่นก็คืออำนาจที่เป็นไปตามกฎหมาย หรือกฎระเบียบที่วางกฎเกณฑ์ต่างๆ ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร (กฎหมายที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษรจะเป็นลักษณะเชิงนามธรรมจึงไม่รวมอยู่ในนี้) กฎระเบียบคำสั่งนี้ แม้ไม่มีผู้คุม เราก็ต้องปฏิบัติตาม เพราะกฎระเบียบจะมีบทลงโทษไว้อย่างชัดเจน เช่น การที่เราหยุดรถทางสี่แยกเมื่อติดไฟแดง ถึงแม้บางครั้งจะไม่มี

¹⁵ Samuel B. Becharach and Edward J. Lawler, Power and Politics in Organization ,(California : Jossey-Bass Inc. Publishers, 1980) , p. 33.

ตำราจรรยาบรรณอยู่ แต่เราก็ต้องปฏิบัติตาม ซึ่ง Dahl ได้เรียกอำนาจนี้ว่าเป็นอำนาจที่ชัดเจน (manifest or explicit influence) เพราะผู้ที่มีอำนาจจะมีคำสั่ง (command) อยู่ในมือ¹⁶

1.2 องค์ประกอบหรือลักษณะของอำนาจ

การที่จะให้อานาจมีผลต่อบุคคลใดบุคคลหนึ่งนั้น อำนาจจะต้องมีลักษณะที่สำคัญ เป็นองค์ประกอบของอำนาจนั้น ซึ่งลักษณะของอำนาจแบ่งได้ ดังนี้

สุรวุฒิ ปัดไธสง ได้กล่าวถึงลักษณะของอำนาจไว้¹⁷ คือ

1. อำนาจต้องเกิดจากความสัมพันธ์ของบุคคลในสังคม
2. อำนาจไม่ใช่เหตุการณ์ (event) หากแต่เป็นศักยภาพ (potentials) หรือสมรรถภาพ (capacities) ซึ่งบุคคลสามารถครอบครองหรือเป็นเจ้าของได้ และสามารถที่จะนำศักยภาพหรือสมรรถภาพนั้นมาใช้ให้เกิดอำนาจตามที่ต้องการ

3. อำนาจจะต้องมีลักษณะของการบีบบังคับ ให้อีกฝ่ายหนึ่งเกิดความรู้สึกว่าการบังคับเป็นสิ่งจำเป็นต้องทำตาม

4. บุคคลอาจมีอำนาจแตกต่างกัน กล่าวคือ บุคคลหนึ่งอาจมีอำนาจแตกต่างจากอีกบุคคลหนึ่ง

French และ Raven ได้แบ่งองค์ประกอบของอำนาจ¹⁸ คือ

1. อำนาจต้องมีความรู้และความชำนาญ (expert power) คือผู้ที่มีอำนาจจะต้องมีความรู้ความชำนาญเป็นที่ต้องการของสมาชิกเพื่อช่วยให้งานสำเร็จ และจะมีอำนาจมากในการทำงานวิชาการ

2. อำนาจต้องมีการให้รางวัล (reward power) คือผู้ที่สามารถทำให้ผู้อื่นพอใจได้ด้วยการให้รางวัล

3. อำนาจต้องมีการบีบบังคับ (coercive power) คือการที่บุคคลสามารถก่อให้เกิดความไม่สบายใจ ไม่สบายกายแก่ผู้อื่น ในรูปของการลงโทษ

4. อำนาจต้องเป็นไปตามทบัญญัติ (legitimate power) คืออำนาจที่ได้มาโดยการยอมรับของกฎหรือทบัญญัติต่างๆ

5. อำนาจต้องมีการอ้าง (reference power) คือการที่บุคคลสามารถสร้างแบบอย่างที่ดีที่จะทำให้ผู้อื่นนำไปเป็นแบบอย่างให้กับตนเองต่อไป

¹⁶ Robert A . Dahl, *Modern Political Analysis*, p. 16-17.

¹⁷ สุรวุฒิ ปัดไธสง, "อำนาจและทรัพยากรทางการเมือง : ศึกษากรณีในรัชกาลที่ 1 (พ.ศ.2535-2552) ," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533) ,หน้า 17-18.

¹⁸ พัทธนี วรกวิน, *จิตวิทยาสังคม*, 2522 ,หน้า 116-117.

Samuel B. Bacharach and Edward J. Lawler¹⁹ แบ่งองค์ประกอบในการได้มาซึ่งอำนาจ คือ

1. องค์กรหรือตำแหน่งทางโครงสร้างให้มา (office or structural position) แหล่งเหล่านี้จะให้สิทธิในการเข้าถึงพื้นฐานของอำนาจ โดยอาจจะมีการใช้กำลังบังคับ หรือมีข้อผูกมัดต่างๆ ที่ทำให้ผู้อื่นต้องปฏิบัติตาม

2. ลักษณะเฉพาะของบุคคล (personal characteristics) ซึ่งจะขึ้นอยู่กับบารมี (charisma) ของแต่ละคน ซึ่งผู้มีอำนาจประเภทนี้จะมีลักษณะของคุณธรรมความดี มีทักษะความสามารถ

3. ความรู้ความชำนาญ (expertise) ผู้มีความรู้ความชำนาญจะเข้าถึงอำนาจได้ โดยเฉพาะในองค์กรใดองค์กรหนึ่ง ซึ่งจะสามารถทำให้องค์กรนั้นพัฒนาได้

4. โอกาส (opportunity) การได้มาซึ่งอำนาจประเภทนี้จะเป็นลักษณะที่ไม่เป็นทางการ เพราะขึ้นอยู่กับโอกาสของแต่ละบุคคล

ยีน ชาร์ป ได้แบ่งองค์ประกอบของอำนาจออกเป็นประเด็นต่าง ๆ คือ²⁰

1. อำนาจหน้าที่คือการที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งมีอำนาจหน้าที่เหนือกว่าบุคคลอื่น

2. ทรัพยากรของมนุษย์ คือผู้มีอำนาจจะต้องมีบุคลากรคอยช่วยเหลือ

3. ทักษะและความรู้ คือการมีทักษะความรู้เหนือผู้อื่น

4. องค์ประกอบที่สัมผัสไม่ได้ คือการได้รับการเชื่อฟัง และศรัทธาของผู้ไม่มีอำนาจ

ต่อผู้มีอำนาจ

5. ทรัพยากรทางวัตถุคือการมีอำนาจในการควบคุมทางด้านทรัพยากร การเงิน และเศรษฐกิจ

6. อำนาจในการให้คุณให้โทษ คือการมีอำนาจในการให้หรือคุณให้โทษกับผู้ที่อยู่ใต้อำนาจ

ส่วน Bertrand Russell ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของอำนาจว่า อำนาจของมนุษย์ชาติจะเป็นลักษณะของแต่ละคน ซึ่งเกิดขึ้นโดย²¹

1. อำนาจทางกายภาพโดยตรงของเขาเพื่อให้พ้นจากการควบคุมหรือถูกฆ่า

2. อำนาจในการให้รางวัลหรือการลงโทษเพื่อเป็นการจูงใจ

¹⁹ Samuel B. Bacharach and Edward J. Lawler, Power and Politics in Organization, pp. 35-36.

²⁰ ยีน ชาร์ป, อำนาจและยุทธวิธีไว้ความรุนแรง, แปลโดย ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, กรมสันหุตะแพทย์ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมล คีมทอง, 2529), หน้า 12.

²¹ Bertrand Russell, "The Forms of Power" in Steven Lukes, Power, (Oxford: Basil Blackwell Ltd., 1986), p.18.

3. อำนาจโดยการให้ความคิดเห็นหรือความรู้

สรุปองค์ประกอบของอำนาจ อาจกล่าวได้ว่าผู้ที่มีอำนาจจะต้องมีองค์ประกอบหรือเครื่องมือในการเสริมสร้างอำนาจ ดังนั้นองค์ประกอบของอำนาจจะดีหรือไม่ดีก็ได้ขึ้นอยู่กับผู้ใช้ อำนาจ ซึ่งองค์ประกอบที่สำคัญ คือ

1. อำนาจต้องเกิดจากความสัมพันธ์ในสังคม สิ่งนี้เป็นพื้นฐานแรกของอำนาจ เพราะอำนาจจะเกิดขึ้นระหว่างบุคคล ซึ่งความสัมพันธ์อย่างน้อยก็ 2 คนขึ้นไป คือผู้มีอำนาจฝ่ายหนึ่งกับผู้อยู่ใต้อำนาจอีกฝ่ายหนึ่ง

2. อำนาจจะต้องมีเครื่องมือในการใช้อำนาจ เครื่องมือนี้ก็เกิดจากการสร้างขึ้นระหว่างมนุษย์ โดยผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่าสามารถนำเครื่องมือไปใช้ควบคุมผู้ที่ด้อยกว่าในทางสังคมได้ เครื่องมือที่วุ่นวายแบ่งเป็น

2.1 เครื่องมือทางกายภาพ เช่นผู้ที่มีความแข็งแรงกว่าย่อมจะมีอำนาจเหนือกว่าผู้ อ่อนแอ

2.2 เครื่องมือทางสังคม คือการที่ผู้ใดผู้หนึ่งสามารถที่จะนำทรัพยากรที่มีอยู่ในสังคมมาใช้ให้เกิดประโยชน์กับตนเองได้ เช่นทรัพยากรมนุษย์ (แรงงาน) , ทรัพยากรเศรษฐกิจ (เงิน) ฯลฯ มาใช้เป็นเครื่องมือของตนเองได้ และผู้ที่จะนำไปใช้ก็จะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความ ชำนาญ บารมี หรือโอกาสที่เหนือกว่าผู้อื่น

2.3 เครื่องมือทางกฎหมายหรือกฎระเบียบ เป็นอำนาจของผู้ที่มีอำนาจในสังคมการเมืองหรือในองค์กรต่าง ๆ ไม่ว่าจะป็นองค์กรของรัฐหรือเอกชน ซึ่งอำนาจนี้สามารถที่จะสร้างข้อกำหนดบทลงโทษเพื่อควบคุมความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม หรือให้รางวัลให้กับผู้ที่ ปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเคร่งครัดภายในสังคมหรือองค์กรนั้น ๆ

ดังนั้นอำนาจจึงอาจจะมีทั้งอำนาจที่ดีและไม่ดี คือเป็นอำนาจที่ชอบธรรมหรือไม่ชอบธรรมก็ได้ แล้วแต่ผู้ใช้อำนาจนั้นว่าจะนำไปใช้อย่างไร เช่นอำนาจในการออกกฎหมายนั้นก็จะ ต้องดูว่าผู้ที่ออกมีจุดประสงค์อย่างไร ออกเพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวมหรือส่วนตัว, อำนาจในการ ลงโทษหรือให้รางวัลนั้นทำให้เกิดความเป็นธรรมในสังคมหรือไม่ และทรัพยากรที่นำมาใช้เป็น เครื่องมือนั้นใช้เพื่อวัตถุประสงค์อย่างไร หรือให้คุณให้โทษกับใครหรือไม่

1.3 วิธีการใช้อำนาจ

วิธีการใช้อำนาจนั้นถือว่าการนำเครื่องมือของอำนาจบางอย่างมาควบคุม เช่น อำนาจ(power) ของคนที่แข็งแรงในการควบคุมคนที่อ่อนแอกว่า หรืออำนาจหน้าที่(authority) ขององค์กรที่สามารถควบคุมสมาชิกในสังคม

ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงของ อำนาจ (power) ไปสู่ อำนาจหน้าที่ (authority) จึงเป็นกระบวนการที่สำคัญในการจัดตั้งสถาบันที่มีเครื่องมือในการควบคุมสังคม เช่นการลงโทษ การให้รางวัล หรือบรรทัดฐานทางสังคม ฯลฯ²²

เพราะฉะนั้นการที่จะทำให้อำนาจบรรลุถึงเป้าหมายที่ต้องการ จึงขึ้นอยู่กับ การนำ อำนาจนั้นไปใช้ ซึ่งการนำไปใช้นั้นก็มีอยู่หลายวิธี เช่น²³

1. การกำจัดให้หมดไป (elimination) ซึ่งส่วนใหญ่จะใช้กำลังเป็นตัวกำจัดอันเป็นการใช้กำลังกายภาพโดยตรง (direct physical power) เช่น การประหารชีวิต หรือเนรเทศออกจากประเทศ หรือจำคุก เป็นต้น

2. การทำให้เกิดความเสียหาย เป็นวิธีการใช้อำนาจเพื่อให้อีกฝ่ายหนึ่งได้รับความเสียหายในด้านต่าง ๆ เช่นอาจเป็นการทำลายทรัพย์สินสมบัติ, ทำลายชื่อเสียงหรือการใส่ร้าย เพื่อให้เกิดความเสียหายทั้งชื่อเสียงและเกียรติยศ เป็นต้น

3. การใช้อำนาจโดยการคุกคาม คือการแสดงเจตนาหรือความตั้งใจที่จะทำให้คู่แข่ง เห็นว่าตนพร้อมที่จะกำจัดเขาให้หมดไป หรือทำให้เขาเสียหายได้

4. การติดสินบน คือการให้เงิน ทอง หรือสิ่งของมีค่าต่าง ๆ เพื่อให้เขาเห็นด้วยหรือยอมทำตามหรือขัดขวาง

5. การชักจูงโน้มน้าว เป็นการใช้อำนาจด้วยการใช้เหตุผล ข้อมูลที่เป็นจริง ข้อเท็จจริง เพื่อให้อีกฝ่ายหนึ่งเห็นด้วย จนยอมทำตามหรือไม่ขัดขวางการชักจูงด้วยการใช้สำนวนโวหารเพื่อให้เห็นตาม ฯลฯ

2. ทฤษฎีและแนวความคิดผู้นำทางการเมือง

ในทุก ๆ สังคมย่อมจะประกอบด้วยคน 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ กลุ่มแรกเป็นกลุ่มที่เป็นผู้นำ โดยอาศัยปัจจัยต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นอำนาจ, บารมี, เกียรติยศ หรือทรัพย์สินเงินทอง ฯลฯ เป็นเครื่องมือ (apparatus) ในการกำหนดบทบาท หรือกิจกรรมต่าง ๆ ในสังคมได้ กลุ่มพวกนี้ เราเรียกว่า กลุ่มผู้นำ ส่วนอีกกลุ่มเป็นผู้ที่ปฏิบัติตามกลุ่มแรก ไม่ว่าจะเป็นการปฏิบัติตามเพราะถูกบังคับ หรือปฏิบัติตามเพราะความสมัครใจก็ตาม แต่พวกเขาก็ต้องยอมรับเพื่อให้เกิดความสงบสุขในสังคมของพวกเขา

ดังนั้นการเป็นผู้นำจึงขึ้นอยู่กับภาวะการณ์ ในขณะที่นั้น ที่สามารถทำให้เกิดการเป็นผู้นำขึ้น ภาวะผู้นำจึงไม่ได้หมายถึง ผู้นำอย่างเดียว แต่จะต้องมีอะไรอย่างอื่นประกอบด้วย คือ ผู้

²² Jeffrey Pfeffer, Power in Organization, (Massachusetts : Standford University, Pitman Publishing Inc., 1981) .p.5-6.

²³ สุรวุฒิ ปัดโรสง, "อำนาจและทรัพยากรทางการเมือง : ศึกษากรณีในรัชกาลที่ 1 (พ.ศ.2325-2352)" หน้า 22-23.

ตาม กลุ่มคนหรือองค์กรและสถานการณ์รวมความว่า ภาวะผู้นำ ประกอบด้วย ผู้นำ ผู้ตาม องค์กร และสถานการณ์ แปลว่า การที่จะเกิดมีผู้นำขึ้นมาสักคนหนึ่งนั้นคนที่เป็ผู้นำไม่เพียงแต่จะต้องมีลักษณะดีเด่นเป็นพิเศษเท่านั้น แต่เขาจะต้องเป็นที่พึงพอใจปรารถนาของผู้ตามเหมาะสมสอดคล้องกับลักษณะหรือความต้องการขององค์การรวมตลอดถึงว่าสถานการณ์แวดล้อมอำนวยให้เขาเป็นผู้นำกลุ่มได้²⁴ ประเด็นที่สำคัญก็คือ อะไรที่ทำให้สภาวะการณ์พวกนี้เกิดขึ้น ซึ่งเป็นสิ่งที่นำไปสู่ความเข้าใจในเนื้อหา โดยแยกเป็นสาระสำคัญ ดังต่อไปนี้

2.1 คำนิยาม

นักวิชาการได้ให้ความหมายของลักษณะผู้นำไว้ในทัศนะที่หลากหลาย ดังนี้

Katz and Kahn (1966)²⁵ ให้ความหมาย “ลักษณะผู้นำ” (leadership) ไว้ว่า “ผู้นำเป็นอิทธิพลของบุคคลหนึ่งที่มีเหนือกว่าอีกบุคคลหนึ่ง ในการปฏิบัติงานธรรมดา ทั่ว ๆ ไปในองค์การ” ดังนั้นผู้นำจึงเกิดขึ้นต่อเมื่อเขาสามารถชักจูง (induce) บุคคลอื่นให้กระทำการบางอย่างตามความต้องการ เพราะหากไม่ปฏิบัติตามอาจจะถูกลงโทษได้

Ralph M.Stogdill(1950)²⁶ ได้ให้ความหมายของการเป็นผู้นำว่า เป็นกิจกรรมของการที่จะสร้างอิทธิพลต่อผู้ใต้บังคับบัญชาหรือกลุ่มเพื่อที่จะก่อให้เกิดความพยายามในการดำเนินงานให้บรรลุถึงเป้าหมายที่กำหนดไว้

Alvin Gouldner(1950)²⁷ ได้ให้ความหมายของผู้นำไว้ก็คือ เป็นผู้ที่สามารถมีอำนาจในการบงการหรือควบคุมให้ผู้อื่นปฏิบัติตามคำสั่งได้โดยทำให้เขาเหล่านั้นเชื่อว่า มีพันธะทางใจที่จะต้องปฏิบัติตามผู้นำนั้น ๆ

Roderick Bell(1969)²⁸ ได้ให้ความหมายของผู้นำเอาไว้ว่า ผู้นำเป็นผู้ที่อยู่ในอำนาจหรืออยู่ในตำแหน่งที่ได้ถูกกำหนดให้เป็นผู้นำและยังเป็นผู้ที่สามารถมีอิทธิพลในการจัดสรรรวม

²⁴ สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ,สังคมวิทยาการเมือง : หลักการและการประยุกต์ , (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เจ้าพระยาการพิมพ์, 2532) ,หน้า 323-324.

²⁵ อรุณ รักธรรม ,พัฒนาองค์การเพื่อการเปลี่ยนแปลง : ผู้นำและการวินิจฉัยสั่งการเพื่อการเปลี่ยนแปลง ,(กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2523) หน้า 186.

²⁶ Ralph M.Stogdill “ Leadership, Membership and Organization” *Phycological Bulletin*, January 1950 p.4 อ้างใน อุทัย หิรัญโต, ประมุขศิลป์ : ศิลปะของการเป็นผู้นำ ,พิมพ์ครั้งแรก (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2524 ,หน้า 12.

²⁷ Alvin Gouldner, *Studies in Leadership*, (New York Harper, 1950),p.20.

²⁸ Roderick Bell, David V.Edwards and R.Harrison Wagner, *Political Power : A Reader in Theory and Research* (New York : The Free press, 1969), p.112.

ทั้งจัดการต่อสิ่งที่มีคุณค่าต่าง ๆ มากกว่าคนอื่น ๆ ในชุมชนนั้น ๆ ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะให้บังเกิดความสำเร็จสมตามความมุ่งหมายที่ปรารถนาทั้งที่เป็นของตนเอง และของสมาชิกของชุมชน

Pfiffner และ Presthus(1965)²⁹ ได้ให้ความหมายผู้นำว่า เป็นผู้ที่บริหารงานของกลุ่มโดยทำหน้าที่เกี่ยวกับการอำนวยความสะดวก ริเริ่ม ประนีประนอม และการประสานงาน ส่วนในด้านพฤติกรรมของผู้นำ จะเห็นความสำคัญของภาระหน้าที่ของผู้นำเกี่ยวกับการวินิจฉัยสั่งการ และพฤติกรรมของผู้นำดำเนินไปได้โดยอาศัยอำนาจหน้าที่และอำนาจบารมีเป็นเครื่องมือ ทั้งในลักษณะที่เป็นพิธีการ (formal) และไม่เป็นพิธีการ(informal) ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดพลังร่วมของกลุ่มมุ่งให้การดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

I.L.Richardson and S. Baldwin³⁰ อธิบายว่าภาวะผู้นำเป็นกระบวนการซึ่งบุคคลหนึ่งบุคคลใดมีอิทธิพลต่อทัศนคติ ความเชื่อ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อพฤติกรรมของบุคคลหนึ่งบุคคลใดหรือมากกว่า ตามรูปแบบขององค์การในอุดมคติ นั้น ผู้นำคือ บุคคลซึ่งพยายามที่จะทำให้สมาชิกขององค์การประพฤติปฏิบัติไปในทิศทางที่จะทำให้องค์การนั้นบรรลุถึงเป้าหมายที่ได้ตั้งเอาไว้

ทางด้าน ที. เอ็น. ไวท์เฮด (T.N. Whitehead, 1963)³¹ ได้กล่าวว่า ผู้นำคือบุคคลที่ได้รับการคัดเลือกจากคนอื่น ๆ ในกลุ่ม และเป็นผู้ที่สามารถช่วยเหลือผู้อื่นในสิ่งที่ผู้อื่นร้องขอสามารถที่จะทำการชี้แนะหนทาง ให้ผู้อื่นทำตาม โดยที่ผู้ตามให้ความเชื่อฟัง

นอกจากนี้ก็ยังมึนักวิชาการอีกมากมายที่ให้ความหมายของผู้นำ ไม่ว่าจะเป็น ความสามารถในการทำให้ประชาชนร่วมมือโดยใช้การจูงใจ³² หรือเป็นผู้ที่อยู่ในตำแหน่งฐานะระดับสูงของสังคมนั้นๆ³³ หรือเป็นสัญลักษณ์(symbol) แห่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และเป็นผู้รับฝากไว้(depository) ซึ่งปณิธานและความหวังผู้นำจึงเป็นเงา(image) หรือภาพสะท้อน (projection) ของประชาคม³⁴

²⁹ John M. Pfiffner and Robert V. Presthus, Public Administration (Englewood Cliffs, New Jersey : Prentice- Hall Inc, 1965), p.350.

³⁰ อรุณ รักธรรม ,เรื่องเดิม,หน้า 194.

³¹ T.N. Whitehead, Leadership in Free Society (Harvard University Press, 1963), p. 68.

³² Ordway Tead, The Art of Leadership (New York : McGraw Hill Book), pp.14-15.

³³ Arnold Wehmhoener, (ed) Elite and Development (Bangkok :Workshop-Series-Report VI, 1975), p.3.

³⁴ สำเร้ง สิงหะวาระ ,ประมุขศิลป์ (พระนคร : โรงพิมพ์จิตวิวัฒนา, 2506) ,หน้า 48.

2.2 ประเภทหรือลักษณะของผู้นำ

ผู้นำนั้นมีหลายลักษณะตามบริบท หรือตามสภาพการณ์ของสังคม ดังนั้นจึงมีนักวิชาการต่าง ๆ ที่ได้จัดแบ่งประเภทของผู้นำไว้ เช่น

Arnold Wehmhoener(1975)³⁵ ได้จำแนกลักษณะของผู้นำออกเป็น 3 ประเภท คือ ผู้นำแบบประเพณี (traditional elite) ผู้นำแบบอุดมการณ์ (elite united by ideology) และผู้นำแบบผสม(pluralistic elites) กล่าวคือ

1. ผู้นำแบบประเพณี (traditional elite) เป็นแบบซึ่งมีอำนาจและมีความสำคัญในยุคก่อนอาณานิคม และได้รับการต่อเนื่องในการใช้อำนาจต่อประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนในระดับท้องถิ่น

2. ผู้นำแบบอุดมการณ์ (elite united by ideology) ตัวอย่างก็เช่น ผู้นำในสาธารณรัฐประชาชนจีน

3. ผู้นำแบบพหุนิยม (pluralistic elites) ผู้นำซึ่งประกอบด้วยลักษณะของกลุ่มต่าง ๆ แต่มีความสามารถในการจัดการต่าง ๆ

Bernard M. Bass(1950)³⁶ ได้แยกแยะลักษณะผู้นำออกเป็น 4 ลักษณะด้วยกัน คือ

1. เป็นลักษณะด้านสถานภาพ (status) คือการเป็นผู้นำที่มีความสำคัญเช่นเดียวกับตำแหน่งที่ผู้นำดำรงอยู่

2. เป็นลักษณะด้านการยกย่องนับถือ (esteem) คือการเป็นลักษณะผู้นำที่เป็นที่รวมของความสนใจ ผู้ได้รับการยกย่องนับถือ มักจะได้รับการคัดเลือกให้เป็นผู้นำด้วย

3. เป็นลักษณะด้านพฤติกรรม (behavior) คือการเป็นผู้ที่แสดงพฤติกรรมในการทำเพื่อการที่มีตำแหน่งต่างกัน พฤติกรรมในการทำก็ต่างกันด้วย

4. เป็นลักษณะด้านอิทธิพล (influence) คือการมีอิทธิพลเหนือคนอื่น สามารถชักนำให้คนอื่นปฏิบัติตามเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมาย

ส่วนอุทัย หิรัญโต ได้แบ่งผู้นำออกเป็น 3 ประเภท คือ³⁷

1. ผู้นำตามกฎหมาย (legal leaders) หมายถึงผู้ดำรงตำแหน่งหรือหัวหน้าคน โดยกฎหมายหรือระเบียบแบบแผนขององค์กร เช่น ปลัดกระทรวง อธิบดี ผู้จัดการหรือตำแหน่งอื่น ๆ ที่มีหน้าที่ปกครองบังคับบัญชาตน ผู้ที่ดำรงตำแหน่งหน้าที่ดังกล่าว จะมีอำนาจหน้าที่

³⁵ Arnold, Wehmhoener, Elite and Development. (Bangkok : Work Shop-Series-Report VI, 1975),p.83.

³⁶ Bernerd M.Bass, Leadership, Psychology and Organization Behavior (New York : Harper and Row , 1950) , pp.87-89.

³⁷ อุทัย หิรัญโต ,ประมุขศิลป์ : ศิลปะของการเป็นผู้นำ ,หน้า 13.

ความรับผิดชอบตามที่กฎหมายกำหนดไว้ ผู้นำประเภทนี้เป็นผู้นำที่องค์กรแต่งตั้ง โดยพิจารณาถึงความรู้ความสามารถและความเหมาะสม

2. ผู้นำที่เกิดจากความสามารถพิเศษ (charismatic leaders) ผู้นำประเภทนี้มีคุณสมบัติเป็นผู้นำหรือเกิดมาเพื่อเป็นผู้นำ โดยที่เขาได้รับตำแหน่งผู้นำจากการที่มีคุณสมบัติพิเศษในการนำคน เช่น มีบุคลิกภาพในการดึงดูดใจคน มีความสามารถในการพูด มีความเฉลียวฉลาด มีคุณธรรม เป็นต้น แต่คุณสมบัติพิเศษเหล่านี้จะต้องดีเด่นเหนือบุคคลทั่วไป และผู้นำประเภทนี้ไม่จำเป็นจะต้องมีตำแหน่งอยู่ในองค์กร แต่เขาก็สามารถครองใจผู้อื่นได้โดยอาศัยบุคลิกภาพและอำนาจซึ่งมีอยู่ตนเอง

3. ผู้นำที่เป็นสัญลักษณ์ (symbolic leaders) ผู้นำประเภทนี้ โดยตำแหน่งหน้าที่ความรับผิดชอบหรือคุณสมบัติส่วนตัวเป็นเพียงสัญลักษณ์ของกลุ่ม หรือเป็นสัญลักษณ์ของคนทั้งหลาย ซึ่งคนทั่วไปต้องเคารพนับถือ เช่น องค์พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระสังฆราช ประธานสภาผู้แทนราษฎร เป็นต้น

Kurt Lewin(1944)³⁸ ได้กำหนดรูปลักษณะของผู้นำออกเป็น 3 แบบ คือ

1. ผู้นำแบบอัตตาธิปไตย (autocratic) โดยการพิจารณาจากการกระทำและการกำหนดนโยบายผู้นำประเภทนี้จะตัดสินใจเอง ไม่ใช้กลุ่มตัดสินใจ มีลักษณะถือตัวและมีความภูมิใจในตัวเอง

2. ผู้นำแบบประชาธิปไตย (democratic) โดยที่การจัดทำนโยบายเป็นผลจากการมีส่วนร่วมของสมาชิกในกลุ่ม การตัดสินใจจะกระทำโดยใช้ความคิดเห็นจากกลุ่มมีการแบ่งงานกันทำ และผู้นำแบบนี้จะมีการเน้นที่การสร้าง ความเข้าใจที่ดีต่อกัน

3. ผู้นำแบบเสรีนิยม (laissez-faire) เป็นผู้นำที่ปล่อยให้เสรีภาพเต็มที่ปราศจากการมีส่วนร่วมของผู้นำ เว้นแต่จะมีการร้องขอให้ผู้นำเข้ามาช่วย ผู้นำจะให้ข้อเสนอแนะแก่กิจกรรมของสมาชิกโดยไม่พยายามจะเข้าไปเกี่ยวข้องในการปฏิบัติการ

Ross และ Hendry (1958)³⁹ จำแนกลักษณะผู้นำออกเป็น 3 ประเภทคือ

1. ผู้นำที่มีคุณสมบัติอยู่ภายในตัว (leadership as trait within individual leader) ซึ่งเป็นความเชื่อที่ว่าเป็นผู้นำอันเนื่องมาจากพันธุกรรมหรือติดตัวมาแต่กำเนิด (leaders are born not made) สิ่งที่ทำให้บุคคลผู้นั้นเป็นผู้นำเป็นคุณสมบัติที่มีอยู่ในตัวเขาเอง

2. ลักษณะความเป็นผู้นำที่ขึ้นอยู่กับกลุ่ม (leadership as a function of the group) ความเป็นผู้นำขึ้นกับโครงสร้างของกลุ่มมากกว่าแต่ละบุคคล ความเป็นผู้นำในกลุ่มถูกกำหนด

³⁸ Kurt Lewin, "The Dynamic of Group Action," Education Leadership, 1(1944) : pp. 195-200.

³⁹ Murray G. Ross and Charles E Hendry, Reading in Social-Psychology, 3rd ed. (New York : Henry Holt, 1958), pp.100-107.

โดย ผลจากทัศนคติความต้องการของกลุ่ม กลุ่มและผู้นำเป็นสิ่งแยกจากกันไม่ได้ ถ้าไม่มีกลุ่มก็ไม่มีผู้นำ แต่ถ้ากลุ่มขาดผู้นำ กลุ่มก็จะขาดการนำ การเป็นผู้นำจึงเป็นกระบวนการที่จำเป็นต้องทำหน้าที่ทั้งในการทำและการบริหาร

3. ผู้นำที่ขึ้นกับสถานการณ์ (leadership as a function of situation) สถานการณ์มีบทบาทต่อความเป็นผู้นำมาก สถานการณ์ที่กลุ่มกำลังเผชิญหน้าก่อให้เกิดผู้นำได้ ความเป็นผู้นำจึงขึ้นอยู่กับสถานการณ์ วัฒนธรรม-ประเพณี ของกลุ่ม องค์การ และสังคมนั้น ๆ

Ordway Tead (1936)⁴⁰ แบ่งลักษณะการเกิดผู้นำเอาไว้ดังนี้คือ

1. ผู้นำโดยการสร้างตนเอง (the self-constituted leader) เป็นผู้นำซึ่งผลกัตันตนเองขึ้นไปสู่ความเป็นผู้นำ ทั้งนี้โดยมีบุคลิกลักษณะเข้มแข็งและความสำนึกในตนเองอย่างหนักแน่น กับมีกำลังใจแน่วแน่ที่จะกระทำสิ่งที่เขาเห็นว่าสำคัญให้บรรลุผลสำเร็จ ตามประวัติศาสตร์ มักมีผู้คิดว่า ผู้นำประเภทนี้เป็นผู้นำมาโดยกำเนิด และการที่บุคคลพวกนี้ เป็นพวกที่สร้างตนเองขึ้นมาจึงมีเจตนาในการแสดงอำนาจอย่างมากมายและไม่มีที่สิ้นสุด

2. ผู้นำซึ่งเลือกโดยหมู่คณะ (the group-selected leader) เป็นผู้นำซึ่งเกิดจากการคัดเลือกบุคคลในหมู่คณะเดียวกัน แล้วเสริมสร้างอิทธิพลของเขาในฐานะที่เป็นผู้นำขึ้น เพราะว่าในสังคมการเมืองระบอบประชาธิปไตย การเลือกผู้นำเป็นวิธีการที่มีผลในด้านการจริงใจ ผู้ที่ถูกนำเนื่องจากคนเหล่านั้นต่างมีความเชื่อว่า เขาสามารถไว้วางใจการดำเนินนโยบายบริหารของผู้นำได้ หรือหากกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ความต้องการได้ตัวแทนที่จะควบคุมการดำเนินกิจกรรมทางการเมือง ผู้นำในแนวทางนี้จึงอยู่ในสภาวะที่มีช่องทางได้รับความสำเร็จมากที่สุด มีโอกาสดีที่สุดในการได้มาและดำรงไว้ซึ่งการปฏิบัติตามของผู้ตาม ซึ่งตราบไต่ที่ผู้นำยังปฏิบัติภารกิจ ในอันที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และผลประโยชน์ของกลุ่มอย่างแข็งขันแล้ว แน่หนอนว่าจะต้องได้รับการเลือกให้เป็นผู้นำอยู่เสมอ ทั้งนี้เพราะว่าอำนาจของผู้นำในลักษณะนี้เป็นที่ยอมรับด้วยเหตุและผลเป็นพื้นฐานสำคัญ

3. ผู้นำที่ได้รับการแต่งตั้งจากผู้มีอำนาจเหนือ (leader appointed from above) เป็นผู้นำซึ่งเข้ามาสู่ตำแหน่ง โดยการแต่งตั้งโดยคณะกรรมการอำนวยการหรือกรมการบริหร หรือโดยหัวหน้าระดับเหนือขึ้นไป ในกรณีเช่นนี้กลุ่มนี้มิได้เป็นผู้เลือกผู้นำ แต่ผู้นำจะทำหน้าที่เป็นผู้รวบรวมบุคคลเข้ากันเป็นกลุ่ม โดยที่ผู้นำจะต้องแสดงให้เห็นว่าในการรับใช้หมู่คณะนั้น เกิดความปรารถนาในสิ่งที่เป็นความปรารถนาขององค์การ

⁴⁰ Ordway Tead, The Art of Leadership, 7th ed. (New York : McGraw Hill Book, 1936), pp. 20-25.

2.3 องค์ประกอบหรือคุณสมบัติของผู้นำ

ลิตซ์ ซีรเวคิน⁴¹ ได้กล่าวถึงคุณสมบัติที่ทำให้ผู้นำเกิดบารมี คือ

- 1 เป็นคนที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกว้างขวาง (visibility)
- 2 เป็นคนที่มีความสามารถเหมาะสมกับงานที่จะไปรับตำแหน่งหรือสามารถจะใช้คนอื่นทำงานนั้นได้

3 มีลักษณะเป็นผู้นำมีความเชื่อมั่น สามารถเป็นผู้นำคนอื่นได้

4 มีศิลปและคุณธรรม คนเชื่อว่าเป็นคนดี

5 มีอาวุโส คือมีอายุหรืออายุการทำงานประสบการณ์มากพอ

6 มีบุคลิกลักษณะดี เสียงเพราะ รูปร่างสง่าน่าเกรงขาม

7 เป็นบุคคลที่มีฐานะทางสังคมมาจากตระกูลดี มีการศึกษาดี หรือภริยามาจากตระกูลดี

8 มีฐานะทางเศรษฐกิจดี

9 ถ้าเป็นทหาร ต้องอยู่ในตำแหน่งที่มีอำนาจคนเกรงกลัว

10 มีเสน่ห์ คนเห็นแล้วชอบ

May Smith เสนอว่า คุณสมบัติของผู้นำควรจะมีดังนี้ คือ⁴²

1. มีเชาวน์และวิจารณ์ญาณที่ดี

2. มีความคิดคำนึงดี

3. มีอารมณ์ดี คงเส้นคงวา

4. มีความยุติธรรม

5. มีความรับผิดชอบ

6. มีอารมณ์ขัน

ส่วน วิสุทธ์ โภธิแท่น⁴³ ได้สรุปลักษณะผู้ปกครองที่พึงประสงค์ไว้ 3 ประการ คือ

1. ผู้ปกครองต้องมีความชอบธรรม คือการได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางจากประชาชนที่มีต่ออุดมการณ์ของผู้ปกครองนั้น โดยการยอมรับนั้นจะเป็นสิ่งนำไปสู่ความชอบธรรมของผู้ปกครอง

⁴¹ ลิตซ์ ซีรเวคิน ,การเมืองการปกครองของไทย (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2536) , หน้า 232-233.

⁴² ธรรมรส โชติบุญขร ,มนุษย์สัมพันธ์ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์เนศ, 2519) , หน้า 153.

⁴³ วิสุทธ์ โภธิแท่น และคณะ ,ปัญหาผู้นำกับกระบวนการกำหนดนโยบายแห่งชาติ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534) , หน้า 7-8.

2. ผู้ปกครองต้องมีคุณภาพที่พึงประสงค์ คือ

2.1 คุณภาพแห่งจิตใจหรือจริยธรรม เช่น การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม มีศีลธรรม ไม่กลับกลอก มีความรับผิดชอบ ซื่อสัตย์สุจริตและมีความยุติธรรม ฯลฯ

2.2 คุณภาพในความสามารถ คือมีความรู้ความฉลาด รู้ในเรื่องการปฏิบัติตามนโยบาย และการวางแผน ฯลฯ

3 ผู้ปกครองต้องมีทรัพยากรและรู้จักใช้ทรัพยากร คือ

3.1 ทรัพยากรทางวัตถุ คือต้องมีปัจจัยที่เพียงพอโดยไม่ต้องไปเบียดบังผู้อื่น และมีรายได้ที่สุจริต

3.2 ทรัพยากรมนุษย์ คือการมีผู้ร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชาตลอดจนราษฎรต้องมีคุณภาพ

อรุณ รักธรรม⁴⁴ กล่าวว่า ผู้นำที่ดีควรจะต้องประกอบด้วยลักษณะสำคัญๆ ดังนี้

1. ความรู้
2. ความคิดริเริ่ม
3. ความกล้าหาญ
4. ความแนบเนียน
5. ความเด็ดขาด
6. ความยุติธรรม
7. ความอดทน
8. ทำทาง
9. ความกระตือรือร้น
10. ความไม่เห็นแก่ตัว
11. ความตื่นตัว
12. ดุลยพินิจ
13. ความสงบเสถียร
14. ความเห็นอกเห็นใจ
15. ความจงรักภักดี
16. การสังคมดี
17. การบังคับตนเอง

⁴⁴ อรุณ รักธรรม ,หลักมนุษยสัมพันธ์กับการบริหาร (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ไทยวัฒนาพานิช, 2528) ,หน้า 200-204.

2.4 หน้าที่ของผู้นำ

L.F. Urwick(1962)⁴⁵ เสนอว่าผู้นำมีภาระกิจเบื้องต้นอันสำคัญอยู่ 4 ประการ คือ

1. เป็นผู้แทนขององค์การ ผู้นำจะต้องทำให้เกิดมโนภาพขึ้นในจิตใจของผู้ตาม ในลักษณะที่ว่า เมื่อเอ่ยถึงชื่อองค์การก็ต้องนึกถึงเขา

2. เป็นผู้ชักนำความมีชีวิตชีวาไปสู่กลุ่มและสร้างบรรยากาศแห่งความคิดเห็นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และนำไปสู่การบังเกิดผล

3. เป็นผู้บริหารงานขององค์การ หมายถึงการคาดคะเน การวางแผนการจัดองค์การ การอำนวยการ การประสานงาน และการควบคุมงาน ตลอดจนการรักษาวินัยของกลุ่ม

4. สร้างความกระตือรือร้นของเหตุผลในการดำเนินงานทุกอย่างแก่ทุกคน หน้าที่ประการนี้คือ ผู้นำจะต้องทำหน้าที่คล้ายล้าม

Patricia C. Haskell(1963)⁴⁶ กล่าวถึงหน้าที่ของผู้นำไว้ว่า

1. ทำให้ผู้ร่วมงานมีความสนใจต่อวัตถุประสงค์ขององค์การ

2. ทำให้การติดต่อสื่อสารภายในองค์การชัดเจนปราศจากข้อสงสัย

3. ปฏิบัติต่อข้อข้องใจ หรือการร้องทุกข์ของผู้ใต้บังคับบัญชาด้วยความยุติธรรม

4. รักษาขวัญและกำลังใจ ของผู้ใต้บังคับบัญชาให้สุขอยู่เสมอ และให้เขารู้สึกว่ามีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าขององค์การ

5. ทำให้ผู้ร่วมงานมีความกระตือรือร้น ตื่นตัวที่จะทำงาน

ส่วนการสำรวจประชามติเพื่อสอบถามความเห็นของบุคคลระดับสูงทั้งในวงการบริหารและราชการ เพื่อตอบคำถามเกี่ยวกับ “นายกรัฐมนตรีในอนาคต” ว่าต้องมีคุณสมบัติอย่างไรบ้าง ผลการสำรวจปรากฏออกมาดังนี้ ถ้าจะแบ่งคุณสมบัติใหญ่ๆ ที่นักบริหารอยากได้จากผู้นำประเทศของเขาจะแบ่งออกเป็น 9 ประการ⁴⁷ คือ

1. ผู้มีประมุขศิลป์ สิ่งที่ผู้ตอบแบบสอบถามอยากเห็นมากที่สุดจากผู้นำของเขาก็คือ ความสามารถในการเป็นผู้นำซึ่งต้องมีบารมี มีอำนาจ มีศรัทธา ได้รับความเกรงใจ เป็นที่ยอมรับของบุคคลทุกฝ่าย มีบุคลิกในการเป็นผู้นำ มีเสน่ห์ มีวาทีศิลป์ในการเจรจาเจรจา มีอารมณ์ขัน รู้จักเลือกใช้คน มีคนรอบข้างดี มีระบบข้อมูลที่ดี รู้จักใช้ข้อมูลในการตัดสินใจอย่างถูกต้อง

⁴⁵ L.F. Urwick, Leadership in the 20th Century, (London : Sir Pitman & Sons, Ltd, 1962) อ้างใน อุทัย หิรัญโต, อ้างแล้ว, หน้า 40.

⁴⁶ Patricia C. Haskell, Leadership in the Office (New York : The American Management Association, 1963) ,pp.26-34 อ้างใน อุทัย หิรัญโต, อ้างแล้ว, หน้า 39.

⁴⁷ ภาพพจน์ของนายชวน หลีกภัย คณะกรรมการหรือคนเบื้องหน้า , มติชน (2 ตุลาคม 2536) : 9.

2. ผู้ฉลาดเฉลียวรอบรู้ คุณสมบัติข้อต่อมาที่ประชาชนอยากเห็นจากผู้นำของเขาก็คือ เป็นคนฉลาดเฉลียว ลึกซึ้ง มีไหวพริบ ปฏิภาณ ฉียบแหลม มีความสุขุมรอบคอบ รู้จักใช้ดุลยพินิจ สามารถแก้ไขเหตุการณ์เฉพาะหน้าได้ดี มีเหตุมีผล มีระบบข้อมูลที่ดี มีความรู้รอบตัวสูง รู้เรื่องเศรษฐกิจโลก เศรษฐกิจรอบตัวในบ้าน รู้เรื่องกฎหมาย การเงิน การศึกษา วัฒนธรรม ประเพณี ศิลปะ ฯลฯ เข้าใจในปัญหาอย่างถ่องแท้ รู้สถานการณ์โลก และรอบข้างตลอดเวลา

3. ผู้กล้าหาญและเข้มแข็ง คำตอบที่ขึ้นอันดับหนึ่งของผู้ตอบแทบทุกคนก็คือ ทุกคนต้องการวีระบุรุษ ต้องการอัศวินม้าขาวที่มีความกล้าหาญ กล้าคิด กล้าพูด กล้าทำ กล้าตัดสินใจ กล้าเผชิญความจริง กล้ารับผิดชอบ กล้าที่จะเปลี่ยนแปลงโดยไม่เกรงกลัวต่ออิทธิพลหรืออำนาจมืดใดๆ ไม่มีความเกรงใจพรรคพวกเดียวกัน กล้าที่จะฟาดฟันตัวอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศ ไม่กลัวเสียตำแหน่ง และเมื่อตัดสินใจแล้ว เมื่อผิดก็กล้ายอมรับผิดชอบ มีความเข้มแข็งเด็ดขาด ไม่หวั่นไหว ถ้าทำด้วยความสุจริตใจ กล้าได้ กล้าเสีย

4. มีความพร้อมและอุทิศตน ผู้ตอบคำถามจำนวนมาก ที่เห็นในความสำเร็จข้อนี้ว่า ผู้นำที่ดีจะต้องมีความพร้อมที่จะอุทิศตนมารับใช้ประเทศชาติ มีความจริงใจ มีความจริงใจตั้งใจ ยอมเสียสละชีวิต เพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของสังคม มีความใจกว้างที่จะรับฟังความคิดเห็นของทุกฝ่าย ลงมาคลุกกับปัญหาของประชาชน รับฟังเรื่องราว ความทุกข์ยากของประชาชนโดยตรง ไม่หุบเบาฟังข้อมูลจากผู้ไม่หวังดี หรือผู้ประจบสอพลอ มีความขยันขันแข็ง ไม่เห็นแก่ความเหนื่อยยาก

5. ผู้มีคุณธรรม คำตอบที่ได้รับความนิยมไม่น้อย ก็คือ ผู้นำที่ดี จะต้องซื่อสัตย์สุจริต มีศีลธรรม มีความยุติธรรม ไม่โกงกิน พยายามหาคนดีมาร่วมงาน ไม่เห็นแก่พรรคแก่พวก ใช้หลักคุณธรรมในการบริหาร วางตัวให้เป็นตัวอย่างอันดีแก่ผู้ร่วมงานและบุคคลทั่วไป ซึ่งคุณสมบัติข้อนี้ จะต้องเป็นข้อบังคับข้อแรกของการทำงานให้กับชาติและสังคมอยู่แล้ว

6. ผู้มีความสามารถและประสบการณ์ สิ่งที่นักบริหารทั้งหลายคาดหวังไว้มาก จากผู้นำของเขาก็คือ จะต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถสูงในการบริหารประเทศในการแก้ปัญหาของประเทศ มีผลงานเป็นเป้าหมาย ทำงานโดยหวังประสิทธิผล หรือผลลัพธ์มากกว่ามุ่งหวังในวิธีการ เพราะประชาชนต้องการเห็น “การบันดาลสิ่งใหม่ให้เกิดขึ้น” อยากเห็นผลไม่มากกว่าเห็นวิธีการปลูกต้นไม้

ฉะนั้น ผู้นำในอนาคตจะต้องเป็นพวกที่มีผลงานประจักษ์ “result-oriented” คือต้องบันดาลอะไรให้เขาเห็นบ้าง มิใช่ได้แต่พูด ได้แต่สัญญา แต่มองไม่เห็นอะไร ในกรณีที่ขาดประสบการณ์ ก็ต้องรู้จักหาคนดี มีความสามารถมาช่วยอุดช่องว่าง หามืออาชีพจริงๆ มาเข้า มิใช่เลือกแต่บรรดามีสมักรเล่น ที่เคยอ่านแต่ตำรา เคยรู้แต่ไม่เคยทำ

7. ผู้นำเด็ดเดี่ยวและฉับไว สิ่งที่ทุกคนอย่างเห็นมากที่สุด (อาจเป็นเพราะคนไทยใจร้อนก็ได้) ก็คือคำตอบที่ว่า อยากเห็น การแก้ปัญหาอย่างฉับพลัน ไม่ชักช้าอืดอาด ประชุมแล้วประชุมอีก เสนอโครงการจนกลายเป็นโครงการกึ่งศตวรรษ เขาอยากเห็นผู้นำที่

กระฉับกระเฉง กระตือรือร้น จับไวต่อปัญหาสามารถแก้ไข สถานการณ์ได้ทันเหตุการณ์ มีความจับใจ ในการตัดสินใจ และเมื่อพูดแล้ว ตัดสินใจแล้ว ก็มีความเด็ดเดี่ยว กล่าวพูด กล่าวทำ กล่าวตัดสินใจ และเมื่อพูดแล้วก็รีบทำ

8. ผู้หนักแน่น มั่นคง นักบริหารหลายคนพูดถึงความเป็นตัวของตัวเอง มีนโยบายแน่นอน มีการตั้งเป้าหมายระยะยาว มีการตั้งอุดมการณ์ของชาติ และมีความหนักแน่นมั่นคงที่จะดำเนินการไปตามแผนนั้นไม่เปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะเปลี่ยนคนทำงานอย่างไร แผนระยะยาวนั้นจะต้องมีผู้ดำเนินการติดต่อ ฉะนั้น จะต้องมีการตั้งเป้าหมายที่แน่นอน มีความคิดก้าวหน้าที่จะพัฒนาประเทศไป ในรูปแบบใดแบบหนึ่ง ไม่ยอมให้ใครมาเขย่าโครงการที่ติดต่อประเทศนั้น ไม่ว่าจะ เป็นอิทธิพลใดก็ตาม

9. ผู้มีความคิดสร้างสรรค์ คำตอบสุดท้ายคือ ทุกคนอยากเห็นผู้นำของตนมีหัวก้าวหน้า ต้องการเปลี่ยนแปลงสู่สิ่งที่ดีใหม่ๆ มีความคิดสร้างสรรค์ (creativity) อยากให้คิดเหมือนคนหนุ่ม เป็นผู้มองการณ์ไกลไปข้างหน้า ได้หลายๆ ปี มองอะไรได้ไกลกว่าคนอื่น และบางครั้งคนอื่นก็ยังไม่เห็น สามารถคาดการณ์อะไรล่วงหน้าได้ นอกจากนี้ยังควรเป็นผู้นำด้านความคิด คำนิยมใหม่ๆ มีความใฝ่ฝันจะเห็นสิ่งใหม่ๆ เกิดขึ้น เป็นนักคิดนักฝัน และอยากบันดาลสิ่งนั้น ให้เกิดขึ้นในเมืองไทย

3. ทฤษฎีสถานการณ์ทางการเมือง

การเกิดขึ้นของผู้นำที่ผ่านมานั้นทำให้เราทราบว่า มีปัจจัยหลายอย่างที่ทำให้บุคคลธรรมดาคนหนึ่งกลายเป็นผู้นำหรือผู้ปกครองขึ้นมาได้ไม่ว่าจะเป็นพื้นฐานของครอบครัว , การศึกษา , ทรัพยากรทางการเงิน และอำนาจบารมีต่างๆ ฯลฯ แต่ปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งของการเกิดภาวะผู้นำขึ้นมาได้ ก็คือ การขึ้นอยู่กับสถานการณ์ในขณะนั้น เช่น นาย ก.เป็นคนที่มีความรู้ เป็นหัวหน้ากลุ่ม แต่เมื่อวันหนึ่งกลุ่มของนาย ก.โดนพวกวายรุ่นกลุ่มอื่นมาร้ายในกลุ่มของนาย ก.จึงจำเป็นต้องตั้งนาย ข.ซึ่งมีพลังกำลังที่แข็งแรงขึ้นมาเป็นหัวหน้ากลุ่มแทน ดังนั้นการขึ้นมาเป็นหัวหน้ากลุ่มของนาย ข.จึงขึ้นอยู่กับสถานการณ์ในขณะนั้นนั่นเอง

ดังนั้นจึงมีนักวิชาการต่างๆ ได้ให้ความหมายลักษณะผู้นำที่ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ไว้ต่างๆ ดังนี้

Emory S. Bogardus (1934)⁴⁸ ได้กล่าวว่าภาวะผู้นำคือบุคลิกภาพในการกระทำ ภายใต้เงื่อนไขของกลุ่ม การมีภาวะผู้นำต้องประกอบด้วยบุคลิกภาพและสถานการณ์ของกลุ่ม ซึ่งเป็นกระบวนการทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับบุคคลทั้งในเชิงขวัญ เพื่อให้มีภาวะผู้นำครอบงำบุคคลอื่นได้

⁴⁸ Emory S. Bogardus, Leaders and Leadership (New York : Appleton-Century-Crofts, Inc., 1934) ,pp.3-13.

Hodge และ Johnson (1970)⁴⁹ กล่าวในทฤษฎีทางสถานการณ์ (situationist theory) โดยมีสมมติฐานว่าบุคคลที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้นำที่เหมาะสมที่สุดในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง ก็เพราะว่าเกิดจากลักษณะของกลุ่มที่เขาเป็นผู้นำ

ส่วน Redney W. Napier(1973)⁵⁰ กล่าวว่า Leadership as situation หมายถึงภาวะผู้นำที่ได้มาเนื่องจากสถานการณ์ทำให้เกิดขึ้น และบางสถานการณ์ก็ต้องการคนที่มีคุณสมบัติแบบหนึ่ง หากผู้ใดมีคุณสมบัติเช่นนั้นก็พร้อมที่จะกลายเป็นผู้นำได้

การศึกษาที่เกี่ยวกับสถานการณ์ทางการเมือง ที่สำคัญก็คือ งานของ กนก วงษ์ตระหง่าน⁵¹ ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับการเมืองในระบอบประชาธิปไตย โดยได้กล่าวถึงเหตุการณ์ทางการเมือง ที่สำคัญในอดีต 4 เหตุการณ์ คือ

1. เหตุการณ์เปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน 2475
2. นโยบายรัฐนิยมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม
3. นโยบายรัฐประหาร 9 พฤศจิกายน 2490
4. เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516

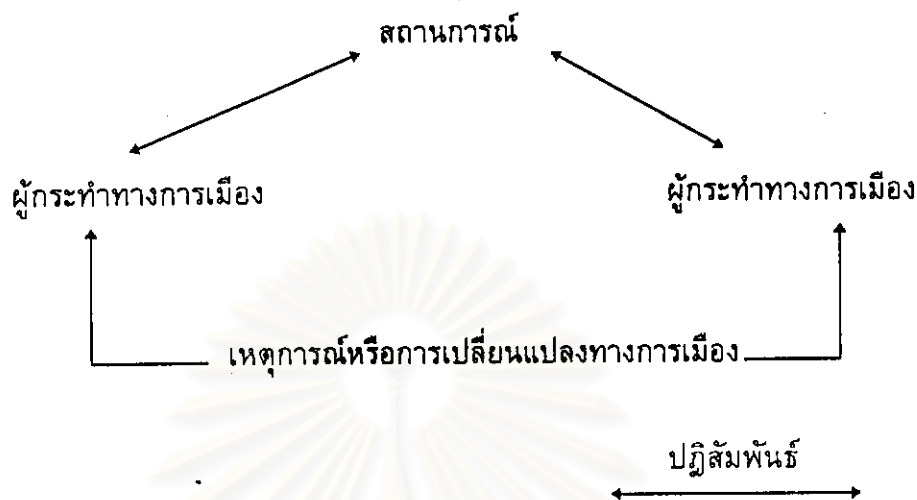
ผลการศึกษาออกมาว่า กิจกรรมทางการเมือง ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของชนชั้นทางการเมืองที่ไม่มีเป้าหมาย ตามหลักการของระบอบประชาธิปไตย แต่ได้ใช้สถานการณ์ในรูปแบบของประชาธิปไตยมาแสวงหาผลประโยชน์ คือ อำนาจและความมั่งคั่ง ยิงการเมืองไทย เป็นระบบการเมืองที่ขึ้นอยู่กับรัฐบาลผสม เพื่อให้ได้เสียงข้างมากในการเข้ามาบริหารประเทศ ดังนั้นทุกพรรคจึงพยายามใช้สถานการณ์ที่เหมาะสมในการนำไปสู่อำนาจ ซึ่ง กนก ได้เรียกผู้ใช้สถานการณ์เหล่านี้ว่าเป็น ผู้กระทำทางการเมือง (political actors) ในสถานการณ์ ซึ่งอาจจะเป็นกลุ่มหรือเป็นการกระทำเพียงคนเดียวก็ได้ โดยผู้กระทำทางการเมืองเหล่านี้จะผลักดันให้สถานการณ์เปลี่ยนไปในทางที่ตนต้องการ ดังนั้น เพื่อสร้างโครงสร้าง ทฤษฎีแล้ว จะได้ ดังภาพ 2.1 ดังนี้

⁴⁹ Billiey J. Hodge, and Herbert J. Johnson, Management and Organization Behavior (New York : John Willey & Sons, 1970) , pp.255-259.

⁵⁰ Redney W. Napier and Matti K. Gershenfield, Group Theory and Experience (Boston: Houghton Mifflin, 1973), pp. 136-151.

⁵¹ กนก วงษ์ตระหง่าน, การเมืองในระบอบประชาธิปไตยไทย (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528) , หน้า 306-309.

ภาพ 2.1 โครงสร้างทฤษฎีสถานการณ์ทางการเมือง

จากภาพจะเห็นว่าผู้กระทำทางการเมือง (political actors) ได้ใช้สถานการณ์ในขณะนั้นเพื่อนำไปสู่เหตุการณ์หรือการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เพราะผู้กระทำทางการเมืองมีทั้งบุคคล กลุ่มบุคคล องค์กร ฯลฯ ซึ่งไม่ได้มีการจำกัดว่าจะมีเท่าไร ดังนั้นจะมีมากหรือน้อยก็ได้ ซึ่งยิ่งผู้กระทำทางการเมืองมีบทบาทมากขึ้นเท่าใด ก็จะทำให้เหตุการณ์ทางการเมืองมีความซับซ้อนยิ่งขึ้น ซึ่งอาจนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงหรือความขัดแย้งได้ เช่นผู้กระทำทางการเมืองเป็นพรรคการเมืองต่างๆ ในพรรคร่วมรัฐบาล ความซับซ้อนจะปรากฏในรูปของความขัดแย้งระหว่างพรรคร่วมที่ยากต่อการแก้ไข ในขณะที่เดียวกันผู้กระทำทางการเมืองก็สามารถกำหนดสถานการณ์เช่นเดียวกัน และผลลัพธ์ของปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มผู้กระทำทางการเมืองกันเองกับสถานการณ์นี้ ก็คือเหตุการณ์หรือการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลา และเหตุการณ์หรือการเปลี่ยนแปลงนี้จะกลับไปกำหนดพฤติกรรม ของผู้กระทำทางการเมือง และสถานการณ์อีกครั้ง หมุนเวียนกันเป็นระบบ กล่าวคือ ระบบของตัวแปรและความสัมพันธ์ของตัวแปรตามแผนภูมิข้างต้น จะไม่หยุดนิ่ง (static) ตรงกันข้ามจะมีความเคลื่อนไหวเป็นพลวัต (dynamic) ในตัวมันเองอยู่ตลอดเวลา⁵²

ดังนั้นตัวแปรที่เข้ามากำหนดบทบาทหรือพฤติกรรม ของผู้กระทำทางการเมืองมี 3 ตัวแปร คือ⁵³

⁵² ศิวบูรณ์ เชาว์ศิลป์, "ความขัดแย้งในรัฐบาลชวน หลีกภัย," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัย การปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539, หน้า 22.)

⁵³ กนก วงษ์ตระหง่าน, เรื่องเดียวกัน, หน้า 308.

1. เป้าหมาย ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้กระทำทางการเมืองต้องการจะให้เกิดขึ้น เป้าหมายประกอบด้วย 2 ส่วนใหญ่ ๆ คือ ความคิดและผลประโยชน์

- ความคิด หมายถึง แนวทาง หลักการ อุดมการณ์ทางการเมืองที่ผู้กระทำทางการเมืองมีอยู่และต้องการผลักดันให้เกิดผลขึ้นให้บุคคลอื่นยอมรับในแนวทางของตน

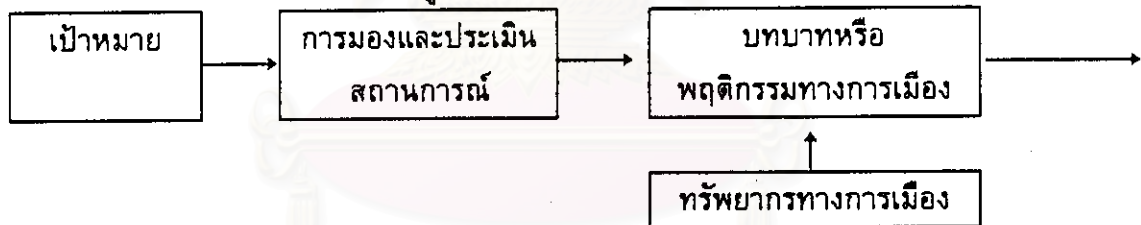
- ผลประโยชน์ก็คือ อำนาจ (power) และความมั่งคั่ง (wealth)

2. และเป้าหมายนี้จะเป็นตัวกำหนดการมองและประเมินสถานการณ์ ของผู้กระทำทางการเมืองว่าจะมีวิธีการช่วงชิงหรือจัดการกับสถานการณ์อย่างไรภายใต้เป้าหมายที่ตนมีอยู่ในอันที่จะก่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุด

3. ทรัพยากรการเมืองที่มีอยู่ แม้ผู้กระทำทางการเมืองจะมีเป้าหมายที่ชัดเจนและมองสถานการณ์ได้ถูกต้องว่าตนควรจะมีบทบาทอย่างไร แต่ถ้าผู้กระทำทางการเมืองนั้นมีทรัพยากรทางการเมืองไม่เพียงพอต่อการจัดการกับสถานการณ์แล้ว ก็จะไม่ประสบความสำเร็จได้ยาก ทรัพยากรที่สำคัญในที่นี้ ก็คือ อำนาจ องค์การ และข่าวสาร เป็นต้น ซึ่งการใช้ทรัพยากรเหล่านี้ อย่างมีประสิทธิภาพก็จะทำให้บทบาทหรือพฤติกรรมทางการเมืองของผู้กระทำการเมืองเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ซึ่งจากองค์ประกอบที่กล่าวมาสามารถสร้างเป็นภาพได้ คือ

ภาพ 2.2 บทบาทพฤติกรรมของผู้กระทำทางการเมืองกับตัวแปร

สถานการณ์จึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญ เพราะคุณสมบัติของผู้นำ ย่อมที่จะเหมาะสมกับสถานการณ์หนึ่งๆ สำหรับสังคมไทยนั้นในยุคหนึ่งๆเราอาจที่ต้องการผู้นำที่เข้มแข็ง เด็ดขาด มีระเบียบวินัยที่เข้มงวด ก็เพื่อให้เหมาะสมกับการเมืองแบบกึ่งประชาธิปไตยในขณะนั้น เช่น ความเป็นผู้นำของจอมพล ป.พิบูลสงคราม หรือสถานการณ์ที่มีการคอร์รัปชันมากมาย ในช่วงการปกครองหนึ่งประชาชนก็ต้องการผู้นำอย่างพลเอกสุจินดา คราประยูร เพื่อเข้ามาปราบปรามทุจริต คอร์รัปชัน แต่เมื่อสถานการณ์เปลี่ยนแปลงไปเกิดความไม่เป็นประชาธิปไตยขึ้น สถานการณ์ก็ต้องบีบบังคับเพื่อให้มีผู้นำคนอื่น ๆ เข้ามาให้สอดคล้องกับสถานการณ์นั้น เช่น การขึ้นมาของชวน หลีกภัย ในช่วงเผด็จการ รสช. ฯลฯ ดังนั้นการขึ้นมาของภาวะผู้นำในแต่ละคนนั้น ปัจจัยด้านสถานการณ์จึงเป็นปัจจัยที่ยังมีส่วนสำคัญอยู่เสมอ

4. แนวความคิดเรื่องทหารกับการเข้ามาเกี่ยวข้องกับการเมือง

สถาบันทหารและพลเรือนนั้น อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นสถาบันที่มีบทบาทต่อสังคมไทยมาช้านานโดยเฉพาะบทบาทหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 เป็นต้นมา ได้มีการปฏิวัติซึ่งนำโดยข้าราชการทหารร่วมกับพลเรือนกลุ่มหนึ่งโดยได้ล้มระบบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และได้มีการสร้างระบบการปกครองแบบฆัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญขึ้น ทำให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว(รัชกาลที่ 7)ต้องทรงพระราชทานรัฐธรรมนูญให้เมื่อ วันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475...⁵⁴

การเปลี่ยนแปลงการปกครองในครั้งนี้อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นครั้งที่สำคัญที่สุดในประวัติศาสตร์ไทยซึ่งทำลายต่ออำนาจของสถาบันฆัตริย์มาก เพราะโดยปกติธรรมดาแล้ว ประชาชนจะเกรงกลัวต่อสถาบันนี้มาก ถือว่าสถาบันพระมหากษัตริย์นั้นเป็นสถาบัน ชั้นสูงห้ามแตะต้อง กษัตริย์ทรงเป็นสมมุติเทพ แม้แต่การคิดที่ไม่ชอบก็มีความผิดมหันต์แล้วแต่ที่น่าประหลาดอย่างมากนั่นก็คือ การปฏิวัติ 2475 ครั้งนี้กลับเป็นการกระทำของทหารกับพลเรือนกลุ่มเล็กกลุ่มหนึ่งเท่านั้นเอง จึงถือว่าเป็นการทำลายต่ออำนาจของสถาบันนี้เป็นอย่างมาก

ผลของการเปลี่ยนแปลง พ.ศ.2475 จึงเป็นการนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในระบบและกระบวนการทางการเมืองของไทยมีการจัดตั้งสถาบันใหม่ๆเช่น รัฐสภา รัฐธรรมนูญ การเลือกตั้ง และมีแนวความคิดและโลกทัศน์ใหม่ในทางการเมืองขึ้น แนวความคิดเรื่อง สิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค ประชาธิปไตย สิทธิตามรัฐธรรมนูญ ฯลฯ ได้แผ่ขยายไป แต่ไม่นานอนิจจังทางการเมืองก็ปรากฏขึ้น นั่นคือความขัดแย้งซึ่งผสมผสานไปด้วยความขัดแย้งในเรื่องอุดมการณ์ผลประโยชน์และเรื่องส่วนตัวทำให้เกิดการแตกแยกอย่างรุนแรงภายในกลุ่มการเมืองต่างๆ การขัดแย้งดังกล่าวบางครั้งก็นำไปสู่การปะทะกันด้วยกำลัง ผลสุดท้ายก็มีการใช้กำลังทหารซึ่งเป็นผลิตผลจากการปฏิรูปในกระบวนการให้ทันสมัยไปสู่การยึดอำนาจปฏิวัติรัฐประหารทางการเมือง ล้มระบบรัฐสภา และปกครองอำนาจเผด็จการ ผลที่เกิดขึ้นก็คือ กลุ่มที่คุมอำนาจซึ่งเป็นข้าราชการทหาร ได้เข้าไปแทนช่องว่างทางอำนาจซึ่งเกิดขึ้นตั้งแต่หลังการเปลี่ยนแปลง 2475 ภายใต้สภาวะที่ความตื่นตัวและความเข้าใจทางการเมืองของประชาชนทั่วไปยังอยู่ในระดับต่ำและในสภาพที่สถาบันทางการเมืองด้อยพัฒนากว่าสถาบันราชการทำให้การวางนโยบายตกอยู่ในมือของข้าราชการโดยเฉพาะสถาบันทหารอยู่ตลอดเวลา⁵⁵ ดังนั้นจึงไม่ใช่เรื่องแปลกเลยที่ทหารมักจะอ้างความชอบธรรมทางการเมืองโดยเข้ามาปฏิวัติและรัฐประหารมาโดยตลอดในสังคมไทย

⁵⁴ ลิขิต ชีรวะกิน, วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2535), หน้า 130.

⁵⁵ ลิขิต ชีรวะกิน, การเมืองการปกครองของไทย, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2536), หน้า 25-26.

S.P.Huntington กล่าวว่า "การปฏิวัติก็คือการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานที่เกิดขึ้นภายในสังคมโดยใช้ความรุนแรงและรวดเร็ว นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงค่านิยมและความเชื่อต่างๆของสังคม มีการเปลี่ยนสถาบันทางการเมือง สังคมโครงสร้างของผู้นำ,กิจกรรม และนโยบายต่างๆของรัฐบาล"⁵⁶

I.L.Horowitz กล่าวว่า "การปฏิวัติ เป็นการเปลี่ยนแปลงสังคมทางการเมืองอย่างกว้างขวาง มีการสร้างอุดมการณ์และค่านิยมขึ้นมาใหม่ ซึ่งครอบงำโดยชนชั้นนำ โดยไม่คำนึงว่ามวลชนจะมีบทบาทมากน้อยเพียงใด"⁵⁷

สถาบันทหารจึงมักมีบทบาทและเข้าแทรกแซงได้ตลอดเวลา นับตั้งแต่สิ้นสุดระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ กองทัพก็ได้เข้ามามีบทบาทในทางการเมืองของไทยมาโดยตลอด โดยเฉพาะบทบาทในการแทรกแซงทางการเมือง ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 4 รูปแบบ ได้แก่ การใช้อิทธิพลผลักดันนโยบายและการตัดสินใจของรัฐบาล การขู่ว่าจะใช้กำลัง การเปลี่ยนตัวผู้บริหาร และการยึดอำนาจและเปลี่ยนรัฐบาลทั้งชุดซึ่งเรียกกันว่าการปฏิวัติรัฐประหาร⁵⁸

การปฏิวัติกับรัฐประหารนั้นคนไทยมักจะใช้สับสนกันตลอด การยึดอำนาจแต่ละครั้งที่ผ่านมามีของทหารนั้นคนไทยจึงมักจะใช้ปนกันจนดูเหมือนว่าคำสองคำนี้จะเป็นคำเดียวกัน แต่คนทั่วไปนั้นเข้าใจว่า การปฏิวัติคือการทำรัฐประหารยึดอำนาจจากรัฐบาลนั่นเอง ยิ่งคนพูดเป็นทหารด้วยแล้ว คนก็ยากที่จะตีความเป็นอย่างอื่น เพราะคนที่ทำให้คำนี้เสียความหมายก็คือทหารซึ่งเป็นกลุ่มเดียวในเมืองไทยที่สามารถทำรัฐประหารยึดอำนาจจากรัฐบาลได้ตลอดมาและก็ได้ทำมาหลายครั้งหลายหนจนคนทั่วไปคิดว่าปฏิวัติก็แปลว่าทหารยึดอำนาจนั่นเอง⁵⁹

แต่ถ้าจะใช้คำว่าปฏิวัติจริงๆจริงๆ ก็คงจะใช้ได้เพียงเหตุการณ์เดียวนั้นก็คือ การเปลี่ยนแปลง 2475 ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นประชาธิปไตย ดังที่กล่าวมาข้างต้น ซึ่งอาจจะถือได้เลยว่าเครื่องมือที่ดีที่สุดในการเข้าสู่อำนาจทางการเมืองของทหารนั้นก็คือ "การปฏิวัติรัฐประหาร" สิ่งที่สำคัญก็เพราะทหารนั้นมีองค์การที่เข้มแข็ง มีระบบ

⁵⁶ Samuel P.Huntington, Political Order in Changing Societies (New Haven:Yale University Press,1968), p.264.

⁵⁷ Irving L.Horowitz, Foundation of Political Sociology (N.Y. : Harper and Row,1972), p.54 .

⁵⁸ วีรภัทร์ เสรีรังสรรค์, สมุดภาพการเมืองไทย,สาขาวารัฐศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ 1(มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช สถาบันนโยบายการศึกษา สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2534), หน้า 36.

⁵⁹ วิทยากร เชียงกุล, ทางออกการเมืองไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลึก, 2531), หน้า 145.

โครงสร้างที่มีประสิทธิภาพ และที่สำคัญก็คือ มีอาวุธอยู่ในมือ ถ้าเปรียบเทียบกับตำรวจเราก็คงจะบอกได้ว่าตำรวจนั้นมีอำนาจเพราะมีกฎหมายอยู่ในมือ แต่เมื่อถึงช่วงวิกฤติแล้ว อาวุธมักจะอยู่นอกกฎหมายทุกครั้ง และโดยเฉพาะหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมาจากการศึกษาของนักวิชาการต่างๆ เช่น Rupert Emerson(1960), S.E. Finer(1963), Von der Mehden (1964), และ Eric Nordlinger(1977) ส่วนใหญ่แล้วพบว่า ประเทศที่กำลังพัฒนาหรือประเทศที่เกิดใหม่ทั้งหลายนั้น รัฐบาลของประเทศเหล่านี้มักจะถูกแทรกแซงทางการเมืองโดยทหารด้วยการปฏิวัติ รัฐประหาร หรือยึดอำนาจอยู่อย่างซ้ำๆบ่อยครั้งทีเดียว เพราะทหารได้เข้าไปสัมพันธ์กับเศรษฐกิจ, การเมือง และสังคม และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเหล่านั้น เช่น การเข้าไปเป็นผู้ดูแลสถาบันต่างๆด้วยตนเอง(constitutional caretaker), เป็นผู้นำในการปฏิรูปหรือการปฏิวัติรัฐประหาร(spearhead of reform or revolution), หรือการเข้าไปบังคับทางการเมืองโดยปริยาย(tacit coercion) โดยการให้การสนับสนุนกับรัฐบาลพลเรือนต่างๆ⁶⁰ และปัจจัยสำคัญที่ทำให้ทหารเข้ามาสู่การเมืองได้นั้น จากแนวความคิดของบรรดานักวิชาการต่างๆข้างต้น จะพบว่าเกิดจากปัญหาต่างๆดังนี้

1. สาเหตุทางด้านสังคมและการเมือง

- การขัดแย้งภายในสังคม นั่นก็คือเกิดความวุ่นวายภายในสังคมการเมืองตลอดเวลาและผู้นำรัฐบาลในขณะนั้นไม่สามารถแก้ไขสถานการณ์ได้ เช่น การเดินขบวนประท้วง หรือ การก่อ mob ,ปัญหาอาชญากรรม,การชิงทรัพย์,ปล้นฆ่า ฯลฯ ปัญหาต่างๆเหล่านี้ได้รุมเร้าเข้ามาเป็นอย่างมาก และรัฐบาลได้ขาดอำนาจในการบังคับ คือ การบังคับใช้กฎหมายอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้ประชาชนมาปฏิบัติตามนโยบายของรัฐได้ ทำให้ทหารเข้ามาสู่ทางการเมืองได้

- รัฐบาลไร้เสถียรภาพกับความชอบธรรมทางการเมือง สืบเนื่องมาจากข้อแรกที่รัฐบาลไม่สามารถแก้ไขปัญหาในสังคมได้ และปัญหาที่ตามมาที่สำคัญก็คือ ปัญหาภายในรัฐบาลเอง เช่น การคอร์รัปชัน,การโกงกินของนักการเมือง,การเล่นพรรคเล่นพวก ก็เป็นสาเหตุให้ทหารเข้า

* งานที่เกี่ยวกับทหารกับการเมืองส่วนใหญ่แล้วจะพบว่าเป็นแนวความคิดที่ไปสู่เป้าหมายเดียวกัน คือเกิดจากปัญหาต่างๆที่ทำให้ทหารไม่สามารถทนได้กับสภาวะในขณะนั้นจึงต้องนำตัวเองเข้าไปสู่อำนาจทางการเมืองในที่สุด ดูเพิ่มเติมได้ใน Rupert Emerson, From Empire to Nation (Boston, MA : Little Brown, 1960), S.E. Finer, The Man on Horseback, (New York : Frederick A Praeger, 1963), Fred R.Von der Mehden, Politics of The Developing Nations (New Jersey : Prentice-Hall, 1964), และ Eric Nordlinger, Soldiers in Political : Military Coup and Government, (Englewood, Cliffs : Princeton-Hall, 1977)

⁶⁰ Fred R.Von der Mehden, Politics of The Developing Nations , pp.97-106.

มามีบทบาทได้เช่นกัน เช่น การรัฐประหารเมื่อ 23 กุมภาพันธ์ 2534 ในรัฐบาลของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ โดยคณะ รสช. เป็นต้น

- การเข้าไปก้าวก่ายในขอบเขตของทหาร นั่นคือข้าราชการเมืองเข้าไปก้าวก่ายข้าราชการประจำ โดยเฉพาะเมื่อเข้าไปแทรกแซงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับทหาร เช่น ปัญหาเรื่องงบประมาณ, การแต่งตั้งโยกย้าย ฯลฯ เช่นการอ้างของคณะ รสช. ในการทำรัฐประหารว่าส่วนหนึ่งก็เนื่องจากการเข้าไปก้าวก่ายของนักการเมือง(ซึ่งหมายถึงรตอ. เฉลิม อยู่บำรุง) ในสมัยรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ซึ่งปัจจัยนี้ตรงกับการศึกษาของ Eric Nordlinger⁶¹ ที่กล่าวว่าผลประโยชน์ของกลุ่มทหารเป็นสิ่งที่สำคัญ(เช่นความเป็นอิสระในการทำงานของทหารงบประมาณการป้องกันประเทศ ฯลฯ) ถ้าถูกระทบกระเทือนหรือถูกแทรกแซงเมื่อไรก็ตาม จะเป็นแรงผลักดันให้ทหารเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมืองทันที

- ความล้มเหลวของการปกครองแบบประชาธิปไตย เช่นงานเขียนของ Rupert Emerson⁶² ที่อธิบายถึงสาเหตุของความล้มเหลวของสถาบันผู้แทน คือ

1. ความแตกแยกภายในและการขาดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาติ
2. การขาดปัจจัยพื้นฐานที่สามารถเอื้ออำนวยให้การปกครองแบบประชาธิปไตยสำเร็จ
3. การที่ประชาชนส่วนใหญ่ขาดประสบการณ์กับการปกครองแบบประชาธิปไตย

ผล

2.สาเหตุทางด้านเศรษฐกิจ คือเกิดขึ้นเมื่อสภาพเศรษฐกิจของไทยเริ่มประสบปัญหา เช่นในสมัยของรัชกาลที่ 6 อันเนื่องมาจากการใช้จ่ายในพระราชกรณียกิจต่างๆ เช่นเสื่อป่า ดุสิตธานี โขน การละคร ฯลฯ จึงทำให้งบประมาณขาดดุลและได้ส่งผลมาจนถึงรัชกาลที่ 7 และยังมีปัญหาเศรษฐกิจต่อเนื่องจากสงครามโลกครั้งที่ 1 อีก ทำให้ประชาชนต้องอยู่ในระดับที่เดือดร้อน ข้าวยาก หนักแวง แต่ในขณะที่ระดับพวกเจ้า ขุนนางกลับอยู่อย่างสุขสบาย ผลที่ตามมาก็คือกลุ่มบุคคลกลุ่มหนึ่งที่ใช้ชื่อว่า "คณะราษฎร" จึงอ้างเรื่องความชอบธรรมขึ้นมาและทำการปฏิวัติขึ้น ใน ปี 2475 หรือ.....กรณีการรัฐประหาร พ.ศ.2490 ปัญหาอย่างหนึ่งนั่นก็คือสาเหตุของเศรษฐกิจตกต่ำหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 นั่นคือข้าวผลิตไม่เพียงพอ ภาวะเงินเฟ้อ สินค้ามีราคาแพง ฯลฯ⁶³

แต่ในปัจจุบันนี้ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจก็เป็นปัญหาที่สำคัญยิ่งขึ้น เพราะเศรษฐกิจของประเทศไทยที่ผ่านมานั้นได้มีพัฒนาการที่เจริญเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

⁶¹ Eric Nordlinger, Soldiers in Political : Military Coup and Government, p. 49.

⁶² Rupert Emerson, From Empire to Nation ,pp. 272-292.

⁶³ สุชิน ดันติกุล, รัฐประหาร พ.ศ.๒๔๙๐ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สมาคมสังคมนักข่าวแห่งประเทศไทย, 2515), หน้า 33-41.

ในยุคที่เรียกว่า "โลกาณูวัต" และยังมี "โลกาภิวัต" อีก ผลที่ตามมาของผู้นำก็คือ ต้องพยายามสร้างความสมดุลให้เกิดขึ้นระหว่างสถาบันทางการเมืองกับพัฒนาการทางเศรษฐกิจ คือการมีสถาบันหรือองค์กรทางการเมืองที่มีประสิทธิภาพเพื่อรองรับการเกิดเทคโนโลยีและความเป็นทันสมัยใหม่ๆ ในเรื่องเหล่านี้ เพราะถ้าเกิดผู้นำแก้ไขปัญหานี้ไม่ได้แล้วผลที่ตามมาก็คือ เกิดการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนอย่างฉับพลัน มีการเรียกร้อง เดินขบวนประท้วง ฯลฯ ซึ่งผู้นำทางทหารสามารถอ้างความชอบธรรมขึ้นมาได้ด้วย แต่สิ่งที่น่าสังเกตก็คือทหารได้เข้าไปแก้ไขเศรษฐกิจได้จริงหรือไม่เพราะในที่สุดแล้วมันก็ไม่พ้นที่จะกลายเป็นผลประโยชน์ของทหารไปเช่นกัน เช่นในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัช ทหารได้เข้าไปมีผลประโยชน์กับองค์กรเอกชนต่างๆ มากมาย เช่นเข้าไปดำรงตำแหน่งประธานหรือกรรมการบริหารของบริษัท แม้แต่ในปัจจุบันทหารก็ยังมีผลประโยชน์ในส่วนนี้อยู่ ซึ่งบางครั้งก็ออกมาในแง่ของความไม่ชอบธรรมด้วยซ้ำไป เช่น กรณีหิวรถจักรที่ไปอยู่ในไร่ของนายทหารคนหนึ่ง เป็นต้น แม้แต่...ในบทวิเคราะห์เกี่ยวกับบทบาทของสถาบันทหารในประเทศเอเชียตะวันออกเฉียง นิตยสารรายสัปดาห์ ฟาร์อีสเทิร์น อีคอนอมิค รีวิว แห่งฮ่องกง ได้พูดถึงบทบาทของสถาบันทหารไทยต่อการเมืองและเศรษฐกิจไว้ว่า "มีลักษณะอยู่กึ่งกลางระหว่างเกาหลีใต้และอินโดนีเซีย สถาบันทหารไทยได้เข้าไปมีบทบาทเกี่ยวข้องกับการเศรษฐกิจและการเมืองมากกว่าเกาหลีใต้ แต่ประโยชน์ที่ทำให้แก่ประเทศมีน้อยกว่าและเมื่อเทียบกันแล้ว อำนาจของสถาบันทหารไทยยังสู้กับของอินโดนีเซียไม่ได้"⁶⁴

3.สาเหตุทางด้านการศึกษา พัฒนาการทางการเมืองไทยตั้งแต่ พ.ศ.2475 - ปัจจุบัน ได้แสดงให้เห็นแล้วว่าในที่สุดกองทัพนั่นเองที่กลับกลายเป็นพลังที่ไม่สามารถจะถูกควบคุมได้ การนำกองทัพเข้ามาเป็นฐานสนับสนุนทางการเมืองในขณะที่ความคิดทางด้านประชาธิปไตยยังไม่แพร่หลาย และหยั่งรากลึกไปในหมู่ทหาร นับว่าเป็นอันตรายต่อระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย เพราะแทนที่กองทัพจะเป็นเสาหลักค้ำจุนระบอบประชาธิปไตย กองทัพกลับเป็นกลไกที่ทำลายประชาธิปไตยโดยตรง การศึกษาของไทยที่ผ่านมาจากอดีตนั้นมีแนวโน้มที่จะส่งเสริมการเข้าไปสู่ราชการและทหาร เพราะถือว่าเป็นสิ่งที่มีเกียรติ มีศักดิ์ศรี โดยเฉพาะทหารนายร้อย จปร. ที่เป็นสิ่งที่ใฝ่ฝันกับนักเรียนในสมัยก่อนมาก ฯลฯ จึงอาจกล่าวได้ว่า แนวการศึกษาของไทยที่ผ่านมานั้นมีลักษณะทางอำนาจนิยมพอสมควรและไม่ได้เอื้อต่อการศึกษาด้านประชาธิปไตยเลย ส่วนการไปศึกษาต่อต่างประเทศโดยเฉพาะประเทศทางตะวันตกซึ่งเรียกได้ว่าเป็นแม่แบบของประชาธิปไตยนั้น ทหารส่วนใหญ่ในอดีตมักจะไม่ค่อยได้ไปรับการศึกษาเท่าที่ควรโดยเฉพาะชนชั้นระดับกลางลงมา ส่วนผู้ที่มีการศึกษาส่วนใหญ่มักจะเป็นพวกเจ้าหรือ

⁶⁴ วรรณิต คัมภีร์, สถาบันทหารไทยภาคเศรษฐกิจ ในศึกษาชนศึกษา เรื่องนารูในวงการทหาร-การเมืองปัจจุบัน (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เบญจมิตร์, 2523), หน้า 57.

เชื้อพระวงศ์ ความคิดทางด้านประชาธิปไตยจึงไม่ได้เข้ามามีบทบาทเท่าที่ควร จนถึงในยุคของจอมพลป. พิบูลสงคราม แม้ว่าสหรัฐอเมริกาจะมีบทบาทในการช่วยเหลือประเทศไทยไว้มาก แต่ส่วนใหญ่ก็จะเข้ามาเพื่อต่อต้านการขยายตัวของอุดมการณ์ของคอมมิวนิสต์มากกว่าในขณะที่ไม่ได้สนใจเลยว่าประเทศไทยในขณะนั้นจะปกครองในลักษณะใด การปฏิวัติรัฐประหารที่ผ่านมาของทหารจึงมักจะคิดว่าตัวเองควรเข้าไปยุ่งเกี่ยวทางการเมืองอยู่ตลอดเวลา แต่ในปัจจุบันความรู้ทางด้านประชาธิปไตยได้เผยแพร่ไปอย่างมากในทุกกลุ่มทุกระดับ แต่ส่วนใหญ่แล้วมักจะตีความโดยเอาตัวเองเป็นเกณฑ์เสียส่วนใหญ่ โดยเฉพาะประชาธิปไตยของทหารซึ่งน่าจะรับอิทธิพลที่สำคัญมาจากจอมพลสฤษดิ์ เป็นส่วนใหญ่ นั่นก็คือ "ประชาธิปไตยแบบไทย" คือการให้ฝ่ายบริหารมีอำนาจมากกว่าฝ่ายนิติบัญญัติ และมองว่าพรรคการเมืองนั้นไม่เหมาะสมกับสังคมไทย ดังนั้นพรรคการเมือง และการเลือกตั้งจากประชาชนโดยตรงจึงมิใช่สิ่งที่มีความจำเป็นต่อระบบการเมืองไทย และเชื่อว่าการปกครองเป็นเรื่องของกษัตริย์ เจ้านายผู้มีบุญวาสนา ขอเพียงแต่ให้ผู้นำนั้นมีความเที่ยงธรรมและอยู่ในศีลธรรม และนายกรัฐมนตรีต้องมีอำนาจเด็ดขาดเป็นต้น ซึ่งกระแสความคิดนี้เองจึงมีบทบาทที่สำคัญของทหารตลอดมา

4.สาเหตุทางด้านจิตวิทยากับภาวะผู้นำ นั่นคือจิตวิทยาเกี่ยวกับอำนาจนิยม ซึ่งเจลิมเกียรติ ผิวนวล⁶⁵ ได้ศึกษาลักษณะจิตวิทยาของจอมพล ป.พิบูลสงครามว่ามีลักษณะ คือ มาซิคิสม์ เป็นการทำให้ผู้อื่นมาพึ่งพิงตนและการมีอำนาจเหนือผู้อื่นอย่างไม่มีขอบเขตจำกัด ส่วนอีกแบบคือ ซาติสม์ เป็นแรงกระตุ้นที่ไม่เพียงแต่ควบคุมเหนือผู้อื่นอย่างเบ็ดเสร็จเท่านั้น แต่ยังกดขี่และ ใช้อำนาจเหนือผู้อื่นอีก ซึ่งจากลักษณะนี้เองที่ทำให้จอมพล ป.ก้าวขึ้นสู่อำนาจและอยู่กับอำนาจนั้นได้เป็นระยะเวลาอันยาวนาน จากการศึกษาจากกรณีนี้เองถ้านำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบจะนำมาอธิบายได้ในลักษณะของทหารได้ คือ ทหารจะมีความเข้มแข็งเด็ดขาดและเป็นผู้ที่มีอำนาจ ทหารต้องเด็ดเดี่ยวอดทนเพื่อผจญกับความยากลำบากไม่ว่าจะเป็นในยามปกติหรือในยามสงคราม ลักษณะที่เด่นชัดนี้เองที่ทำให้ทหารดูเหนือกว่าพลเรือนทั่วไป เมื่อทหารมีลักษณะดังกล่าวจึงทำให้ทหารคิดว่าตัวเองไปกับอำนาจได้และสามารถทำได้ดีกว่ารัฐบาลพลเรือน จึงทำให้ทหารเข้ามาสู่อำนาจทางการเมืองได้โดยตลอด

5.ความไม่สมดุลในประชาธิปไตย ในประเทศไทยการเมืองเป็นเรื่องของการชิงอำนาจกันอยู่ระหว่างสามกลุ่ม คือ ทหาร ข้าราชการประจำ และนักการเมืองอาชีพ ถ้าสามกลุ่มอำนาจนี้มีความสมดุลกัน การเมืองก็ค่อนข้างสงบ เช่นสมัยพลเอกเปรม เป็นนายกรัฐมนตรี สามกลุ่มอำนาจที่ว่านี้มีความสมดุลกันสูงมาก การเมืองถึงแม้จะมีความวุ่นวายเป็นบางระยะ แต่ก็จัด

⁶⁵ เจลิมเกียรติ ผิวนวล, "จิตวิทยาของระบบอำนาจนิยม : ศึกษากรณีการสร้างชาติของจอมพล ป.พิบูลสงคราม," วารสารธรรมศาสตร์ 9 (2 ตุลาคม-ธันวาคม 2522) : 44-68.

ได้ว่ามีความสงบสุขทำให้แก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของชาติบ้านเมืองไว้มาก แต่ในสมัยพลเอกชาติชายเป็นนายกรัฐมนตรี นักการเมืองอาชีพแสดงอำนาจเต็มที่ เกิดการไม่สมดุลในระหว่างสามกลุ่มอำนาจ กลุ่มอำนาจทหารจึงต้องปรับความสมดุลด้วยการยึดอำนาจ....⁶⁶

6. สาเหตุอื่นๆ เช่น

6.1 กระแสความคิดของทหารเอง มีหลายกระแส บางกลุ่มก็ต้องการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง ส่วนบางกลุ่มก็ต้องการอยู่นอกวงการเมืองเพราะถือว่าทหารไม่ควรยุ่งเกี่ยวกับการเมือง ดังนั้นภายในทหารเองที่เกี่ยวกับเรื่องนี้จึงมีการขัดแย้งกันอยู่บ้าง และถึงแม้ว่าจะมีการเห็นขัดแย้งกันในหมู่ทหารบ้าง คือบางคนอาจจะเห็นด้วยกับการปฏิวัติ แต่บางคนก็ไม่เห็นด้วย เช่นในอดีตนั้น ทหารบางคนอาจจะพอใจต่ออำนาจวาสนา แต่บางคนจะไม่เข้าใจและคิดว่า "ทหารเสียชื่อเสียงเกียรติยศมากหน้าอายุชาวต่างประเทศเขาเหลือเกินเพราะทหารเป็นผู้ป้องกันรักษาชาติแล้วมาเกิดกบฏต่อชาติเสียเองและได้ถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยากันตั้งแต่รัชกาลที่ ๕ แล้ว เป็นการนานมาแล้วไม่น่าจะเป็นอย่างนี้เลย" และยังมีนายทหารสืบราชการลับของคณะราษฎรเขียนจดหมายถึงพระยาพลพลพยุหเสนา แสดงความเห็นที่ "ทหารไม่ควรเกี่ยวข้องในทางการเมืองปล่อยให้แผนกพลเรือนเขาทำกันดีกว่า ทหารควรรักษาเหตุการณ์อยู่ภายนอก จึงจะถูกทาง" แต่การปฏิวัติก็สำเร็จลุล่วงเป็นไปด้วยดี⁶⁷ และสิ่งหนึ่งที่เห็นได้ชัดก็คือ จากบทความเหล่านี้จึงอาจจะกล่าวได้ว่าไม่เฉพาะแต่ฝ่ายพลเรือนเท่านั้นที่เห็นควรด้วยการที่จะให้เรื่องการเมืองเป็นหน้าที่ของฝ่ายพลเรือนอย่างเดียว แต่ตัวทหารเองบางกลุ่มบางพวกก็ยังเห็นพ้องเช่นกัน ถ้าตีความแล้วอาจจะเป็นไปได้ว่าความเห็นของทหารนั้น ได้ขึ้นอยู่กับเวลาที่มีพัฒนาการมาเรื่อยๆ โดยเฉพาะพัฒนาการทางด้านประชาธิปไตย จะเห็นได้อย่างหนึ่งว่าทหารในสมัยก่อนนั้นเป็นสิ่งที่จำเป็น ไม่ว่าจะเป็น สุโขทัย อโยธยา หรือธนบุรี จนมาถึงยุคล่าอาณานิคม นั้นเพราะสิ่งที่สำคัญก็คือการป้องกันประเทศ ตามแบบฉบับของประชาธิปไตย จึงทำให้ทหารในสมัยนั้นไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องเข้ามายุ่งเกี่ยวกับการเมือง ความคิดเกี่ยวกับเรื่องนี้จึงมีหลงเหลืออยู่บ้างในทหารบางกลุ่มบางพวกที่เห็นว่าทหารควรมีบทบาทที่อยู่นอกเหนือทางการเมือง

6.2 ลักษณะของสถาบันทหาร

อาจจะกล่าวได้ว่า รัฐบาลที่ดีที่มีความสามารถนั้น จะต้องสามารถบริหารบ้านเมืองให้เจริญก้าวหน้าได้ จะต้องสร้างความสงบสุขให้เกิดขึ้นภายในประเทศ จะต้องสามารถจัดระเบียบในการบริหารประเทศและสังคม จะต้องสร้างความเป็นเอกภาพให้เกิดขึ้นในสังคม จะต้องจัด

⁶⁶ ดร.ณรงค์ชัย อัครเศรณี, "การเมืองนั้นสำคัญไฉน : คอลัมน์หน้ากระดานเรียงหนึ่ง," มติชน (3 พฤษภาคม 2537) : 9.

⁶⁷ แกมสุข นุ่มนนท์, ละครการเมือง ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ (กรุงเทพมหานคร : สมาคมประวัติศาสตร์เอกสารวิชาการหมายเลข ๒, 2535), หน้า 13.

สวัสดิการให้กับประชาชนโดยทั่วไป และประการสุดท้ายต้องเป็นที่พึงหรือให้ความไว้วางใจกับประชาชนได้ นั่นคือ รัฐบาลจะต้องทำเพื่อประชาชน แต่องค์กรที่จะสามารถมาเป็นรัฐบาลได้นั้นที่สำคัญเห็นจะมีอยู่ 2 สถาบัน คือ สถาบันของพลเรือน และสถาบันทหาร

ทหารจะมองว่าสถาบันพลเรือนนั้นเป็นสิ่งที่อ่อนแอ เพราะมักจะมีการแตกแยก จึงไม่เหมาะแก่การปกครองประเทศ ส่วนสถาบันทหารนั้นเป็นสถาบันที่เข้มแข็ง เพราะทหารอยู่ในระเบียบวินัยที่เคร่งครัด การสั่งงานตามการบังคับบัญชาเป็นสิ่งที่ทหารทุกคนจะต้องปฏิบัติตาม ฉะนั้นสถาบันทหารจึงเหมาะสมที่จะปกครองประเทศมากกว่าสถาบันพลเรือน ซึ่ง จากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 เป็นต้นมานั้น จะเห็นได้ว่าทหารกับพลเรือนได้ผลัดกันเป็นรัฐบาลปกครองประเทศมาโดยตลอด เพราะว่าทหารเป็นหน่วยงานที่ได้รับการพัฒนามาก่อน สถาบันทางการเมืองอื่นๆ จึงเป็นหน่วยงานที่ประชาชนเห็นว่าไม่เกียรดิ มีศักดิ์ศรี และมีอำนาจ ผู้นำทหารจึงมักเป็นผู้ที่มีสถานภาพสูงทางสังคม อันเป็นปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งในการเสริมสร้างอำนาจทางการเมืองของตน⁶⁸ นอกจากนี้ทหารยังมีข้อได้เปรียบกว่าองค์กรอื่นๆ ในสังคมอีก คือ⁶⁹

1. คณะทหารในฐานะเป็นเครื่องมือของรัฐ มีภารกิจอันสำคัญยิ่งที่รัฐได้มอบหมายให้คือ ภารกิจในการจัดการกับความรุนแรงต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในและภายนอกประเทศ...

2. คณะทหาร หรือ องค์กรทหาร มีการจัดระบบการศึกษาอบรมบ่มนิสัยและทัศนคติที่สามารถส่งอิทธิพลต่อการเรียนรู้-การรับรู้ และหล่อหลอมโลกทัศน์, วิถีชีวิต, พฤติกรรมของบุคคลที่มีพื้นฐานทางสังคมเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน...

3. ทหารมีระบบค่านิยมเกี่ยวกับ 'คุณธรรมทางทหาร'(military virtues) ซึ่งได้รับการถ่ายทอดปลูกฝังให้ยึดถือ เป็นอุดมคติของวิชาชีพ...

ดังนั้นอำนาจทางการเมืองส่วนใหญ่จึงมักจะตกอยู่กับทางฝ่ายทหารมากกว่า แม้ว่าเครื่องมือทางการเมืองของรัฐบาลพลเรือนจะอาศัยจากประชาชนซึ่งเลือกตั้งพรรคการเมืองเข้ามา แต่พรรคการเมืองของไทยก็ไม่มี ความเข้มแข็งและไม่ค่อยประสบความสำเร็จเท่าไรนักในการต่อสู้กับทหาร การรวมตัวกันเป็นไปอย่างแคบๆ และหลวมๆ โดยอาศัยความสัมพันธ์ทางส่วนตัวทำให้เกิดพรรคการเมืองขึ้นมาเป็นจำนวนมากจนไม่มีพรรคการเมืองใดมีเสียงข้างมากในสภา การแตกแยกในพรรคต่างๆ มักมีขึ้นเป็นประจำ สิ่งที่สำคัญอีกอย่างก็คือ อายุต่อเนื่องของพรรคการเมืองไทยที่ผ่านมามักไม่ค่อยยาวนานเพราะถูกยกเลิกโดยการรัฐประหารบ่อยครั้งทำให้การ

⁶⁸ สุจิต บุญบงการ, การพัฒนาทางการเมืองของไทย : ปฏิสัมพันธ์ระหว่างทหาร สถาบันทางการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534), หน้า 4.

⁶⁹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ยังเติร์กกับทหารประชาธิปไตย : การวิเคราะห์บทบาททหารในการเมืองของไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณกิจ, 2525), หน้า 2-3.

พัฒนาทางการเมืองไทยจึงล้มลุกคลุกคลานอยู่ตลอด ส่วนปัญหาอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็น การโกงกิน การคอร์รัปชัน ฯลฯ ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นนั้นได้สร้างความไม่ชอบธรรมขึ้นในสายตาประชาชนทำให้ทหารได้เข้าไปเกี่ยวข้องหรือแทรกแซงทางการเมือง เช่นเข้าไปควบคุมพรรคการเมือง, ควบคุมนักการเมือง ฯลฯ ซึ่งในเรื่องนี้ วิทยา นภาศิริกุลกิจ และ สุรพล ราชภัณฑารักษ์ ได้สรุปปัญหาเหล่านี้ซึ่งเกิดขึ้นจากบรรดาพรรคการเมืองไทยว่าเกิดจากสาเหตุที่สำคัญๆ 2 ประการ คือ⁷⁰

1. สาเหตุจากปัจจัยภายนอกพรรค

- ผู้นำทางการเมือง มีแนวโน้มที่จะสร้างความชอบธรรมในการเข้ามาสู่อำนาจโดยอาศัยระบบราชการ
- ประชาชนสนใจเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองน้อยและส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องพรรคการเมือง...

2. สาเหตุจากปัจจัยเกี่ยวกับตัวพรรคการเมืองเอง คือ

- พรรคการเมืองไทยมักจัดตั้งขึ้นเพื่อสนับสนุนบุคคลบางคนหรือคณะบุคคลเป็นหลัก
- มิได้มีรากฐานการสนับสนุนจากประชาชนหรือกลุ่มผลประโยชน์
- ไม่มีอุดมการณ์และแนวทางในการดำเนินงานแน่นอน
- ไม่มีการจัดองค์กรที่เข้มแข็ง
- มีระเบียบวินัยที่หย่อนยาน
- การให้การศึกษาแก่ประชาชนไม่เพียงพอ การพัฒนาทางการเมืองไทยที่ผ่านมาจึงเท่ากับเป็นการพัฒนาที่โครงสร้างส่วนบนเท่านั้น นั่นคือ ผู้ปกครอง(ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มทหารหรือพลเรือน)และเจ้าหน้าที่ทางการเมือง ส่วนในโครงสร้างส่วนล่างระดับประชาชนนั้น อาจจะสามารถได้ว่าที่ผ่านมามีประชาชนเป็นเพียงผู้ตามเท่านั้นเอง แม้ว่าเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 จะเป็นเหตุการณ์เริ่มแรกที่มีมวลชนเข้าร่วมทางการเมืองอย่างมากเพื่ออ้างความชอบธรรมทางการเมือง จนถึงกับมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้ แต่เมื่อเทียบกับคนทั้งประเทศแล้วก็ยังจัดว่ายังเป็นเปอร์เซ็นต์ที่น้อยต่อการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง แต่อย่างไรก็ตามเป็นที่น่ายินดีว่าปัจจุบันนี้ความตื่นตัวต่อความอยากรู้ อยากเห็นทางการเมืองในหมู่ประชาชน เริ่มขยายตัวกว้างขวางขึ้นอันเนื่องมาจากผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม ทั้งภายในและภายนอกประเทศ ซึ่งเป็นเงื่อนไขอันสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาการรับรู้และการดำเนินการทางการเมือง⁷¹ ซึ่งก็ตรงกับที่ Huntington กล่าวถึงเงื่อนไขสองประการที่เกี่ยวข้องกับความเป็นทันสมัยและพัฒนาการ

⁷⁰ วิทยา นภาศิริกุลกิจ และ สุรพล ราชภัณฑารักษ์, พรรคการเมืองและกลุ่มผลประโยชน์, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2527), หน้า 275-281.

⁷¹ อุดม ตะนังสูงเนิน, พัฒนาการทางการเมืองในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อุดมรัฐ, 2535), หน้า 9.

ทางการเมืองนั้นก็คือ social mobilization(การให้การศึกษาและเพิ่มทางด้านสื่อสารมวลชน) และการพัฒนาทางเศรษฐกิจ(เป็นการเพิ่มและพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ)⁷²

ส่วนปัจจัยอีกอย่างหนึ่งที่ทำให้ทหารเข้าสู่ทางการเมืองได้ คือ การที่ฝ่ายพลเรือนก้าว ภายสถาบันหรือผู้นำของทหาร เช่น เมื่อปี 2536 ทหารพรานจำนวนประมาณ 300 คน ซึ่งยก พวกไปที่บ้านของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมชย์ เพื่อประท้วงการที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ แสดงความคิดเห็น.....ซึ่งทหารพรานเหล่านั้นเห็นว่าเป็นการสบประมาท พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ....⁷³ หรือกรณี เหตุการณ์ปี 2535 พล.อ.ศัลย์ ศรีเพ็ญ รองผู้บัญชาการทหารบกออกมาโต้ตอบ กรณี นาย ไตรรงค์ สุวรรณคีรี รมช.การคลัง ที่กล่าวหาว่าทหารเป็นเดรัจฉาน⁷⁴ นั่นคือเมื่อเกิดเหตุการณ์ เช่นนี้ขึ้น โอกาสที่ทหารจะเข้าแทรกแซงทางการเมืองก็อาจจะเกิดขึ้นได้

6.3 ทหารกับความเป็นผู้นำ

ตามแนวความคิดของ Max Weber ที่กล่าวถึงบุคลิกลักษณะพิเศษของผู้นำซึ่งเรียกว่า charisma ผู้มีลักษณะพิเศษดังกล่าวนี้ จะทำให้เกิดอำนาจทางใจอันเป็นรากฐานของอำนาจทั้ง ปวงเป็นอำนาจที่เกิดขึ้นและได้รับการยอมรับ เชื่อฟัง จากผู้อื่นด้วยความสมัครใจ เรียกผู้นำชนิด นี้ว่า charismatic leader แต่ Max Weber ก็มีได้กล่าวถึงหลักหรือวิธีการปฏิบัติอย่างชัดเจนใน การที่จะทำให้ผู้นำเกิดมีอำนาจชนิดนี้ขึ้นมาได้

เมื่อนำทฤษฎีแนวความคิด ของ Max Weber มาวิเคราะห์นั้น จะเห็นได้ว่า มีลักษณะที่ เข้ากับองค์การทหารได้ดีทีเดียว ไม่ว่าจะเป็นการยึดถือระบบอาวุโส การอาศัยบารมี นั่นคือมีทั้ง พระคุณและพระเดช หรือความมีเหตุผลต่างๆ นั้นเป็นเพราะว่า "อำนาจ"ที่มีอยู่ในองค์การทหาร นั้นเอง และปัจจัยที่ทำให้ทหารมีอำนาจได้นั้น ได้แก่

- ทหารมีอาวุชอยู่ในมือ เพราะทหารนั้นเป็นผู้ปกป้องอารักขาประเทศหรือป้องกัน การรุกรานจากประเทศอื่นเพื่อสร้างความเป็นเอกราชหรือเพื่อป้องกันรักษาความสงบภายใน ดังนั้นทหารจึงต้องมีอาวุชยุทธโศภกรณ์ที่ทันสมัยอยู่เสมอ และอาวุชต่างๆนั้นก็ต่างกับตำรวจซึ่งก็ ได้ชื่อว่าเป็นผู้รักษาความสงบเหมือนกัน เพราะอาวุชของทหารนั้นเป็นอาวุชที่ร้ายแรงกว่ามาก มาย นั่นก็เพื่อความมีประสิทธิภาพและความเป็นที่น่าเกรงขามต่อศัตรูภายนอกนั่นเอง

- โครงสร้างขององค์การทหารเป็นแบบปิรามิด การบังคับบัญชาขององค์การทหารนั้นจะ ต่างกับองค์กรอื่นๆ อย่างมาก โดยเฉพาะเมื่อเปรียบเทียบกับองค์กรพลเรือน หรือองค์กรเอกชน

⁷² S.Huntington, "The Change to Change: Modernization, Development, and Politics," Journal of Comparative Politics, April, 1971, pp.33-34.

⁷³ วิฑูร ชำรงวิธินิติ, "พฤติกรรมประหลาด:บ้านเมืองก็ของเรา," สยามรัฐ, (14 เมษายน 2530) : 7.

⁷⁴ เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง, "กรณีทหารใหญ่กล่าวหา รมช.คลัง"เหยียบย่ำทหาร", มติชน, (17 ธันวาคม 2535) : 2.

อื่นๆ เพราะคำสั่งของผู้บังคับบัญชาของทหารนั้นถือว่าเป็นสิ่งที่เคร่งครัดอย่างมาก ความมีระเบียบวินัยถือว่าเป็นเรื่องที่สำคัญ คำสั่งถือว่าเป็นสิ่งที่เด็ดขาดผู้ใต้บังคับบัญชาจะต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด

- แนวความคิดอนุรักษนิยม ทหารมักจะเน้นเรื่องพระเดชพระคุณ ระบบและโครงสร้างต่างๆ ถึงแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาแต่ก็ถือว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงไปในระดับซ้ำมากเมื่อเปรียบเทียบกับองค์กรอื่น ทำให้ลักษณะอำนาจของทหารจึงคงอยู่ได้ยั่งยืน

เพราะฉะนั้นทหารจะมองว่าลักษณะของผู้หน้าที่ดีนั้นจะต้องเข้มแข็ง เด็ดขาดและต้องเป็นลักษณะของผู้หน้าที่มีอำนาจเพียงคนเดียว แม้แต่ตำราในการศึกษาของทหารเองก็ยังเน้นในลักษณะผู้นำแบบนี้ เช่นวิชายุทธศาสตร์ ของโรงเรียนเสนาธิการทหารบก ก็เป็นวิชาหนึ่งที่ทำให้ความรู้อย่างกว้างขวาง แก่นายทหารนักเรียน ไม่เพียงแต่ด้านการยุทธเท่านั้น หากแต่ยังได้อธิบายถึงระบอบการปกครองอีกด้วย เช่นอธิบายถึงระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยแบบราชาธิปไตย แม้ว่าจะมีได้มีการอธิบายลงไปถึงรายละเอียดของทั้งสองระบบนี้ก็ตาม แต่ก็ยังเป็นที่น่าสังเกตว่า ได้มีการเน้นว่า "การร่วมความคิดกันหลายคนเป็นหมู่คณะ พิจารณาอย่างใดอย่างหนึ่งนั้น ย่อมจะนำมาซึ่งความรอบคอบสุขุมดีกว่าที่จะพิจารณาโดยบุคคลคนเดียว....การอำนวยความสะดวกของรัฐบาลก็เป็นฉันทัน ในเวลาปกติเหมาะแก่การที่จะใช้วิธีการอำนวยความสะดวกด้วยคณะ เพราะในยามนั้นเหตุการณ์ไม่เร่งร้อน ค่อยพิจารณาและค่อยทำไป การงานก็ย่อมบังเกิดผลสูง แต่ในยามสงครามผัดกันไม่มีเวลาที่นั่งพิจารณาได้ถึงกันเลยการทุกอย่างต้องการตกลงใจโดยรวดเร็ว และปฏิบัติไปทันทีเสมอ....จึงชอบที่จะให้คนๆเดียวอำนวยความสะดวกโดยใช้ความรับผิดชอบอย่างเต็มที่" นอกจากนั้นยังอธิบายว่า "รัฐบาลที่เหมาะสมแก่ยามสงครามคือราชาธิปไตย และย้ำว่า "การอำนวยความสะดวกนำชาติในยามสงครามด้วยคนๆเดียวนั้นจะเป็นไปได้ดีและมีผลออกงามก็ต่อเมื่อภารกิจทั้งปวงไม่มีมากกว่าเขตความสามารถของบุคคลคนเดียวไป...⁷⁵ ดังนั้นปัจจัยการเข้าสู่ทางการเมืองก็คือ การมองที่ลักษณะผู้นำที่เข้มแข็งเด็ดขาด ที่ฝ่ายพลเรือนไม่มีและมักจะประสบกับปัญหาตลอด

6.4 สภาวะทางอารมณ์ (motive-mood)

ซึ่งเป็นความรู้สึก และสภาพการรับรู้ว่าตนมีเอกลักษณ์ต่างจากพลเรือน ช้ำยังเชื่ออย่างฝังใจว่าตนเองมีลักษณะเด่นเหนือกว่าฝ่ายพลเรือน ประกอบกับความรู้สึกท้อแท้ผิดหวัง ที่อาจมาจากสภาพสังคมโดยทั่วไป ที่มองไม่เห็นความสำคัญของทหาร หรืออาจเกิดจากหลังการพ่ายแพ้สงคราม (เช่น กรณีสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยจอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้ดำเนินนโยบายผิดพลาดไปเข้าร่วมกับฝ่ายญี่ปุ่น แต่กลุ่มเสรีไทยซึ่งเป็นผู้ที่ทำให้รอดพ้นจากวิกฤตการณ์นั้นไปได้ ผลก็คือ กลุ่มเสรีไทยได้รับการสรรเสริญทั่วหน้า และกลับกันนั้นบทบาทของทหารก็ตกลงไป

⁷⁵ เสาวลักษณ์ ชายทวีป, "ทหารในสังคมไทย," วารสารร่วมพฤษ, 11 (ตุลาคม 2535) : 19-21.

และทำให้ถูกมองในแง่ร้าย) หรือได้รับการดูถูกจากพลเรือนอย่างใดอย่างหนึ่ง จึงทำให้ทหารเกิดความรู้สึกว่าตนเองต้องเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมืองเพื่อความชอบธรรมนั่นเอง

6.5 เพื่อปกป้องและขยายผลประโยชน์ของทหาร

ผลประโยชน์ของทหารหมายถึงผลประโยชน์ของสถาบันทหาร อันรวมไปถึงงบประมาณความเป็นอิสระขององค์กรทหาร และการปราศจากคู่แข่ง อย่างไรก็ตามก็ตีบางทีก็รวมไปถึงผลประโยชน์ส่วนตัวของทหารบางคน แต่ต้องสอดคล้องกับผลประโยชน์ของสถาบันทหารด้วย และที่สำคัญที่สุดก็คือเมื่อทำการรัฐประหารแล้วทหารมักจะล้มรัฐธรรมนูญที่มีอยู่เดิมในกรณีที่ไม่เอื้ออำนวยต่อผลประโยชน์ของตน เช่น...การปฏิวัติครั้งที่ 2 ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2501...รัฐประหารเพื่อล้มระบอบการปกครอง กล่าวคือยกเลิกรัฐธรรมนูญที่ยอมให้มีสภาที่มาจากการเลือกตั้ง ประกาศใช้รัฐธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรซึ่งไม่ยอมให้มีการเลือกตั้งยกเลิกและห้ามการมีพรรคการเมือง..."⁷⁶

เหตุการณ์หลังจากที่ทหารเข้าสู่อำนาจทางการเมือง

เมื่อทหารทำการปฏิวัติหรือรัฐประหารสำเร็จแล้วนั้น โครงสร้างทางการเมืองก็มักจะมีการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย เช่น การเปลี่ยนแปลงรัฐธรรมนูญ, การยุบพรรคการเมืองต่างๆ, การเปลี่ยนแปลงผู้นำทางการเมือง ฯลฯ ดังนั้น สิ่งที่มีบทบาทอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงหรือไม่เปลี่ยนแปลงในทางการเมืองแต่ละครั้ง นั่นก็คือ ตัวทหารนั่นเอง ซึ่งในการวิเคราะห์นี้ สามารถที่จะแยกทหารหลังจากที่ทำการปฏิวัติรัฐประหารแล้วออกได้เป็น 3 พวก คือ

1. ทหารจะดำรงตำแหน่งทางการเมืองเอง เช่นการเข้ามาดำรงตำแหน่งของจอมพล ป. พิบูลสงคราม หรือจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นต้น

2. ทหารอยู่เบื้องหลังทางการเมือง คือทหารจะตั้งผู้นำทางการเมืองขึ้นมาก่อนเพื่ออ้างความชอบธรรม เช่นกรณีของคณะราษฎร. หลังจากการยึดอำนาจเสร็จก็ได้ตั้งนายอานันท์ ปันยารชุน เป็นนายกรัฐมนตรี

3. ทหารถอนตัวออกจากการเมือง คือกลุ่มทหารที่ไม่ต้องการที่จะยุ่งเกี่ยวกับการเมืองปล่อยให้การเมืองเป็นหน้าที่ของฝ่ายพลเรือน ส่วนฝ่ายทหารนั้นจะเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือในเรื่องต่างๆ เช่นการทำรัฐประหารของพระยาพหลพลพยุหเสนา หัวหน้าคณะก่อการ 24 มิ.ย. 2475 ได้กระทำการยึดอำนาจเป็นครั้งที่สอง เมื่อ 20 มิ.ย. 2476 เพื่อบังคับให้รัฐบาลภายใต้การนำของพระยามโนปกรณนิติธาดา ลาออก...และพระยาพหลฯ ได้เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ในวันที่ 24 มิ.ย. ก็ได้แถลงว่าจะเข้ามาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเพียง 10-15 วันเท่านั้น...เหตุ

⁷⁶ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, "บทบาทของทหารในการเมืองไทย ศึกษาเฉพาะกรณีการดำรงตำแหน่งสมาชิกวุฒิสภา 2475-2520. ใน ทหารกับการเมือง: วิเคราะห์เปรียบเทียบ, เอกสารทางวิชาการ ของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2523, หน้า 197.

ผลประการหนึ่งที่พระยาพลหข อ่างในการถวายบังคมลาออกนั้นก็คือ "...เมื่อมาระลึกว่า ข้าพระพุทธเจ้าเป็นผู้บัญชาการทหารบกด้วย และเป็นนายกรัฐมนตรียด้วย ดังนี้ ดูยิ่งเป็นการไม่บังควร การจะกลายเป็นว่า สยามประเทศดำเนินการปกครองโดยใช้อำนาจทหาร มีรัฐธรรมนูญไว้บังหน้า พลอยเป็นที่เสื่อมเสียพระเกียรติยศได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทด้วยอีกสถานหนึ่ง"⁷⁷

หรือแม้แต่ปัจจุบันหลังเหตุการณ์พฤษภาทมิฬเป็นต้นมา ทหารก็ออกมาอยู่นอกวงการเมืองมากขึ้น แต่จะช่วยเพียงในด้านป้องกันและพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะการพัฒนาพื้นที่ ทหารได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศอย่างจริงจัง ให้เป็นกลไกหนึ่งของรัฐบาล ซึ่งปฏิบัติตามหน้าที่รัฐธรรมนูญของประเทศ และงานพัฒนาประเทศของทหารนั้น จะมุ่งเน้นกระทำในพื้นที่ที่มีความทุรกันดาร ห่างไกลความเจริญหรือในพื้นที่ที่ยากลำบาก ต่อการที่ส่วนราชการพลเรือนจะเข้าไปได้ รวมทั้งพื้นที่ที่มีปัญหาเกี่ยวกับความมั่นคง โดยมีรูปแบบของการพัฒนาดังนี้⁷⁸

- 1.โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
- 2.โครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคง
- 3.งานยุทธศาสตร์การพัฒนา ตามแผนยุทธศาสตร์การต่อสู้เบ็ดเสร็จ
- 4.งาน/โครงการพิเศษ สนับสนุนส่วนราชการอื่นๆ เมื่อได้รับการร้องขอ
- 5.การช่วยเหลือประชาชนเมื่อเกิดอุบัติเหตุ และการบรรเทาสาธารณภัย

หรือแม้แต่กรณีของทหารเรือ นอกเหนือของการรักษาอธิปไตยของชาติแล้ว...ยังมีภาระกิจที่สำคัญอีกประการหนึ่ง....คือ การปกป้องรักษาสมบัติอันมีค่าของชาติ ทั้งในทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่มีตลอดชายฝั่งราชอาณาจักรและทะเลหลวง ในพื้นที่เขตเศรษฐกิจจำเพาะ 200 ไมล์ทะเล⁷⁹ เพราะฉะนั้นหลังจากหมดยุค รสช.แล้ว ทหารจึงเริ่มอยู่นอกวงการเมืองมากขึ้น แม้แต่ พล.อ.อ. กันต์ พิมานทิพย์ ผู้บัญชาการทหารอากาศ ก็ประกาศว่า "ทหารกลับกรมกองหมดแล้วอย่างแท้จริง ยืนยันทหารเลิกยุ่งการเมืองแน่นอน"⁸⁰ หรือพลเอกวิมล วงศ์วานิชก็กล่าวว่า "เมื่อผมเป็น ผบทบ. ผมคิดว่าจะแยกสถาบันทหารออกจากการเมือง คือไม่เข้าไปก้าวก่าย เราจะใช้สิทธิและหน้าที่ทางทหารในฐานะประชาชนคนหนึ่งเท่านั้น จะไม่ใช่ความเป็นปีกแผ่นในรูปของการจัดกลุ่มเข้าไปเกี่ยวข้องทางการเมือง"⁸¹ และทัศนะของ พล.อ.อ. วรรณถ อภิ

⁷⁷ ทวีป วรดิลก, "ทหารอาชีพผู้เป็นปูชนียบุคคล," มติชน, (20 สิงหาคม 2535) : 7.

⁷⁸ วิมล วงศ์วานิช, "ทหารกับการพัฒนาประเทศ," ในทหารกับการพัฒนาประเทศ, ไม่ปรากฏแหล่งที่พิมพ์, 2536 : 2.

⁷⁹ พันเชิง, "ปฏิบัติการราชนาวีไทย ต่อกรณี AUSTRALIA ลักลอบงมโบราณคดี ศิลปวัตถุในไทย," มติชน (กุมภาพันธ์ 2535) : 3.

⁸⁰ แม่ทัพฟ้าย้ายคตินกรมกองเลิกยุ่งแล้ว"การเมือง", สยามรัฐ, (31 สิงหาคม 2535) : 1,16.

⁸¹ โกลุม หักทองขวาง, "บทสรุปทหารอาชีพ," สยามรัฐ, (10 สิงหาคม 2535) : 3.

จารี "ทหารอาชีพเขาไม่ปฏิบัติกันหรอก จะไม่มีการทำเหมือนปากว่าตาขยิบ เราจะไม่ยุ่งในเรื่องการจัดตั้งรัฐบาล⁸² อย่างไรก็ตาม จากเหตุการณ์พัฒนาทางการเมืองที่ผ่านมา ได้แสดงความ เป็นจริงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า เมื่อทหารเข้ายึดอำนาจการปกครองได้แล้ว กลับไม่สามารถปก ครองได้อย่างมีประสิทธิภาพ และไม่สามารถสร้าง"ความชอบธรรม"ให้กับการบริหารงานของตน ได้ ผลก็คือ ในสังคมซึ่งทหารเข้ารับหน้าที่เป็นรัฐบาล มักขาดประสิทธิภาพในการปกครอง มีการ ฉ้อราษฎร์บังหลวงอย่างกว้างขวาง สภาพเศรษฐกิจทรุดโทรม ไม่ว่ารัฐบาลทหารนั้นๆ จะเลือก ใช้นโยบายเศรษฐกิจแบบอนุรักษนิยม เสรีนิยมหรือแบบสังคมนิยม ส่วนใหญ่แล้ว มักจะประสบ ความล้มเหลวในการสร้างสังคมในระบอบประชาธิปไตย สาเหตุสำคัญของความล้มเหลวของ รัฐบาลทหาร เนื่องมาจากท่าทีและนโยบายที่นิยมลัทธิเผด็จการเพื่อคงไว้ซึ่งอำนาจสิทธิเด็ดขาด ของตน⁸³

สรุป

บทบาทของทหารในทางการเมืองของไทยที่ผ่านมา นั้น ทหารจะวนเวียนเข้าสู่การเมือง มาโดยตลอด จนเป็นวัฏจักรทางการเมืองซ้ำแล้วซ้ำเล่า แต่บทบาททหารทางการเมืองในปัจจุบัน ซึ่งเป็นยุคของประชาธิปไตย ทหารเริ่มส่อเค้าไปในทางที่ดีขึ้น นั่นคือ ทหารเริ่มอยู่นอกวงการ เมืองมากขึ้น ปัจจัยเกื้อหนุนที่สำคัญที่มีส่วนทำให้ทหารอยู่นอกวงการเมือง เช่น การพัฒนา เศรษฐกิจที่เติบโตขึ้นเรื่อยๆ มาโดยตลอด, การศึกษาของประชาชนที่สูงขึ้น และการเข้ามามีส่วน ร่วมของประชาชนที่เพิ่มมากขึ้น หรือการให้การสนับสนุนของประชาชนที่มีต่อรัฐบาลในขณะนั้น ฯลฯ ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ล้วนแต่ช่วยส่งเสริมระบอบประชาธิปไตยทั้งสิ้น และที่สำคัญก็คือ จากการ ทำวิจัยระหว่างกองทัพร่วมกับสถาบันราชภัฏสวนดุสิต กรมการฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิ การ ได้ทำการวิจัยเรื่อง"ทัศนคติของประชาชนที่มีต่อกองทัพบก"โดยการสุ่มตัวอย่างจาก ประชาชนทั่วประเทศ ประมาณ 57,800 คน ช่วง ม.ค.-มี.ค.2537 ผลการสำรวจพบว่า ส่วน ใหญ่เห็นว่า กองทัพบกไม่ควรทำการปฏิวัติรัฐประหารอีก แต่ควรหันไปพัฒนาที่ทำกินของส่วน รวม โดยไม่เข้าไปเกี่ยวข้องกับเรื่องการเมือง⁸⁴

ในขณะเดียวกันกับภาวะปัจจุบันนี้ ทหารเองก็ไม่ต้องการที่จะเสี่ยงเข้ามาทำการแทรกแซงทางการเมืองโดยตรงอีกแน่นอน ถ้าหากไม่มีเรื่องที่กระทบต่อความมั่นคงของชาติหรือผล กระทบต่อผลประโยชน์ด้านนามธรรมของกลุ่มทหารดังได้กล่าวข้างต้นจนทำให้ทหารทนไม่ได้

⁸² เดลินิวส์ (5 ส.ค.2535)

⁸³ กนลา สุขพานิช, "ข้อคิดและแนวทางในการศึกษาบทบาทของทหารในทางการเมือง", ในทหารกับการเมือง : วิเคราะห์เปรียบเทียบ, เอกสารทางวิชาการของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2523, หน้า 10.

⁸⁴ "ทหารในทัศนคติของประชาชน," สยามรัฐ, 9 พฤษภาคม 2537) : 5.

ซึ่งในสภาวะปัจจุบันยังไม่ได้วิกฤติถึงขนาดนั้น ดังนั้นคำถามว่าทหารจะแทรกแซงทางการเมืองอีกหรือไม่ จึงขึ้นกับปัจจัยภายนอกเป็นหลัก ซึ่งได้แก่ผลการบริหารประเทศของรัฐบาลเองว่า จะสามารถบริหารประเทศไปได้ตลอดรอดฝั่งภายใต้การลงประชามติโดยได้ขนาดไหน มีความเป็นประชาธิปไตยเปิดโอกาสรับฟังกลุ่มอื่นๆหรือไม่⁸⁵ หรือเข้าไปแทรกแซงการทำงานของทหารหรือไม่ ฯลฯ

สิ่งเหล่านี้ทำให้การบริหารประเทศไม่จำเป็นต้องใช้วิธีการแก้ไขด้วยกองทัพอีกต่อไป อารมณ์โทปกรณณ์ ไม่ว่าจะ"ไฮเทคขนาดไหน มีไว้ สะสมไว้ ซื้อมาเอาไว้ นับวันแต่จะขาดทุน สงครามอาวุธจะลดความสำคัญลงไป สงครามเศรษฐกิจต่างหากจะมีอยู่ต่อไปไม่รู้จบสิ้น"⁸⁶ ทำให้การใช้กำลังปฏิวัติรัฐประหารแต่ละครั้ง ผู้กระทำจึงต้องแน่ใจว่ามีเหตุผล ที่ประชาชนยอมรับ หรือสนับสนุน นอกจากการปฏิวัติสำเร็จได้ยากแล้วยังอาจต้องตกเป็นผู้ต้องหาในคดีอาญาอุจกจริตใจ่าง่ายๆ อีกด้วย⁸⁷

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁸⁵ พลาริป เสรีพิทักษ์, "ทหารจะปฏิวัติอีกหรือไม่," สยามโพสต์, (2 มกราคม 2537) :

5.

⁸⁶ ฉลาดชาย รมิตานนท์, "การเมืองไทยต้องไม่เหมือนเดิม : คอรั้มมีความคิดบ้านนอก," สยามโพสต์, (31 มีนาคม 2537) : 5.

⁸⁷ ประจวบ ทองอุไร, "ประชาธิปไตย ไม่มีการปฏิวัติ," สยามรัฐ, (3 พฤษภาคม 2537) : 6.

4. แนวความคิดและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่ศึกษาถึงเกี่ยวกับอำนาจ, ผู้นำทางการเมือง และสถานการณ์ทางการเมืองนั้น สามารถรวบรวมได้จากนักวิชาการและผู้ค้นคว้าต่างๆ ได้ดังนี้

ถวิล ไพรสณฑ์⁸⁹ (2512) ได้ศึกษาถึงภาวะผู้นำทางการเมืองของนายกเทศมนตรี ผลการวิจัยพบว่า

1. นายกเทศมนตรีไม่สามารถเป็นผู้นำท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง เนื่องจากว่าอำนาจส่วนกลางของรัฐบาลควบคุมอย่างเข้มงวดต่อท้องถิ่น ทำให้เขาได้รับความร่วมมือและความสนับสนุนจากประชาชนในท้องถิ่นน้อยมาก
2. นายกเทศมนตรีมีอำนาจไม่เพียงพอที่จะเป็นผู้นำกำหนดนโยบาย เขาไม่ได้ขาดความคิดที่ริเริ่ม แต่เขาไม่สามารถทำความคิดของเขาให้เกิดผลได้
3. นายกเทศมนตรีไม่สามารถเป็นผู้ตัดสินใจได้ด้วยตนเอง เพราะมีข้อจำกัดหลายประการที่กำหนดขึ้นจากกระทรวงมหาดไทย
4. ในทางกฎหมายนายกเทศมนตรีไม่มีอำนาจของตนเองในการเสนอแนะและควบคุมผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาของเขาเอง

มิศรา สตะเวทิน⁹⁰ (2519) ได้ศึกษาเรื่องการก่อตัวของกลุ่มอิทธิพลในกระบวนการทางการเมืองไทย โดยศึกษากลุ่มที่มีบทบาท 2 กลุ่ม คือ คุรุสภาหรือการรวมกลุ่มครู และสหภาพเพื่อสิทธิเสรีภาพของประชาชน เพราะองค์การหนึ่งเป็นตัวอย่างของกลุ่มที่รวมตัวกันโดยการมีอาชีพร่วมกันเป็นพื้นฐาน และอีกองค์การหนึ่งเป็นตัวอย่างของกลุ่มที่รวมกันด้วยอุดมการณ์ โดยรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหนังสือต่างๆ การสังเกตการณ์พฤติกรรมของกลุ่ม และการสัมภาษณ์ จากการศึกษาพบมีความแตกต่างกันระหว่างกลุ่มอิทธิพลในสังคมไทยกับในสังคมตะวันตก และพบว่าปัจจัยที่มีผลต่ออิทธิพลโดยเฉพาะในสังคมไทยก็คือ “ความสัมพันธ์แบบส่วนตัว การขาดความมีระเบียบในพฤติกรรมในสังคม ลักษณะความเป็นผู้นำของบุคคล และการขาดความสำนึกทางการเมืองอย่างเพียงพอของประชาชน”

⁸⁹ ถวิล ไพรสณฑ์, “ภาวะผู้นำทางการเมืองของนายกเทศมนตรี,” (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต แผนกวิชารัฐประศาสนศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2512)

⁹⁰ มิศรา สตะเวทิน, “การก่อตัวของกลุ่มอิทธิพลในกระบวนการทางการเมืองไทย,” (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519)

สิริวุฒิ หงษ์พานิช⁹¹ (2519) ศึกษาถึงตำรวจกับการเมืองไทย โดยศึกษาถึงลักษณะของอำนาจและอิทธิพลเพื่อดูว่า ตำรวจได้ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลทางการเมืองหรือไม่และตำรวจได้สร้างอิทธิพลทางการเมืองหรือไม่ ซึ่งผลจากการวิจัยพบว่า ตำรวจและการเมืองไทยมีความสัมพันธ์ในลักษณะที่เกื้อกูลกัน คือ นักการเมืองต้องการใช้กิจการตำรวจเพื่อสนับสนุนอำนาจทางการเมือง ให้แก่ฝ่ายตนและใช้กิจการตำรวจเป็นแหล่งปูนบำเหน็จบุคคลที่ให้การสนับสนุนตน ในขณะที่เดียวกับที่ตำรวจต้องการตำแหน่งสำคัญทางการเมือง ต้องอาศัยอำนาจจากนักการเมืองสร้างความเจริญก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่ ต้องได้รับการแบ่งสรรงบประมาณจากการเมือง (ตำแหน่งหน้าที่เป็นเครื่องมือของอำนาจได้)

อุษา ชัชวาลย์⁹² (2519) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลสนับสนุนให้นายอำเภอได้รับความสำเร็จในการปฏิบัติหน้าที่ โดยชี้ให้เห็นว่าอำนาจหน้าที่ของนายอำเภอที่มีอยู่กว้างขวางในฐานะหัวหน้าส่วนราชการระดับอำเภอ นั้น นายอำเภอสามารถปฏิบัติให้สำเร็จลุล่วงไปได้ได้อย่างไร และในขณะเดียวกันงานของนายอำเภอดังกล่าวได้รับการรับรู้หรือยอมรับจากกรมการปกครอง ซึ่งเป็นผู้ควบคุมนโยบายเกี่ยวกับการบำบัดทุกข์บำรุงสุขของประชาชน โดยกรมการปกครองได้ให้รางวัลแก่ผู้ที่ปฏิบัติงานดีเด่นประจำปี ซึ่งจัดได้ว่าเป็นการส่งเสริมกำลังใจแก่ผู้ปฏิบัติ ซึ่งจากการศึกษาพบว่าผู้ได้รับรางวัลส่วนใหญ่อยู่ในท้องที่ๆเจริญ โดยมีประสบการณ์ในตำแหน่งหน้าที่มีการศึกษา บุคลิกภาพ เทคนิคในการทำงาน และทัศนคติบางประการ ตลอดจนภาวะทางครอบครัว เป็นปัจจัยสนับสนุน (เห็นได้ว่าการให้ได้มาซึ่งอำนาจนั้นจะต้องขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง)

เทียมจันทร์ อ้าแหว⁹³ (2520) ได้ศึกษาถึงบทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2475-2487) ผลจากการวิจัยพบว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นผู้มึ่บุคลิกลักษณะและคุณสมบัติเหมาะสมในการเป็นผู้นำ และเป็นผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่ราชการด้วยความเข้มแข็งมีระเบียบวินัย นิยมใช้อำนาจเผด็จการในการบริหารและการปกครองประเทศ มีวิธีการสร้างและรักษาอำนาจโดยอาศัยกำลังทหารและกำลังตำรวจ ใช้ลัทธิชาตินิยม

⁹¹ สิริวุฒิ หงษ์พานิช, "ตำรวจกับการเมืองไทย," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519)

⁹² อุษา ชัชวาลย์, "ปัจจัยที่มีอิทธิพลสนับสนุนให้นายอำเภอได้รับความสำเร็จในการปฏิบัติหน้าที่," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519)

⁹³ เทียมจันทร์ อ้าแหว, "บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ.2475-2487)," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520)

เป็นเครื่องมือในการเข้าใจประชาชนให้เชื่อถือและปฏิบัติตามผู้นำ มีความปรารถนาที่จะยกระดับฐานะของประเทศไทยให้เจริญรุ่งเรืองทัดเทียมกับนานาอารยประเทศ

เผด็จ โสมจะบก⁹⁴ (2520) ศึกษาถึงอิทธิพลของข้าราชการฝ่ายปกครองในฐานะผู้นำท้องถิ่น : ศึกษาเฉพาะกรณีข้าราชการตำแหน่งนายอำเภอ โดยชี้ให้เห็นว่านายอำเภอซึ่งเป็นข้าราชการฝ่ายปกครองระดับสูงของอำเภอนอกจากจะมีอำนาจหน้าที่ในการบริหารราชการแผ่นดินอย่างกว้างขวางแล้ว นายอำเภอยังมีอิทธิพลต่อราษฎรในฐานะผู้นำท้องถิ่นอีกด้วยกล่าวคือในหลายกรณีนายอำเภอมิพฤติกรรมที่ต้องปฏิบัติทั้งๆ ที่พฤติกรรมดังกล่าวไม่มีกฎหมายกำหนดให้นายอำเภอต้องปฏิบัติ ซึ่งผลการวิจัยพบว่านอกจากนายอำเภอจะใช้ปัจจัยในด้านอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายแล้ว นายอำเภอยังต้องใช้ปัจจัยด้านต่าง ๆ สนับสนุนอำนาจของตนด้วย เช่น ปัจจัยทางด้านความมั่งคั่ง การเข้าถึงข้อมูล บุคลิกภาพ เป็นต้น (สรุปได้ว่าอำนาจมีทั้งอำนาจหน้าที่ในระบบและอำนาจอื่น ๆ นอก ระบบ)

ปิยะ ธรณี⁹⁵ (2521) ศึกษาถึงภาวะผู้นำของนายอำเภอกับการประสานงานอำเภอ ซึ่งชี้ให้เห็นว่า นายอำเภอเป็นผู้ที่มีอำนาจหน้าที่ในการดูแลภารกิจต่าง ๆ ทั้งในฐานะที่เป็นผู้ปกครองและในฐานะที่เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบ ซึ่งผลการวิจัยพบว่าการใช้อำนาจหน้าที่นั้นนายอำเภอจะต้องอาศัยบารมีในตัวนายอำเภอซึ่งได้แก่ ความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ในตำแหน่งหน้าที่การงาน ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม บุคลิกภาพ ความยุติธรรม คุณธรรม รวมทั้งการใช้กระบวนการบริหาร ซึ่งได้แก่การวางแผนงาน การมอบหมายอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบให้แก่ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา การอำนวยความสะดวก การวินิจฉัยสั่งการ ตลอดจนการควบคุมงาน

สุพันธ์ บุญยมานพ⁹⁶ (2521) ศึกษาถึงการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของหลวงพิบูลสงคราม : ศึกษาเฉพาะกรณีการกวาดล้างปรักษ์ทางการเมืองในปี พ.ศ. 2481 ผลการวิจัยพบว่า การศึกษาถึงการได้มาซึ่งอำนาจของหลวงพิบูล ๔ โดยเชื่อว่าถ้ามีฐานอำนาจมาสนับสนุนก็จะทำให้เกิดความมั่งคั่งได้ ดังนั้นจึงได้ แสวงหาฐานอำนาจ อันได้แก่กองทัพบก เรือ อากาศ และกรมตำรวจ ทำให้ได้รับการสนับสนุนให้เป็นผู้บัญชาทหารบก และรัฐมนตรีกลาโหม แต่ด้วยความเกรงกลัวปรักษ์ทางการเมืองที่จะคิดโค่นล้มอำนาจหลวงพิบูล ๔ จึงใช้อำนาจกำ

⁹⁴ เผด็จ โสมจะบก, "อิทธิพลของข้าราชการฝ่ายปกครองในฐานะผู้นำท้องถิ่น : ศึกษาเฉพาะกรณีข้าราชการตำแหน่งนายอำเภอ," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520)

⁹⁵ ปิยะ ธรณี, "ภาวะผู้นำของนายอำเภอกับการประสานงานอำเภอ," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521)

⁹⁶ สุพันธ์ บุญยมานพ, "การสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของหลวงพิบูลสงคราม : ศึกษาเฉพาะกรณีการกวาดล้างปรักษ์ทางการเมืองในปี พ.ศ.2481," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521)

จัดปรับกิจการการเมืองและผู้ที่เขาสงสัยว่าจะเป็นปรับกิจการการเมืองโดยวิธีการที่รุนแรง เช่น ประหารชีวิต เนรเทศ หรือจำคุกตลอดชีวิต ฯลฯ

อนุ สงวนนาม⁹⁷ (2521) ได้ศึกษาถึงการศึกษเชิงวิเคราะห์อำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบของนายอำเภอในการบริหารสุขาภิบาล จากการศึกษาพบว่านายอำเภอขาดอำนาจที่จะบริหารกิจการสุขาภิบาลให้เจริญก้าวหน้าได้ เพราะมีอุปสรรค ซึ่งอุปสรรคส่วนหนึ่งก็คือ นายอำเภอในฐานะประธานกรรมการสุขาภิบาลขาดความเป็นอิสระในการบริหารเพราะถูกจำกัดโดยกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ของทางราชการส่วนกลาง

นิวัฒน์ ฉิมพาลี⁹⁸ (2521) ได้ศึกษาเรื่องชาวบ้านและวัดคาทอลิก โดยศึกษาเฉพาะกรณีโครงสร้างอำนาจในชุมชนโคกวัด เพื่อศึกษาถึงโครงสร้างทางอำนาจและความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับอำนาจในชุมชนชนบท ด้วยการทำวิจัยสนามที่บ้านโคกวัดซึ่งเป็นชุมชนคาทอลิกระดับหมู่บ้าน จังหวัดปราจีนบุรี จากผลการวิจัยพบว่า บาทหลวงคาทอลิกในหมู่บ้านมีอิทธิพลมากต่อทัศนคติของชาวบ้านที่เกี่ยวกับผู้นำในชุมชน พบว่า สถานภาพทางสังคมและความสามารถที่ตอบสนองความต้องการของกลุ่มและชุมชนจะมีความสัมพันธ์กับความเป็นผู้นำในชุมชน และยังพบว่าบุคคลที่เป็นศูนย์กลางแห่งอำนาจคือ บาทหลวงที่ดำรงตำแหน่งเจ้าวัดของหมู่บ้านและอำนาจในชุมชนบ้านโคกวัดมิได้เป็นอำนาจที่ปิดกั้นหรือผูกขาดแต่ก็มีได้ประกอบด้วยกลุ่มย่อยหลายกลุ่มที่แต่ละกลุ่มแข่งขันกันในการแสวงหาอำนาจ แต่มันเป็นการดึงบุคคลที่มีคุณสมบัติพร้อมที่จะอุทิศตนให้ชุมชน เข้ามาร่วมงานกันตามความถนัดของแต่ละคนโดยข้อจำกัดในการใช้อำนาจของบุคคลที่เป็นผู้นำเพื่อมิให้ใช้อำนาจได้อย่างรุนแรงตามอำเภอใจ คือ ความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกันของชาวบ้านและความเชื่อทางศาสนา

ปิยะฉัตร ปิตะวรรณ⁹⁹ (2522) ได้ศึกษาถึงการยกเลิกระบบไพร่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (2411-2453) พบว่า การยกเลิกระบบไพร่นั้นมีสาเหตุสืบเนื่องมาจาก ความไม่มีประสิทธิภาพในการควบคุมกำลังคน ซึ่งเป็นรากฐานทั้งอำนาจทางการเมืองและทางเศรษฐกิจของชนชั้นปกครอง การฉ้อราษฎร์บังหลวงของมูลนาย

⁹⁷ อนุ สงวนนาม, "การศึกษาเชิงวิเคราะห์อำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบของนายอำเภอในการบริหารสุขาภิบาล," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521)

⁹⁸ นิวัฒน์ ฉิมพาลี, "ชาวบ้านและวัดคาทอลิก : การศึกษาเฉพาะกรณีโครงสร้างอำนาจในชุมชนโคกวัด," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาสังคมวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521)

⁹⁹ ปิยะฉัตร ปิตะวรรณ, "การยกเลิกระบบไพร่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (2411-2453)," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2522)

ทำให้พระมหากษัตริย์ได้สูญเสียเงินค่าราชการและอำนาจในการควบคุมคนลงไป และเมื่อเผชิญกับปัญหาใหม่คือ การควบคุมจากมหาอำนาจตะวันตกทั้งทางการเมืองและทางเศรษฐกิจ ปัญหาในการควบคุมกำลังคนก่อให้เกิดความไม่มั่นคงต่อเอกราชและอธิปไตยของชาติ (สรุปได้ว่าการจะมีอำนาจนั้นจะต้องขึ้นอยู่กับความพร้อมในด้านต่างๆ โดยเฉพาะประสิทธิภาพในการทำงานที่จะใช้รักษาอำนาจนั้นๆ)

จงเจริญ เทพหัสดิน ณ อยุธยา¹⁰⁰ (2522) ได้ศึกษาถึงเรื่องอภิมหาอำนาจพลังผลักดันทางการเมือง ในสหประชาชาติ เพื่อศึกษาว่าอภิมหาอำนาจจะใช้สหประชาชาติ เป็นเครื่องมือในการดำเนินนโยบายต่างประเทศของตน ให้บรรลุผลอย่างไร ผลการวิจัยพบว่า อภิมหาอำนาจจะใช้สหประชาชาติ เป็นเครื่องมือในการรักษาผลประโยชน์ ของตนในกรณีที่อภิมหาอำนาจคิดว่า ถ้านำเอาเรื่องนั้นๆ เข้าสู่การพิจารณาของสหประชาชาติแล้ว จะเอื้ออำนวยผลประโยชน์ แต่ถ้าเสียผลประโยชน์ก็จะกั้นไม่ให้สหประชาชาติ เข้าไปยุ่งในเรื่องนั้น (สรุปได้ว่า ผู้มีอำนาจมากกว่าสามารถผลักดันอำนาจได้มากกว่าผู้มีอำนาจน้อย)

มานิต เสี่ยมพรพาณิชย์¹⁰¹ (2522) ศึกษาถึงผู้นำกับการบริหารในวรรณคดีเรื่องสามก๊ก ผลการศึกษาพบว่า วรรณคดีเรื่องสามก๊กนี้ ได้สะท้อนให้เห็นว่า รูปแบบหรือแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ หรือการดำเนินการ ในกิจกรรมทางการบริหารของผู้นำที่ได้รับความสำเร็จนั้น ผู้นำจะต้องเป็นผู้ที่สามารถเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะของตนเอง และเลือกใช้วิธีการในการบริหารของตน ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ และเวลาที่เปลี่ยนแปลงไปได้อย่างเหมาะสม เป็นผู้มีสติปัญญา ความรู้ความสามารถ และอำนาจที่สามารถพึ่งพาตนเองในการบริหารกิจกรรมของตนได้ เป็นผู้มีความตั้งใจ ทะเยอทะยาน และมีจิตใจที่ไม่ย่อหย่อน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการสร้างหรือรักษาความมั่นคงเป็นอิสระขององค์กร โดยไม่คำนึงว่า จะต้องใช้วิธีการพิเศษใดๆ และเป็นผู้นำที่ให้ความสนใจกับการสร้างความเข้มแข็งขององค์กร ให้สามารถมี กำลังคนและทรัพยากรที่เพียงพอในการป้องกันตนเอง หรือกำจัดศัตรู คู่แข่งขันที่อาจเป็นอันตรายต่อความมั่นคงปลอดภัยขององค์กร หรือตำแหน่งผู้นำของตนได้

¹⁰⁰ จงเจริญ เทพหัสดิน ณ อยุธยา, "อภิมหาอำนาจ : พลังผลักดันทางการเมืองในสหประชาชาติ," (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2522)

¹⁰¹ มานิต เสี่ยมพรพาณิชย์, "ผู้นำกับการบริหารในวรรณคดีเรื่องสามก๊ก," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522)

ภิรมย์ แสนอิสระ¹⁰² (2523) ได้ศึกษาถึง จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ กับการปกครอง ในระบบรัฐสภา พ.ศ. 2501-2506 ผลการวิจัยพบว่า จอมพลสฤษดิ์ ได้ใช้อำนาจทางทหาร เป็นฐานอำนาจทางการเมือง นอกจากนั้น จอมพลสฤษดิ์ ยังมีลักษณะของ “ความเป็นผู้นำ” ซึ่งช่วยคำจุนให้จอมพลสฤษดิ์ ได้ดำรงตำแหน่ง ในฐานะหัวหน้าฝ่ายบริหาร จอมพลสฤษดิ์ มีความประสงค์ที่จะพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย และให้อำนาจรัฐบาลมากขึ้น เพื่อการดำเนินงาน ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ธรรมนูญการปกครอง พ.ศ. 2502 นับเป็นเครื่องมือเพียง ประการเดียวในการใช้อำนาจ ของจอมพลสฤษดิ์ และสำนักนายกรัฐมนตรีของจอมพลสฤษดิ์ ก็ เป็นศูนย์กลางควบคุมอำนาจการบริหารของตน

ภูมิศักดิ์ เอกอัคร¹⁰³ (2523) ได้ศึกษาถึงผู้นำทางการเมืองระดับท้องถิ่น โดยศึกษา เฉพาะกรณีเกี่ยวกับบทบาทและอำนาจทางการเมืองของผู้ใหญ่บ้านในเขตอำเภออำนาจเจริญ จังหวัดอุบลราชธานี ในช่วงปี พ.ศ. 2521-2522 โดยได้ศึกษาในเขตท้องที่อำเภออำนาจเจริญ ซึ่งศึกษารอบบาทและอำนาจของผู้ใหญ่บ้านเนื่องจากตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านเป็นสถาบันทางการเมือง พื้นฐานที่เป็นหัวใจสำคัญทางการเมืองในระดับท้องถิ่นมาช้านาน ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ความสัมพันธ์ การอุทิศทางการเมือง ความสามารถในการติดต่อกับบุคคล ไม่มีผลต่ออำนาจ แต่ ฐานะทางเศรษฐกิจของผู้ใหญ่บ้านมีส่วนช่วยสร้างคะแนนนิยมและเพิ่มพูนอำนาจทางการเมือง ของผู้ใหญ่บ้านได้มาก แต่ฐานะทางเศรษฐกิจมิใช่ข้อยืนยันที่ชัดเจนว่าจะมีอำนาจทางการเมือง สูง อย่างเด่นชัดกว่าผู้ใหญ่บ้านคนอื่น ๆ ขนาดของครอบครัวและเครือญาติไม่สามารถส่งผลว่าจะ ได้รับคะแนนนิยมและช่วยเพิ่มอำนาจทางการเมืองอย่างชัดเจน แต่อายุจะมีผลต่ออำนาจอย่าง ชัดเจน (ความเป็นอาวุโส)

อรรถพร สุวัจนเดชา¹⁰⁴ (2524) ได้ศึกษาถึงปัญหาการจัดตั้งศาลปกครองในประเทศไทย โดยศึกษาเฉพาะกรณีโครงสร้างและอุปสรรค การศึกษานี้เป็นการศึกษาถึงอำนาจรัฐที่มี แนวโน้มที่จะเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้เพราะสังคมมีสภาพซับซ้อนขึ้นและมีการแข่งขันกันมากขึ้นกว่า

¹⁰² ภิรมย์ แสนอิสระ, “จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์กับการปกครองในระบบรัฐสภา พ.ศ. 2501-2506.” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2523)

¹⁰³ ภูมิศักดิ์ เอกอัคร, “ผู้นำทางการเมืองระดับท้องถิ่น : การศึกษาเฉพาะกรณีเกี่ยวกับ บทบาทและอำนาจทางการเมืองของผู้ใหญ่บ้านในเขตอำเภออำนาจเจริญ จังหวัดอุบลราชธานี ในช่วงปี พ.ศ.2521-2522,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิต วิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523)

¹⁰⁴ อรรถพร สุวัจนเดชา, “ปัญหาการจัดตั้งศาลปกครองในประเทศไทย : ศึกษาเฉพาะ กรณีโครงสร้างและอุปสรรค,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิต วิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524)

ในอดีต อำนาจรัฐที่เพิ่มมากขึ้นอาจจะก่อให้เกิดผลกระทบกระเทือนต่อสิทธิเสรีภาพตลอดจนชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน ในลักษณะที่อำนาจรัฐเหล่านั้นถูกใช้ไปโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือแม้แต่การปฏิบัติหน้าที่จะเป็นไปโดยชอบด้วยกฎหมาย แต่ถ้ามองให้เกิดความเดือดร้อนแก่ประชาชนแล้ว องค์กรของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐก็ต้องรับผิดชอบต่อความเสียหายดังกล่าว ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการควบคุมการบริหารงานของรัฐและการปฏิบัติหน้าที่ของรัฐให้เป็นไปอย่างถูกต้องด้วยกฎหมาย ดังนั้นจึงต้องมีศาลปกครอง โดยจะต้องเป็นองค์กรที่มีความเป็นอิสระแยกออกจากฝ่ายศาลยุติธรรมและฝ่ายบริหารทั้งนี้เพื่อที่จะได้สามารถพิจารณาพิพากษาคดีได้อย่างอิสระและด้วยความเชี่ยวชาญเฉพาะโดยไม่อยู่ภายใต้อิทธิพลของฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด

การจัดตั้งศาลปกครองขึ้นในประเทศไทยนั้นประสมอุปสรรคหลายประการ แต่อุปสรรคที่สำคัญที่สุด ก็คืออุปสรรคที่เกิดจากระบบการเมืองการปกครองที่เป็นแบบอำมาตยาธิปไตย อันได้แก่ระบบการปกครองโดยข้าราชการประจำ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าระบบการเมืองไทยที่ผ่านมาเกือบทุกสมัยตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของข้าราชการประจำแทบทั้งสิ้น ดังนั้นการจัดตั้งศาลปกครองซึ่งมีหน้าที่โดยตรงที่จะดูแลควบคุมการใช้อำนาจรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งได้แก่ข้าราชการประจำให้เป็นไปโดยชอบด้วยกฎหมายก็ย่อมจะไม่เป็นที่พึงปรารถนาของกลุ่มข้าราชการประจำบางกลุ่มที่ต้องการแสวงหาผลประโยชน์จากอำนาจหน้าที่ที่มีอยู่ อย่างไรก็ตามสิ่งที่จำเป็นต้องริเริ่มให้มีโดยด่วนก็คือ การควบคุมการใช้อำนาจรัฐโดยศาลปกครอง คำพิพากษาขององค์กรนั้นจะเป็นบรรทัดฐานในการศึกษาและพัฒนากฎหมายมหาชนให้ก้าวหน้าทันกับสังคม เป็นแสงสว่างส่องทางให้ประชาชนได้ตระหนักถึงสิทธิส่วนบุคคล สิทธิทางสังคมและหน้าที่ที่จะต้องเคารพผลประโยชน์ส่วนรวมอันเป็นเงื่อนไขของการอยู่ร่วมกันภายใต้ความคุ้มครองของอำนาจอธิปไตยและหลักนิติธรรม

โทซึยูกิ อิวาซา ¹⁰⁵ (2524) ได้ศึกษาถึงฐานอำนาจและโครงสร้างของพรรคเสรีประชาธิปไตยของญี่ปุ่น พบว่าฐานอำนาจที่สำคัญในการสนับสนุนพรรค คือ

1. กลุ่มสนับสนุนส่วนบุคคล
2. กลุ่มสหกรณ์การเกษตร
3. กลุ่มธุรกิจนายทุน
4. กลุ่มนักบริหารธุรกิจขนาดกลางและขนาดเล็ก
5. กลุ่มข้าราชการ
6. กลุ่มอื่นๆ เช่น กลุ่มศาสนา กลุ่มสมาคมการแพทย์ เป็นต้น

¹⁰⁵ โทซึยูกิ อิวาซา, "ฐานอำนาจและโครงสร้างของพรรคเสรีประชาธิปไตย," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524)

วรรัตน์ แก้วกล้า¹⁰⁶ (2524) ได้ศึกษาถึงพรรคการเมืองกับการสร้างผู้นำทางการเมือง ผลการวิจัยพบว่า พรรคการเมืองยังไม่สามารถสร้างผู้นำทางการเมืองได้ เพราะยังมีลักษณะอ่อนแอและขาดความต่อเนื่อง การปฏิวัติรัฐประหารโดยกลุ่มทหารเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาพรรคการเมืองให้เป็นสถาบันและระบบพรรคที่เข้มแข็ง ยิ่งกว่านั้นพรรคการเมืองยังไม่สามารถแสวงหาการสนับสนุนจากกลุ่มอิทธิพลและกลุ่มผลประโยชน์ ซึ่งบางกลุ่มกลับแสดงบทบาทของพรรคการเมืองเสียเอง อาทิ กลุ่มทหาร กลุ่มข้าราชการพลเรือน กลุ่มนักศึกษาและกลุ่มผู้ใช้แรงงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มทหารได้ประสบความสำเร็จเป็นอย่างมากในบทบาทของการระดมสรรพกำลังทางการเมือง และสามารถสร้างผู้นำทางการเมืองได้อย่างต่อเนื่อง พรรคการเมืองจึงยังคงขาดการสนับสนุนจากกลุ่มอิทธิพลและจากสาธารณชน

เรื่องรัตน์ ปัญญา¹⁰⁷ (2525) ได้ศึกษาลักษณะอำนาจนิยมในครอบครัวไทยของนักเรียน เพื่อดูว่าครอบครัวโดยทั่วไปมีลักษณะอำนาจนิยมหรือไม่ ผลการวิจัยพบว่า

1. เกือบ 70 เปอร์เซ็นต์ ของนักเรียนมีลักษณะอำนาจนิยม
2. 50 กว่าเปอร์เซ็นต์ของบิดามารดาผู้ปกครองมีลักษณะอำนาจนิยม

กมล ประเสริฐกุล¹⁰⁸ (2527) ศึกษาถึงโครงสร้างอำนาจและความรู้สึกมีสมรรถนะทางการเมืองของชนชั้นนำท้องถิ่น ศึกษาเฉพาะกรณีชนชั้นนำตำบลหนึ่งของอำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ผลการวิจัยโดยสรุปพบว่าจากการวิจัยครั้งนี้อาจจะกล่าวได้ว่าลักษณะโครงสร้างอำนาจชุมชนชั้นนำของตำบลที่ศึกษา ซึ่งพิจารณาจากทัศนคติของชาวบ้านยังคงมีความเกี่ยวข้องกับค่านิยมและวัฒนธรรมแบบชุมชนชนบท กล่าวคือบุคคลที่เป็นชนชั้นนำมักจะเป็นบุคคลที่มีความสอดคล้องกับความเชื่อของชาวบ้าน อาทิ เป็นคนดีที่ทำประโยชน์ให้แก่หมู่บ้านอย่างสม่ำเสมอหรือไม่ก็เป็นผู้ที่มีตำแหน่งทางการที่สำคัญในหมู่บ้าน ทั้งนี้เพราะเป็นตำแหน่งต่างๆที่มีบทบาทหน้าที่ต่อการสร้างความเป็นอยู่ที่ดีต่อชาวบ้าน และนอกจากนี้ตำแหน่งต่างๆที่มีในหมู่บ้านเป็นตำแหน่งที่ได้รับรองจากทางราชการจึงทำให้ชาวบ้านมีความเชื่อถือมากยิ่งขึ้น ดังนั้นจึงควรให้

¹⁰⁶ วรรัตน์ แก้วกล้า, "พรรคการเมืองกับการสร้างผู้นำทางการเมือง," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาบริหารธุรกิจ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524)

¹⁰⁷ เรื่องรัตน์ ปัญญา, "ลักษณะอำนาจนิยมในครอบครัวไทย," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาบริหารธุรกิจ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525)

¹⁰⁸ กมล ประเสริฐกุล, "โครงสร้างอำนาจและความรู้สึกมีสมรรถนะทางการเมืองของชนชั้นนำท้องถิ่น : ศึกษาเฉพาะกรณีชนชั้นนำตำบลหนึ่งของอำเภอกันตัง จังหวัดตรัง," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาบริหารธุรกิจ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527)

ความสำคัญกับชนชั้นนำท้องถิ่น ทั้งนี้เพื่อจะได้พัฒนากลุ่มผู้นำชุมชนที่มีอยู่ให้สามารถเป็นแกนนำในการพัฒนาชนบทและการพัฒนาในด้านต่างๆต่อไป

บำเพ็ญ บินไทยสงค์¹⁰⁹ (2528) ได้ศึกษาถึงแรงจูงใจในการเป็นนักการเมือง ศึกษากรณีนักการเมืองของจังหวัดเชียงราย ผลการวิจัยพบว่าปัจจัยซึ่งเป็นมูลเหตุของแรงจูงใจที่มีส่วนผลักดันให้บุคคลเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองหรือเข้าสู่วงการเมืองในระดับนักการเมือง คือ

1. ความสำนึกในความสำคัญทางการเมือง
2. ความไว้วางใจทางการเมือง
3. การสนองตอบความต้องการทางจิตใต้สำนึก
4. การต้องการชื่อเสียง เกียรติยศ
5. การรักษาผลประโยชน์ส่วนตัว
6. การรักษาความเป็นธรรมในสังคม

ซึ่งทั้งหมดนี้จะเป็นลักษณะของการแสวงหาอำนาจในสังคมนั้นๆ

ประทีป จงสิบธรรม¹¹⁰ (2528) ได้ศึกษาถึงผู้นำสตรีในการปกครองระดับท้องถิ่นของไทย โดยศึกษาบทบาทความเป็นผู้นำของกำนัน-ผู้ใหญ่บ้านสตรีทั่วประเทศ พ.ศ.2528 ผลการวิจัยพบว่า ในการเป็นผู้นำนั้น กำนันผู้ใหญ่บ้านสตรีสามารถแสดงบทบาทได้ในหลายๆด้าน ทั้งการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน การเสริมสร้างความมั่นคงแก่ชุมชน งานป้องกันและปราบปรามโจรผู้ร้าย การดูแลและควบคุมงานสถิติทะเบียนต่างๆ ในหน้าที่การประสานงานและให้ความช่วยเหลือกับทางราชการ การทำให้ชาวบ้านรักและสามัคคีและการแสดงบทบาทเป็นตัวแทนราษฎรในการรับรู้ปัญหาและติดต่องานต่างๆ นอกจากนี้ผู้นำสตรีส่วนใหญ่ยังได้รับการยอมรับในบทบาททางการเมืองการปกครอง ทั้งจากประชาชนในชุมชนและข้าราชการบนอำเภอ อันเป็นตัวชี้สำคัญที่บ่งบอกถึงความสำเร็จในการแสดงบทบาททางการเมืองการปกครอง

สมจิต ปัญญาศักดิ์¹¹¹ (2528) ศึกษาถึงชนชั้นนำ อำนาจ และโครงสร้างอำนาจชุมชน : ศึกษาวิจัยเปรียบเทียบสองหมู่บ้านในชนบทภาคเหนือ ผลการวิจัยส่วนหนึ่งพบว่า ในหมู่บ้านที่

¹⁰⁹ บำเพ็ญ บินไทยสงค์, “แรงจูงใจในการเป็นนักการเมือง : ศึกษากรณีนักการเมืองของจังหวัดเชียงราย,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528)

¹¹⁰ ประทีป จงสิบธรรม, “ผู้นำสตรีในการปกครองระดับท้องถิ่นของไทย : ศึกษาบทบาทความเป็นผู้นำของกำนัน-ผู้ใหญ่บ้านสตรีทั่วประเทศ พ.ศ.2528,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528)

¹¹¹ สมจิต ปัญญาศักดิ์, “ชนชั้นนำ อำนาจ และโครงสร้างอำนาจชุมชน : ศึกษาวิจัยเปรียบเทียบสองหมู่บ้านในชนบทภาคเหนือ,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย มหา วิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528)

เจริญแล้ว ปรากฏว่าชนชั้นนำซึ่งมีอำนาจมากที่สุดในหมู่บ้านคือชนชั้นนำที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี แต่ในหมู่บ้านที่ด้อยความเจริญนั้นชนชั้นนำที่มีตำแหน่งจะเป็นผู้มีอำนาจ และยังพบว่าชนชั้นนำที่เป็นทางการจะเป็นชนชั้นนำที่มีฐานอำนาจเพราะระบบราชการให้อำนาจ ส่วนชนชั้นนำที่ไม่เป็นทางการนั้นจะมีฐานอำนาจจากประชาชน ดังนั้นเมื่อชนชั้นนำที่เป็นทางการโดยเฉพาะกำนัน ผู้ใหญ่บ้านมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมกับค่านิยม ความเชื่อ และวัฒนธรรมของชาวบ้าน เช่น การคอร์รัปชันร่วมกับข้าราชการที่อำเภอก็เป็นคนที่ย่อนแอไม่กล้าตัดสินใจและไม่สนใจการพัฒนาหมู่บ้านแล้วจะทำให้ชาวบ้านร่วมกับชนชั้นนำไม่เป็นทางการขัดแย้ง หรือแสดงพฤติกรรมไม่เห็นด้วยกับชนชั้นนำทางการ โดยเฉพาะกำนันผู้ใหญ่บ้าน แต่อย่างไรก็ดี ความขัดแย้งก็ไม่พัฒนาไปสู่ความรุนแรง เพราะยังมีความสัมพันธ์กันในชุมชน ที่ทำให้เกิดความประนีประนอมได้

ณรงค์ศักดิ์ ธีระวงศ์¹¹² (2529) ได้ศึกษาความคิดเกี่ยวกับอำนาจในวรรณกรรมนิทานอีสาน เพื่อที่จะทำให้เข้าใจเรื่องของการเมืองและการปกครองในสังคม โดยมองว่าอำนาจเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งต่อระบบสังคมทั้งระบบ อำนาจจะมีบทบาทอย่างมากในการจัดระเบียบสังคมและการดำรงอยู่ของมนุษย์ จากการศึกษาเรื่องอำนาจพบว่าในด้านคุณสมบัติของอำนาจนั้น แนวคิดอีสานมองว่าเป็นความสามารถอย่างหนึ่งที่ทำให้ตนเองได้ตามที่ต้องการ โดยเฉพาะอำนาจในเรื่องไสยศาสตร์ซึ่งเป็นความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ ส่วนปัจจัยที่ก่อให้เกิดอำนาจนั้น เกิดขึ้นเพราะความเชื่อเช่นในเรื่องอำนาจของผู้ปกครอง ซึ่งอิทธิพลของศาสนาที่มีบทบาทต่อความเชื่อเหล่านี้ และแนวคิดทางการเมืองของอีสานในสมัยโบราณที่สะท้อนออกมาในวรรณกรรมนี้ ก็ได้มีการสืบทอดมาถึงปัจจุบัน ทั้งในเรื่องคุณสมบัติของอำนาจ, ปัจจัยที่ก่อให้เกิดอำนาจ และการใช้อำนาจ ที่สำคัญ คือการเชื่อมั่นในอำนาจของชนชั้นสูง, อิทธิพลของศาสนาและไสยศาสตร์ อย่างไรก็ตามสังคมอีสานปัจจุบันพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองมาก แนวคิดประชาธิปไตยและวิทยาศาสตร์ได้แพร่เข้ามามาก แนวคิดใหม่ ๆ จึงเกิดขึ้นแต่แนวคิดดั้งเดิมก็ไม่ได้ถูกทำลายไปหมด แต่ได้ผสมกลมกลืนระหว่างแนวคิดเก่ากับใหม่ ทำให้เกิดทั้งผลดีและผลเสียต่อระบบประชาธิปไตย ผลดีคือด้านแสดงอำนาจในด้านการยึดมั่นหลักประนีประนอมในการแก้ปัญหาและการใช้ธรรมะของศาสนาในการดำเนินชีวิต ข้อเสียคือการเชื่อมั่นในอำนาจของประชาชนมีต่ำมาก เพราะแนวคิดในวรรณกรรมนิทานอีสานไม่สนับสนุนและไม่เชื่อมั่นในอำนาจของประชาชนแต่เชื่อมั่นในอำนาจของชนชั้นสูง

¹¹² ณรงค์ศักดิ์ ธีระวงศ์, "ความคิดเกี่ยวกับอำนาจในวรรณกรรมนิทานอีสาน," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529)

มณูญ มาคะสิระ¹¹³ (2529) ได้ศึกษาถึงการรักษายำนาจทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ระหว่าง พ.ศ. 2491 - 2500 พบว่าการที่จอมพล ป. กลับเข้ามามีอำนาจทางการเมืองได้เพราะสาเหตุคือ

- การมีฐานอำนาจ คือภูมิหลังอำนาจทางการเมืองและการทหารของจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ. 2475 - 2487

- การปราศจากข้าทางอำนาจ คือความล้มเหลวของรัฐบาลพลเรือนภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่สองระหว่าง พ.ศ. 2487 - 2490

- การรัฐประหารเมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 2490

ซึ่งทั้งหมดนี้จอมพล ป. ได้ใช้ปัจจัยต่างๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจ คือ การเชิดชูสถาบันพระมหากษัตริย์ การอิงกฎหมายรัฐธรรมนูญ การสร้างฐานอำนาจจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร การสร้างฐานอำนาจจากกำลังทหารและกำลังตำรวจ การสร้างความนิยมจากประชาชนด้วยวิธีการประชาธิปไตยและอิงสถานการณ์ระหว่างประเทศ

ศรีสมภพ จิตรภิรมย์ศรี¹¹⁴ (2529) ศึกษาถึงโครงสร้างอำนาจชุมชน และทัศนคติทางการเมือง โดยศึกษาเฉพาะกรณีสองหมู่บ้านในโครงการพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้ สรุปว่า ตัวแบบโครงสร้างอำนาจทางการเมืองและทัศนคติทางการเมืองในหมู่บ้านที่เป็นกรณีศึกษามี 2 ตัวแบบ เมื่อพิจารณาจากตัวแปรทางสังคมเศรษฐกิจ และจิตวิทยาของหมู่บ้านแล้วชุมชนหมู่บ้านทุ่งกุลาร้องไห้ที่มีลักษณะสังคมเศรษฐกิจเป็นสังคมปิด ความเจริญทางวัตถุต่ำกว่าความสัมพันธ์ทางสังคม ยังเน้นระบบเครือญาติและระบบอาวุโส ชนชั้นนำมีจุดเด่นที่แตกต่างจากประชาชนในด้านการดำรงตำแหน่งในหมู่บ้านและอายุสูงกว่า มีระบบความสัมพันธ์ทางสังคม และความสัมพันธ์ทางอำนาจในลักษณะรวมศูนย์ในกลุ่มเครือญาติ มีกรอบของระบบความเชื่อทางการเมืองแข็งแกร่งกว่า ตัวแบบโครงสร้างอำนาจชุมชนหมู่บ้านนี้ถูกกำหนดให้เป็น “ระบบชนชั้นนำแบบประชาธิปไตยขั้นเริ่มต้น” ส่วนชุมชนหมู่บ้านดอนมูลเป็นสังคมเปิดและมีความเจริญทางวัตถุมากกว่า แต่ความสัมพันธ์ทางเครือญาติหลวม ชนชั้นนำมีจุดเด่นที่แตกต่างจากประชาชนในด้านการดำรงตำแหน่งและระดับรายได้ ระบบความสัมพันธ์ทางอำนาจและทางสังคมเป็นแบบกึ่งรวมศูนย์ กึ่งแข่งขัน ในกลุ่มชนชั้นนำมีกรอบระบบความเชื่อทางการเมืองไม่แข็งเท่าแบบแรก โครงสร้างชุมชนนี้เรียกว่า “ระบบชนชั้นนำแบบไร้เสถียรภาพ”

¹¹³ มณูญ มาคะสิระ, “การรักษายำนาจทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ระหว่าง พ.ศ. 2491-2500,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2529)

¹¹⁴ ศรีสมภพ จิตรภิรมย์ศรี, “โครงสร้างอำนาจชุมชน และทัศนคติทางการเมือง : ศึกษาเฉพาะกรณีสองหมู่บ้านในโครงการพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาคการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2529)

สมิหรา จิตตลดากร¹¹⁵ (2529) ได้ศึกษาถึงภาวะผู้นำของสตรีในการปกครองท้องถิ่นของไทย ผลการวิจัยพบว่าส่วนใหญ่แล้วสตรีผู้นำทางการเมืองในระดับท้องที่จะเป็นผู้ที่ไม่กระตือรือร้น แต่มองโลกในแง่ดี มีเพียงส่วนน้อยที่เป็นผู้ที่กระตือรือร้นและมองโลกในแง่ร้าย ความกระตือรือร้นของสตรีก็จะเน้นหนักไปในงานที่เกี่ยวข้องกับองค์กรของข้าราชการมากกว่าภารกิจที่ไม่ใช่ของทางราชการ ลักษณะการทำงานดังกล่าวนั้นสอดคล้องกับลักษณะการจัดการในเชิงบริหาร กล่าวคือส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่ไม่นิยมในการใช้อำนาจ ใช้วิธีการสร้างความเข้าใจให้กับประชาชน ใช้ความสุภาพ ทำให้คนทั้งเกรงใจ และกลัวเกรงควบคู่กัน

เบ็ญจมาศ สวนศิลปพงศ์¹¹⁶ (2530) ได้ศึกษาเรื่อง โครงสร้างอำนาจชุมชน โดยศึกษากรณีการมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชนแออัดทางรถไฟ เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่าความสอดคล้องในการเลือกสรรผู้นำ โดยประเมินจากทรัพยากรอำนาจโดยบุคคล 3 กลุ่ม คือชาวบ้านในชุมชน กรรมการศูนย์ชุมชน และเจ้าหน้าที่ทางการ ไม่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ส่วนลักษณะของโครงสร้างอำนาจพบว่า ลักษณะโครงสร้างอำนาจแบบกระจายจะทำให้ระดับการมีส่วนร่วมของชาวบ้านสูงกว่าโครงสร้างอำนาจแบบรวมศูนย์

ชูเกียรติ มุทธากาญจน์¹¹⁷ (2530) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่ของผู้นำท้องถิ่น ศึกษาเฉพาะกรณีกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน โดยศึกษาถึงอำนาจ อำนาจหน้าที่ และอิทธิพล ตลอดจนมูลเหตุจูงใจภายนอกอื่น ๆ ที่มีผลกระทบต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่ ซึ่งผลการวิจัยพบว่า กำนัน ผู้ใหญ่บ้านต่าง ๆ ในตำแหน่งเดียวกัน มีอำนาจหน้าที่เท่ากัน แต่มีอำนาจต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ปัจจัยภายในที่สำคัญได้แก่ บุคลิกภาพที่น่าเชื่อถือ เอาจริงเอาจังในการปฏิบัติหน้าที่และเป็นผู้ที่มีความรู้ความชำนาญมากกว่าผู้อื่น ส่วนปัจจัยภายนอกได้แก่ การมีญาติพี่น้องมาก นโยบายหรือคำสั่งของหน่วยเหนือที่แน่ชัด และ บุคลิกภาพของผู้สั่งการ

¹¹⁵ สมิหรา จิตตลดากร, "ภาวะผู้นำของสตรีในการปกครองท้องถิ่นไทย," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาบริหารธุรกิจ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529)

¹¹⁶ เบ็ญจมาศ สวนศิลปพงศ์, "โครงสร้างอำนาจในชุมชน : ศึกษากรณีการมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชนแออัดทางรถไฟ เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาบริหารธุรกิจ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530)

¹¹⁷ ชูเกียรติ มุทธากาญจน์, "ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่ของผู้นำท้องถิ่น : ศึกษาเฉพาะกรณีกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน จังหวัดมุกดาหาร," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาบริหารธุรกิจ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530)

นิคม สุวรรณรุ่งเรือง¹¹⁸ (2530) ศึกษาถึงชนชั้นนำ และโครงสร้างอำนาจของชุมชนชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อที่จะศึกษาว่าใครหรือกลุ่มบุคคลใดเป็นชนชั้นนำที่มีอำนาจในการปกครองชุมชน แล้วชนชั้นนำนั้นมีคุณสมบัติพิเศษอะไรที่ส่งเสริมให้ได้รับการยอมรับเป็นชนชั้นนำ กลุ่มชนชั้นนำด้วยกันมีความสัมพันธ์เชิงอำนาจซึ่งกันและกันอย่างไร และการศึกษายังเปรียบเทียบว่า ลักษณะชนชั้นนำและโครงสร้างอำนาจชุมชนชาวไทยมุสลิมที่พัฒนาแล้วกับชุมชนชาวไทยมุสลิมที่กำลังพัฒนาแตกต่างกันอย่างไร

ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนดาโต๊ะ ชนชั้นนำของชุมชน ผู้นำที่มีอำนาจต้องมีลักษณะ คือ ดำรงตำแหน่งสังคมมาก มีระยะเวลาการดำรงตำแหน่งนาน มีรายได้สูง เป็นสมาชิกองค์การ เคยผ่านการอบรมมาก ติดต่อกับเจ้าหน้าที่มาก เป็นคนท้องถิ่น เข้าใจในหลักศาสนา ส่วนชุมชน กรอเซะ อำนาจของผู้นำได้มาจาก การดำรงตำแหน่งสังคมมาก เคยดำรงตำแหน่งมาก่อน มี ระยะเวลาการดำรงตำแหน่งนาน มีรายได้สูง การศึกษาสายศาสนาสูง ติดต่อกับเจ้าหน้าที่มาก เป็นญาติชนชั้นนำเก่า เป็นคนท้องถิ่น ฯลฯ

ทั้งสองกลุ่มโครงสร้างอำนาจชุมชนจะเป็นแบบพีรามิด (Pyramids) โดยผู้นำเป็นผู้ผูกขาดการใช้อำนาจ

ภาณุ แยมศรี¹¹⁹ (2530) ได้ศึกษาถึงอิทธิพลและอำนาจของกลุ่มอิทธิพลด้านอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมต่อการตัดสินใจของรัฐบาล ศึกษากรณีการคัดค้านการสร้างเขื่อนน้ำโจน พ.ศ. 2525-2529 ผลการวิจัยพบว่าการดำเนินงานทางการเมืองของกลุ่มคัดค้านการสร้างเขื่อนน้ำโจนมีอิทธิพลและอำนาจต่อการตัดสินใจของรัฐบาลในระดับการชะลอการตัดสินใจ ทั้งนี้โดยกลุ่มคัดค้านใช้ระบบเหตุผล และข้อมูลทางวิชาการเป็นทรัพยากรทางการเมืองที่สำคัญ และมีทักษะหรือความสามารถในการทำให้ระบบเหตุผลและข้อมูลทางวิชาการผ่านไปสู่มหาชนและบุคคลที่สาม โดยผ่านทางหนังสือพิมพ์และสามารถมีอิทธิพลและอำนาจต่อการตัดสินใจของรัฐบาล ประกอบกับการดำเนินยุทธวิธีอื่นๆ อย่างต่อเนื่องและสอดคล้องกับสถานการณ์ อีกทั้งยังพบว่า ลักษณะการจัดการกับปัญหาของนายกรัฐมนตรี ซึ่งมุ่งหา “สูตร” ที่ทุกฝ่ายยอมรับได้ ส่งผลให้ยังคงมีการชะลอการตัดสินใจในกรณีนี้

¹¹⁸ นิคม สุวรรณรุ่งเรือง, “ชนชั้นนำ และโครงสร้างอำนาจของชุมชนชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530)

¹¹⁹ ภาณุ แยมศรี, “อิทธิพลและอำนาจของกลุ่มอิทธิพลด้านอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมต่อการตัดสินใจของรัฐบาล : ศึกษาเฉพาะกรณีการคัดค้านการสร้างเขื่อนน้ำโจน 2525-2529,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530)

สนม อุไรรักษ์¹²⁰ (2530) ได้ศึกษาถึงผู้มีอิทธิพล ชนชั้นนำ และโครงสร้างอำนาจในชุมชนอำเภอชายแดนภาคใต้ โดยมีจุดประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์ ผู้มีอิทธิพล ชนชั้นนำคือใคร มีคุณสมบัติอะไรเป็นฐาน ใครมีอำนาจสูงสุดในการตัดสินใจในปัญหาและนโยบายของชุมชน โครงสร้างอำนาจและความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นนำในโครงสร้างเป็นอย่างไร ซึ่งผลการวิจัยพบว่า

1. คุณสมบัติที่สำคัญที่สุดที่อธิบายความเป็นผู้มีอิทธิพล ชนชั้นนำได้ดีที่สุด คือ การดำรงตำแหน่งและความร่ำรวย
2. บุคคลที่ดำรงตำแหน่งทางการโดยเฉพาะตำแหน่งนายกเทศมนตรีและนายอำเภอ เป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในการตัดสินใจในปัญหาและนโยบายของชุมชน
3. โครงสร้างอำนาจชุมชนในอำเภอชายแดนภาคใต้มีลักษณะแบบปิรามิด โดยมีชนชั้นนำจำนวนน้อยเป็นผู้ตัดสินใจในชุมชน
4. ชนชั้นนำระดับสูงจะมีระดับความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดสนิทสนมมากกว่าชนชั้นนำระดับต่ำ

ชวลิตธำรง โกฏิตระกูล¹²¹ (2532) ได้ศึกษาถึงผู้นำศาสนาอิสลามกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง : ศึกษาเฉพาะกรณีเขตหนองจอก มีนบุรี บางกะปิ พระโขนง ผลการวิจัยพบว่าผู้นำมีระยะเวลาการดำรงตำแหน่งมานานเป็นที่เคารพยกย่องของชุมชนอิสลามมาก มีอิทธิพลครอบงำในชุมชนเพราะตำแหน่งผู้นำศาสนาอิสลามเปรียบเสมือนเป็นตัวอย่างอันดีของคนในชุมชนให้ปฏิบัติตามแบบอย่างที่ดี ดังนั้นการยอมรับในตัวผู้นำศาสนาอิสลามอยู่ในระดับสูง และลักษณะผู้นำศาสนาอิสลามที่เป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้านหรือกรรมการชุมชนมาก่อน จะเป็นแรงผลักดันให้เป็นที่เชื่อถือของคนในชุมชนนั้นมีมากขึ้นด้วย จากการมีส่วนร่วมทางการเมืองของผู้นำศาสนาอิสลามพบว่าการติดตามการหาเสียงเลือกตั้ง การสนับสนุนพรรคการเมือง การปรึกษาผู้แทนในเขตของตนเป็นไปในระดับสูงและอย่างต่อเนื่องกัน ดังนั้นจึงสามารถสรุปยืนยันได้ว่าผู้นำศาสนา อิสลามมีอิทธิพลอย่างสูงในการยอมรับของชุมชนอิสลามและการมีส่วนร่วมทางการเมืองค่อนข้างสูงด้วยเช่นกัน

¹²⁰ สนม อุไรรักษ์, “ผู้มีอิทธิพล , ชนชั้นนำ และโครงสร้างอำนาจในชุมชนอำเภอชายแดนภาคใต้” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530)

¹²¹ ชวลิตธำรง โกฏิตระกูล, “ผู้นำศาสนาอิสลามกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง : ศึกษาเฉพาะกรณีเขตหนองจอก มีนบุรี บางกะปิ พระโขนง,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532)

ไพฑูรย์ โปธิสว่าง¹²² (2532) ได้ศึกษาถึงผู้นำชุมชนชนบทไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : ศึกษาเฉพาะกรณีปัจจัยที่ทำให้เกิดอำนาจและการสร้างอำนาจให้กับตน ผลการวิจัยพบว่าปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดอำนาจของผู้นำในชุมชนชนบท ได้แก่ ตำแหน่งในทางสาธารณะ ความรู้ ความชำนาญ และอายุ โดยที่ผู้นำเหล่านั้นได้ใช้ปัจจัยหลายอย่างผสมผสานเกื้อกูลซึ่งกันและกันหรือใช้ปัจจัยอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อสร้างอำนาจให้กับตน

บุญทริกา บุรณะบุตร¹²³ (2533) ได้ศึกษาถึงบทบาททางการเมืองของพลเรือตรี วัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ (พ.ศ.2475-2490) ผลการวิจัยพบว่าพลเรือตรี วัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์เป็นผู้มีบทบาทสำคัญเพราะเป็นผู้มีความรอบรู้ความสามารถ มีลักษณะประนีประนอม จึงทำให้เป็นที่ยอมรับของคณะราษฎรและฝ่ายอื่นๆ คุณสมบัติดังกล่าวฐานะที่เป็นหัวหน้าพรรคแนวรัฐธรรมนูญ และจากสถานการณ์ทางการเมืองในขณะนั้นทำให้พลเรือตรีวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ได้รับการสนับสนุนให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

นฤมล นิตยจินต์¹²⁴ (2533) ได้ศึกษาเจ้ามือหอยไต่ดิน โดยศึกษาเฉพาะกรณีอิทธิพลทางการเมือง ผลการวิจัยพบว่าปัจจัยด้านพื้นฐานในการดำรงชีพ ปัจจัยทางด้านวิกฤตการณ์และปัจจัยทางการให้บริการสาธารณะนั้น เป็นปัจจัยที่ทำให้เจ้ามือมีสถานภาพสูงกว่าชาวบ้านและตำรวจ แต่มิได้มีสถานภาพสูงกว่านักการเมือง ส่วนปัจจัยทางการให้ความคุ้มครองและอิทธิพลนั้นเป็นปัจจัยที่ทำให้เจ้ามือมีอำนาจและอิทธิพล

อำนาจและอิทธิพลทางการเมืองของเจ้ามือหอยไต่ดินมีลักษณะของความสัมพันธ์แบบสามเส้า คือ ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้ามือหอยไต่ดินกับชาวบ้านทำให้เจ้ามือหอยไต่ดินมีสถานภาพเป็นผู้อุปถัมภ์ที่มีอำนาจและอิทธิพล ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้ามือหอยไต่ดินกับนักการเมืองทำให้เจ้ามือมีสถานภาพของการเป็นคนกลางที่มีอำนาจอิทธิพลทางการเมือง และความสัมพันธ์ระหว่างเจ้ามือหอยไต่ดินกับตำรวจทำให้เจ้ามือเป็นผู้อุปถัมภ์ เป้าหมายทั้งหมดของเจ้ามือหอยไต่ดินก็เพื่อปกป้องคุ้มครองผลประโยชน์ของตนเอง

¹²² ไพฑูรย์ โปธิสว่าง, “ผู้นำชุมชนชนบทไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : ศึกษาเฉพาะกรณีปัจจัยที่ทำให้เกิดอำนาจและการสร้างอำนาจให้กับตน,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532)

¹²³ บุญทริกา บุรณะบุตร, “บทบาททางการเมืองของพลเรือตรี วัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ (พ.ศ.2475-2490) (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533)

¹²⁴ นฤมล นิตยจินต์, “เจ้ามือหอยไต่ดิน : ศึกษาเฉพาะกรณีอิทธิพลทางการเมือง” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์ ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533)

ชาญศักดิ์ ถวิล¹²⁵ (2534) การซื้อ-ขายคะแนนเสียงเลือกตั้ง ศึกษากรณีการเลือกตั้งทั่วไป วันที่ 27 กรกฎาคม 2529 ในเขตตำบลแขงบาดาล อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการวิจัยส่วนหนึ่งพบว่าผู้ที่ผู้สมัครสามารถใช้วิธีการให้ผลประโยชน์เฉพาะหน้าหรือผลประโยชน์ใกล้ตัวได้อย่างประสบผลสำเร็จเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ทางสังคม ทางการเมืองที่เอื้ออำนวยให้ราษฎรแสวงหาทรัพยากรทางสังคม ความต้องการโอกาสในการพัฒนาและแสวงหาสิ่งที่มีคุณค่าของสังคม ความขาดแคลนและขาดโอกาสดังกล่าวทำให้ประชาชนหาช่องทางที่จะเข้าถึงแหล่งอำนาจ อิทธิพลและผลประโยชน์เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่มีคุณค่าที่แต่ละคนต้องการ

แสงเดือน ไสยวงศ์¹²⁶ (2534) ได้ศึกษาถึงการขึ้นสู่อำนาจทางการเมืองของนายพันเอกหลวงพิบูลสงคราม พ.ศ.2469-2481 ผลการวิจัยพบว่าระหว่างวิกฤตการณ์ทางการเมืองภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน 2475 ความสามารถของนายพันเอกหลวงพิบูลสงครามในฐานะผู้นำในการแก้ไขวิกฤตการณ์ทางการเมืองหลายครั้ง การแพร่หลายของแนวคิดชาตินิยม ทหารนิยม อันเนื่องมาจากปัจจัยภายในและภายนอก ตลอดจนความสามารถส่วนตัวของนายพันเอกหลวงพิบูลสงครามในการโน้มน้าวจิตใจผู้ที่อยู่รอบข้างทำให้นายพันเอกหลวงพิบูลสงครามสามารถสร้างอำนาจจนมีบทบาททางการเมืองและการทหารโดดเด่นเหนือกว่าผู้นำคณะราษฎรคนอื่น ๆ จนเป็นปัจจัยให้นายพันเอกหลวงพิบูลสงครามได้ขึ้นสู่อำนาจสูงสุดทางการเมือง คือได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ.2481

พัฒนา รุ่งเรืองสุข¹²⁷ (2535) ศึกษาถึงบุคลิกภาพทางการเมืองอำนาจนิยมของตำรวจ ผลการวิจัยพบว่าข้าราชการตำรวจมีบุคลิกภาพทางการเมืองอำนาจนิยมอยู่ในระดับปานกลาง บุคลิกภาพอำนาจนิยมดังกล่าวได้รับการกล่อมเกล่าที่สำคัญจากสภาพแวดล้อมในการปฏิบัติหน้าที่ราชการ ในด้านหน้าที่ความรับผิดชอบ ชั้นยศ ระดับการศึกษา และอายุราชการ บุคลิกภาพทางการเมือง อำนาจนิยมดังกล่าวนี้มีผลกระทบสำคัญต่อการปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการตำรวจในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสิทธิหน้าที่เสรีภาพของประชาชน

¹²⁵ ชาญศักดิ์ ถวิล, "การซื้อ-ขายคะแนนเสียงเลือกตั้ง : ศึกษากรณีการเลือกตั้งทั่วไป วันที่ 27 กรกฎาคม พ.ศ.2529 ในเขตตำบลแขงบาดาล อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534)

¹²⁶ แสงเดือน ไสยวงศ์, "การขึ้นสู่อำนาจทางการเมืองของนายพันเอกหลวงพิบูลสงคราม พ.ศ.2469-2481," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534)

¹²⁷ พัฒนา รุ่งเรืองสุข, "บุคลิกภาพทางการเมืองอำนาจนิยมของตำรวจ," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535)

วรพันธุ์ สุวรรณยุหะ¹²⁸ (2535) ได้ศึกษาถึงการรักษาอำนาจของกลุ่มการเมืองในระบบการเมืองท้องถิ่นโดยศึกษาเฉพาะกรณีกลุ่มการเมือง “พลังสังคม” ในเทศบาลเมืองสงขลา การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาถึงลักษณะของการรักษาอำนาจของกลุ่มการเมืองในระบบการเมืองท้องถิ่นไทย ภายใต้เงื่อนไขความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ของคนไทย การจัดสรรผลประโยชน์ของสมาชิกภายในกลุ่มการเมืองท้องถิ่น ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มการเมืองท้องถิ่นกับพรรคการเมืองระดับชาติ และความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มการเมืองท้องถิ่นกับระบบราชการ ซึ่งผลการวิจัยพบว่าการได้มาและการรักษาไว้ซึ่งอำนาจของกลุ่มการเมืองท้องถิ่นนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ของสังคมไทย กับการจัดสรรผลประโยชน์ของสมาชิกภายในกลุ่มการเมืองท้องถิ่น โดยหัวหน้ากลุ่มการเมืองท้องถิ่นเป็นผู้มีอำนาจเด็ดขาดในการจัดสรรผลประโยชน์ดังกล่าว ซึ่งอาศัยความสัมพันธ์ส่วนตัว ตามลักษณะของความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ของสังคมไทยเป็นหลัก จนเป็นที่ยอมรับแก่สมาชิกภายในกลุ่มการเมืองท้องถิ่น ตลอดจนกลุ่มผู้สนับสนุน ทำให้สามารถรักษาอำนาจทางการเมืองไว้ได้อย่างเหนียวแน่น

เกรียงไกร จงเจริญ¹²⁹ (2535) ได้ศึกษาถึงผู้นำกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของชุมชน จากการศึกษาพบว่าผู้นำชุมชนเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับจากประชาชนในชุมชน และมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของบุคคลในชุมชน โดยที่ผู้นำชุมชนเป็นบุคคลที่ชุมชนให้ความเชื่อถือและมอบความไว้วางใจให้เป็นตัวแทนของชุมชนในการที่จะมีสิทธิมีเสียงในเรื่องต่างๆ และเป็นผู้ที่จูงใจให้บุคคลในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนเพื่อส่วนรวม รวมทั้งได้เป็นผู้มีส่วนในการชักจูงโน้มน้าวให้บุคคลในชุมชนไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งให้กับผู้สมัครรับเลือกตั้งที่ตนเองเห็นว่าเหมาะสมอีกด้วย ดังนั้นจึงเห็นว่า การยอมรับในตัวผู้นำ และการตัดสินใจในการมีส่วนร่วมทางการเมืองจะอยู่ที่ผู้นำชุมชนเป็นสำคัญ

ขจร ศรีสกล¹³⁰ (2535) ศึกษาถึงกระบวนการเลือกสรรกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผลการวิจัยพบว่าประชาชนได้เปลี่ยนแปลงทัศนคติจากเดิมที่ยอมรับปัจจัยทางด้านคุณลักษณะทางชาติตระกูลหรือเครือญาติมาเลือกสรรกำนันผู้ใหญ่บ้านโดยใช้ปัจจัยทางด้านความสำเร็จเป็นหลัก แต่อย่างไรก็ตามองค์ประกอบบางตัวของปัจจัยทางด้านคุณลักษณะทางเครือญาติ คือ อิทธิพล

¹²⁸ วรพันธุ์ สุวรรณยุหะ, “การรักษาอำนาจของกลุ่มการเมืองในระบบการเมืองท้องถิ่น : ศึกษาเฉพาะกรณีกลุ่มการเมือง “พลังสังคม” ในเทศบาลเมืองสงขลา,” (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535)

¹²⁹ เกรียงไกร จงเจริญ, “ได้ศึกษาถึงผู้นำกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของชุมชน,” (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2535)

¹³⁰ ขจร ศรีสกล, “ศึกษาถึงกระบวนการเลือกสรรกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน,” (วิทยานิพนธ์ ปริญญา มหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525)

ทางเครือญาติก็ยังมีผลต่อการเลือกสรร กำหนด ผู้ใหญ่บ้านอยู่บ้าง ปะปนกับปัจจัยทางด้านความสำเร็จ เช่น การศึกษาฐานะทางเศรษฐกิจ ฯลฯ มากขึ้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในกระบวนการเลือกสรรกำหนดผู้ใหญ่บ้านของไทยขึ้น

สรุป

จากแนวคิดและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องนั้น พบว่าผู้นำกับอำนาจจะมีบทบาทที่สัมพันธ์กันเป็นอย่างยิ่งในการจัดระเบียบทางสังคม และการดำรงอยู่ของมนุษย์ เพราะอำนาจเป็นปัจจัยหนึ่งของตัวแปรที่สำคัญของผู้นำที่ต้องการจะแสวงหา เพื่อรักษาสถานภาพและเพิ่มศักยภาพให้กับตนเอง ซึ่งสามารถสรุปปัจจัยต่างๆที่เกี่ยวข้องได้ ดังนี้

1. ปัจจัยที่สนับสนุนต่อการมีอำนาจของผู้นำ แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

1.1 อำนาจที่ได้มาโดยทางการ แบ่งเป็น

1.1.1) การได้อำนาจมาโดยกฎหมายกำหนดให้ เป็นการได้มาซึ่งอำนาจที่สำคัญที่สุด เช่น กฎระเบียบ คำสั่งของข้าราชการที่ให้อำนาจไว้ในกาปฏิบัติต่างๆ

1.1.2) การได้อำนาจโดยมีตำแหน่งหน้าที่ยอมรับ เช่น ตำแหน่งงานของรัฐ หรือเอกชนที่แบ่งตามลำดับชั้น ผู้ที่มีตำแหน่งสูงกว่าก็ย่อมจะมีอำนาจมากกว่าผู้ที่มีตำแหน่งต่ำกว่า

1.1.3) การได้อำนาจโดยการศึกษา การศึกษานั้นเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการได้มาของการยอมรับทางสังคม ซึ่งอำนาจผู้ที่มีการศึกษาสูงกว่าก็ย่อมจะได้เปรียบกว่าผู้ที่มีการศึกษาน้อยกว่า

1.2 อำนาจที่ได้มาโดยส่วนตัว แบ่งเป็น

1.2.1) ฐานะทางเศรษฐกิจ สังคม เช่น ความร่ำรวย ความมั่งคั่ง ซึ่งผู้ที่มีเงินมากก็ย่อมที่จะนำอำนาจมาสู่ตัวเองได้

1.2.2) ความสัมพันธ์แบบส่วนตัว เช่น การมีญาติมาก การเป็นญาติกับชนชั้นนำเก่า หรือเป็นคนท้องถิ่น การศึกษาส่วนใหญ่พบว่า ผู้มีอำนาจในชนบทส่วนใหญ่จะใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวนี้ในการแสวงหาอำนาจ เช่น การได้มาซึ่งอำนาจของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของแต่ละจังหวัด หรือการได้มาซึ่งอำนาจของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ฯลฯ

1.2.3) ลักษณะของความเป็นผู้นำของบุคคล การอุทิศตน การติดต่อกับผู้อื่น ได้ลักษณะของผู้นำจะขึ้นอยู่กับ บารมีของแต่ละบุคคล และยังขึ้นอยู่กับลักษณะบุคลิกภาพและทัศนคติของบุคคลด้วย ผู้ที่มีบารมีก็ย่อมที่จะทำให้เป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ได้ก็จะทำให้ได้มาซึ่งอำนาจได้ง่ายกว่าบุคคลที่ไม่มีบารมี

1.2.4) เทคนิคและการเข้าถึงข้อมูล ผู้ที่สามารถเข้าถึงข้อมูลและสามารถนำข้อมูลต่างๆมาใช้ให้เป็นประโยชน์กับตนเองได้ก็ถือว่าผู้นั้นมีอำนาจ

1.2.5) สถานภาพทางครอบครัว การที่จะได้มาซึ่งอำนาจปัจจัยหนึ่งย่อมขึ้นอยู่กับ การยอมรับของครอบครัวด้วย

1.2.6) กลุ่มสนับสนุน สิ่งที่สำคัญที่สุดของอำนาจก็จะต้องมีผู้ที่ให้การสนับสนุน เช่น ประชาชนให้การสนับสนุนต่อรัฐบาลหรือผู้นำในการปกครองประเทศ

1.2.7) ระดับความอาวุโส สังคมไทยโดยเฉพาะในระบบราชการ ส่วนใหญ่ในการดำรงตำแหน่งมักจะใช้ระดับความเป็นอาวุโสมาตัดสิน โดยผู้ที่มีระดับความอาวุโสสูงกว่าจะต้องได้ตำแหน่งหรืออำนาจสูงกว่า

2. ปัจจัยที่ทำให้เกิดความต้องการในอำนาจของผู้นำ

2.1 ปัจจัยทางบวก

2.1.1) ความต้องการที่จะรักษาความเป็นธรรมในสังคม ผู้ที่ต้องการมีอำนาจบางคนมีความต้องการหรือปรารถนาอย่างแรงกล้าจริงๆ ในการต้องการแสวงหาอำนาจ เพราะเขาเชื่อว่าถ้ามีอำนาจแล้วเขาสามารถที่จะเข้าไปรักษาระเบียบของสังคม หรือปฏิรูปสังคมให้ดี และเจริญขึ้นได้

2.1.2) ความมีสำนึกต่อหน้าที่ที่มีต่อองค์กร สถาบัน หรือประเทศ ความมีสำนึกนี้จะขึ้นอยู่กับ การกล่อมเกล้าทางการเมืองของครอบครัวและระบบการศึกษา บางยุคบางสมัยจะพบว่าประชาชนจะถูกกล่อมเกล้าให้รักชาติ ปกป้องประเทศชาติ เพราะถือว่าเป็นพันธะหน้าที่ๆ สำคัญของตนเอง เช่น การสำนึกต่อหน้าที่ของทหารในการปกป้องประเทศชาติ หรือการสำนึกของขบวนการเสรีไทยในการรักษาชาติโดยการต่อต้านประเทศญี่ปุ่นในสงครามโลกครั้งที่สอง ฯลฯ แต่ความสำนึกเหล่านี้ จะทำให้ได้มานั้นจะต้องมีอำนาจหนุนด้วย เช่น ทหารมีอำนาจของกองทัพหนุน หรือขบวนการเสรีไทยมีอำนาจของคณะรัฐบาลบางกลุ่มหนุน เป็นต้น

2.2 ปัจจัยทางลบ

การได้มาซึ่งอำนาจนั้นไม่จำเป็นที่จะต้องเกิดจากสามัญสำนึกที่บริสุทธิ์หรือมีคุณธรรมเสมอไป บางครั้งต้องการอำนาจนั้นอาจจะเกิดจากปัจจัยอื่นๆ อีก เช่น

2.2.1) ความต้องการของจิตใต้สำนึก ผู้นำบางคนแสวงหาอำนาจโดยเกิดมาจากจิตใต้สำนึก เช่น มีปมด้อยในวัยเด็ก หรือถูกกดขี่ในวัยเด็ก ซึ่งผลที่เกิดขึ้นต่างๆ เหล่านี้ได้สะสมเข้าไปในจิตจนเกิดความต้องการในการหาสิ่งที่มาสนองกับความต้องการที่เคยขาดไป

2.2.2) ความต้องการแสวงหาชื่อเสียง เกียรติยศ การแสวงหาอำนาจของระบบข้าราชการไทยส่วนใหญ่น่าจะเป็นตัวอย่างที่ดี ในการเข้ามาแสวงหาอำนาจเพียงเพื่อต้องการชื่อเสียง เกียรติยศ เพื่อให้เป็นที่ยอมรับในสังคม

2.2.3) ความต้องการที่จะรักษาผลประโยชน์ของตนเอง และแสวงหาผลประโยชน์เพิ่มเติม ในสังคมไทยมักจะพบว่านักการเมืองส่วนใหญ่วที่เข้ามาเล่นการเมืองก็เพื่อที่จะ

รักษาผลประโยชน์ของตนเอง และแสวงหาผลประโยชน์เพิ่มขึ้น เช่น การคอร์รัปชันของนักการเมืองบางยุคบางสมัย ฯลฯ

3. ปัจจัยที่ทำให้ผู้นำมีอำนาจเหนือกว่าผู้ไร้อำนาจ

3.1 การขาดความมีระเบียบในพฤติกรรมทางสังคม กรณีที่สังคมขาดระเบียบย่อมจะทำให้ผู้ใดผู้หนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งขึ้นมาอ้างถึงความชอบธรรมเพื่อจัดระเบียบสังคมให้ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ เช่น การอ้างความชอบธรรมของพลเอกสุจินดา คราประยูร ในการเข้ามากำจัดสภาวะการคอร์รัปชันของนักการเมืองในรัฐบาลของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นต้น

3.2 การขาดความสำนึกทางการเมืองอย่างเพียงพอของประชาชน คือการที่ประชาชนไม่สนใจต่อการจัดการทางอำนาจของผู้ปกครองหรือผู้มีอำนาจในขณะนั้น เช่น การมีนโยบายการสร้างเขื่อนของรัฐบาล ถ้าประชาชนไม่สนใจในการเรียกร้องเพื่อคุ้มครองป่า หรือที่อยู่อาศัย รัฐบาลก็สามารถที่จะดำเนินการไปได้โดยเสรี คือสามารถใช้อำนาจได้เต็มที่

4. อุปสรรคของผู้มีอำนาจ

อุปสรรคที่สำคัญที่สุดของการใช้อำนาจจากการศึกษาจากวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องพบว่า อุปสรรคนั้นก็คือ การขาดความเป็นอิสระในการใช้อำนาจ เช่น ถูกจำกัดโดยกฎหมาย หรือระเบียบข้อบังคับโดยเฉพาะข้าราชการ ซึ่งเวลาจะทำอะไรต้องคำนึงถึงระเบียบคำสั่ง กฎเกณฑ์ที่สั่งมาจากเบื้องบน หรือกรณีของรัฐบาลนั้นแม้ว่าประชาชนจะสนับสนุนให้รัฐบาลมีอำนาจ แต่การปฏิบัติงานของรัฐบาลก็ย่อมจะอยู่ในสายตาของประชาชน โดยการส่งผ่านทางสื่อมวลชน ดังนั้น การขาดความเป็นอิสระที่ถูกจับสายตาอยู่ตลอดก็เป็นสาเหตุของอุปสรรคที่สำคัญในการแสวงหาอำนาจของนักการเมือง

5. การสร้างอำนาจใหม่เพื่อถ่วงดุลอำนาจเก่า

5.1 สร้างโดยการเรียกร้องความยุติธรรม การสร้างอำนาจทางนี้เกิดขึ้นเพราะต้องการให้เกิดความยุติธรรมต่อหน่วยงานต่างๆ และสร้างความเป็นธรรมของสังคม เช่น การแยกอำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการออกจากกันเพื่อให้เกิดการถ่วงดุลในการรักษาความยุติธรรมในสังคม หรือการเรียกร้องในการจัดตั้งศาลปกครองเพื่อความควบคุมดูแล ความประพฤติของนักการเมือง ฯลฯ

5.2 สร้างโดยประชาชน การสร้างอำนาจของประชาชนจะอยู่ในรูปของการเข้ามามีส่วนร่วมในการเรียกร้องความเป็นธรรมหรือผลประโยชน์ต่อส่วนรวม เช่น การเรียกร้องของประชาชนให้มีการกระจายรายได้ที่เป็นธรรม การเรียกร้องในเรื่องที่ทำกิน ที่อยู่อาศัย หรือการต่อต้านการสร้างเขื่อน ฯลฯ

5.3 สร้างโดยสื่อมวลชน อำนาจที่เกิดจากสื่อมวลชนเป็นอำนาจในการเข้าไปช่วยสอดส่องดูแลผลประโยชน์ของประชาชนว่ามีความเป็นธรรมหรือไม่ชอบธรรมอย่างไรหรือไม่ เช่น การเข้าไปขุดคุ้ยนักการเมืองที่คอร์รัปชัน การซื้อเสียง ฯลฯ ซึ่งจะเห็นได้ว่าในปัจจุบันสื่อต่างๆ จะมีบทบาทอย่างมากในการเข้าไปค้นหาข้อมูลต่างๆ โดยทำหน้าที่เป็นหูเป็นตาให้กับประชาชน

6. การรักษาอำนาจ

การที่จะมีอำนาจนั้นจะต้องขึ้นอยู่กับความพร้อมในด้านต่างๆ โดยเฉพาะประสิทธิภาพในการรักษาอำนาจ เพราะอำนาจจะถูกใช้เป็นเครื่องมือในการรักษาผลประโยชน์ของผู้ที่เหนือกว่า ดังนั้นการที่จะให้อำนาจคงอยู่ได้อย่างมีประสิทธิภาพจะต้องมีองค์ประกอบเหล่านี้ คือ

6.1) การมีฐานสนับสนุน ฐานอำนาจถือเป็นฐานสนับสนุนที่สำคัญ เช่น

6.1.1) กำลังคนและทรัพยากร กำลังคนถือว่าเป็นฐานอำนาจที่สำคัญในการระบอบการเมืองปัจจุบัน นักการเมืองผู้ใดหรือกลุ่มผู้ใดที่มีฐานมวลชนของประชาชนในสังกัดมากก็ย่อมได้เปรียบกว่านักการเมืองที่มีฐานมวลชนน้อย และนอกเหนือจากกำลังคนแล้วยังรวมถึงกำลังทรัพยากร เช่น เงิน ความมั่งคั่ง ฯลฯ

6.1.2) เครื่องมือ หมายถึงเครื่องมือในการที่นำมาใช้รักษาซึ่งอำนาจ เช่น การที่นักการเมืองใช้หวัคะแนนเพื่อช่วยในการได้มาซึ่งอำนาจ หรือผู้มีอิทธิพลใช้ตำรวจบางคนในการสนับสนุนในทางที่ผิดเพื่อให้ได้อำนาจและผลประโยชน์ เป็นต้น

6.1.3) สถาบันทหารที่ให้การสนับสนุน คือในการขึ้นสู่อำนาจของรัฐบาลพลเรือนส่วนใหญ่แล้วนั้นจะพบว่าทหารเป็นฐานอำนาจที่สำคัญ ถ้าไม่เข้ามาใช้อำนาจโดยตรงก็เป็น การอยู่เบื้องหลังคอยสนับสนุนอำนาจนั้นๆ เช่นรัฐบาลของชวน หลีกภัย ที่ได้รับการสนับสนุนจากทหารบางกลุ่ม

6.2) การมีบทลงโทษที่เด็ดขาด ในการกำจัดศัตรูที่เป็นอุปสรรคต่ออำนาจ บทลงโทษเป็นสิ่งสำคัญต่อการรักษาระเบียบในสังคมหรือชุมชน กฎที่ปราศจากบทลงโทษ ก็เหมือนกับเสือกระดาษที่เขียนเพื่อจะให้วัวกลัว ดังนั้นการปราศจากกฎระเบียบในการลงโทษ ก็จะทำให้เป็นอุปสรรคที่สำคัญต่อการรักษาซึ่งอำนาจนั้นๆ

6.3) การให้ผลประโยชน์เพื่อรักษาอำนาจ การแลกเปลี่ยนผลประโยชน์เป็นลักษณะของการอุปถัมภ์เกื้อกูลกัน เพื่อรักษาอำนาจให้คงอยู่ เช่น การที่นักการเมืองต้องใช้ตำรวจเป็นเครื่องมือในการดูแลความสงบของประเทศ ถือว่าการที่นักการเมืองมีอำนาจ แต่เมื่อใดที่นักการเมืองต้องพึ่งตำรวจ เช่น แจงความให้ดำเนินคดีต่อผู้ใดผู้หนึ่ง กรณีนี้ก็ถือว่าตำรวจมีอำนาจหน้าที่ในการดูแลอำนาจนั้น การแลกเปลี่ยนเหล่านี้จึงเป็นปัจจัยที่สำคัญในการเกื้อกูลกันเพื่อรักษาอำนาจนั่นเอง

จากเนื้อหาทั้งหมดนั้นเมื่อสร้างเป็นโครงสร้างของภาพรวมจะได้ดังนี้คือ
ภาพ 2.3 โครงสร้างอำนาจของผู้นำโดยทางทฤษฎีและแนวความคิด

